MIRCEA ELIADE

Această carte fantastică,
în care se găsesc, poate
și aste lucruri –
reale, deocamdată...
Mircea Eliade

Lumina ce se stinge...

CASA EDITORIALĂ ODEON

Actuala reeditare reproduce textul volumului publicat de Editura „Cartea Românească“ în anul 1934 pe baza manuscrisului elaborat de autor în anii 1930—1931.
Față de această ediție am adaptat ortografia păstrînd formele lingvistice specifice autorului.

Casa Editorială ODEON

MIRCEA ELIADE

LUMINA CE SE STINGE

Roman

Casa Editorială „ODEON", București

Coperta **VICTORIA VLAD**

ISBN 973-9008-06-0

VOLUMUL I

I.

PROLOG ÎN CER

In dimineaţa de 28 aprilie un vizitator neaşteptat bătu la uşa portarului Julius. Necunoscutul era un tînăr lung, palid, şi vorbea puţin gîngav, stînjenit, dar afectîndu-şi în acelaşi timp gîngăveala; se rezemă într-un baston necioplit, pe care îl ţinea cu amîndouă mîinile la spate. Julius venise numai cu puţine minute înainte, ca să deschidă ferestrele sălii de lectură şi să scuture praful din biroul directorului. Era singur în toată clădirea. Era încă prea devreme, nu mai mult de şase jumătate. Fireşte, vizitatorul neaşteptat îl înciudă, cu atît mai mult cu cît vorbirea lui împiedecată se dovedea plină de taine. Julius nu izbutise să-i afle numele. Era străin, de-abia picat de la gară; Julius zărise geamantanul în trăsura care îl aştepta la poarta Bibliotecii. Nici motivul vizitei nu izbuti să-l afle. Necunoscutul revenea — după scurte pauze, în care timp schimba poziţia bastonului — la aceeaşi întrebare iniţială:

— Şi ştii bine că *nimic* nu s-a schimbat în bibliotecă?

Julius îl asigura, stăruitor, că totul era ca mai înainte; nu s-a schimbat nimic, pentru că toate erau bune aşa cum erau; de ce să se schimbe?

— Bibliotecarul e aici?

— Cum se poate? Dl. Cesare vine la opt. Biblioteca se deschide la nouă. Cum ar putea veni cu noaptea în cap?

— Fireşte, fireşte... Aşa dar nimic?... Hm! e de necrezut! D-ta ai fost astă noapte?

— Nu rămîne nimeni noaptea aici, dar ușa o închid eu, seara. Și vedeți, e destul de zdravănă.

Ieși pe coridor și arătă singura ușă ce se deschidea în clădire, ușă masivă și ferecată. Biblioteca fusese cîndva palatul unui duce obsedat, către sfîrșitul vieții, de conspiratori. Aceasta, însă, se întîmplase de mult. Acum, palatul adăpostea cea mai prețioasă bibliotecă a orașului, și maniile ducelui îi simplificaseră paza.

Necunoscutul rămase nesatisfăcut.

— D-ta ai fost înăuntru?

— Desigur. Am deschis ferestrele peste tot...

— Și cabinetul directorului?...

— De acolo vin.

— Hm! Manuel e nebun, sau ne-a păcălit cu o farsă de prost gust. In sfîrșit, mă duc. Aceasta e pentru d-ta...

Inainte ca Julius să protesteze sau să mulțumească, necunoscutul așeză pe mescioara vecină o bancnotă — pe care desigur că o avea pregătită în buzunarul pardesiului — salută jenat și traversă grăbit grădina îngustă. Julius îl auzi cum vorbește singur, înfuriat, urcîndu-se în trăsură, strigă:

— La gară! și repede...

Portarul privea banii și nu-i venea să creadă. De ce i-o fi dat, cînd arăta atît de nemulțumit?...

Și nu putea înțelege ce căuta în oraș, de ce venise la bibliotecă atît de dimineață și de ce a plecat brusc, fără să-și spună numele și fără să întrebe de director sau de dl Cesare.

Faptul ar fi fost uitat lesne dacă o serie de împrejurări ciudate nu s-ar fi abătut, chiar în aceeași noapte, asupra bibliotecii și bibliotecarului.

*

Sala de lectură o inaugurase acel duce spîn, mort de două veacuri. Pe orice ușă ar fi intrat, lectorul întîlnea bustul mediocru, pe creștet de coloană, așezat solemn și stingher în bătaia luminii. După o viață frivolă și răutăcioasă, — ducele fusese uitat de toți. Pe chipul lui turnat se odihneau acum privirile tinerilor cu ghiozdan. Fața ducelui, insignifiantă, avea totuși o soliditate ireală

și reconfortantă. S-ar fi spus că e aidoma și vie, deși întrucîtva jenată de înălțimea pe care o situase Centrala Bibliotecilor. Ducele e cu desăvîrșire străin acestei povestiri, bucurîndu-se de privilegiul omului mort fără urmași. Povestirea, totuși trebuia începută prin acest amănunt — pentru că numele ducelui era Emmanuele.

Întunecată și rece, cu mireasmă de oleandri străbătînd pînza prafului, biblioteca adăpostea, alături de tipăriturile timpului, vrafuri de dosare, colecții de scrisori, hîrtii pecetluite. Portretele în ulei insipide și flatante, se păstrau din prestigiu. Nici un harnic erudit nu le cercetase. Cesare, din cel dintîi an, cotrobăise atent duzini de cartoane și cetise Memorii care mai tîrziu au fost publicate de alții, și au adus faimă. Bibliotecar diplomat la École des Chartres, îndrăgostit de tezaurele minime. Cesare ordonase manuscrisele după ritualul tuturor Arhivelor, reînoise cartoanele, adăogase titluri abreviate și index sumar. Începuse să le studieze pătimaș, iar gîndul „catalogului rațional" îl ispitea ca o muncă lungă, blîndă și odihnitoare. Dar în existența bibliotecarului s-a ivit, pe neașteptate, un fapt simplu și extraordinar, care l-a silit să renunțe. Într-un scrin scump de lemn roșcat, cu trup de sirenă cioplit drept mînuchier, Cesare a descoperit manuscrisul grecesc *Contra Procli* al lui Johannes Scholasticus. Era o minune caligrafică și bibliotecarul, deși începuse a uita anii de învățătură de la École des Chartres, s-a putut convinge de la cea dintîi lectură că e un manuscris mai vechi și mai complet decît cel după care s-a editat, în 1551, la Venezia, cartea cu numele de *Joannis Grammatici Philoponi Alexandrini contra Proclum de Mundi oeternitate libri XVIII.*

Descoperirea fusese un eveniment filologic și adusese o nouă glorie orașului. Singura emoție pe care o cunoscuse totuși, Cesare — a fost în seara descoperirii. Sala era pustie, animată numai de umbletul atent al lui Julius, care scutura raftul dicționarelor și lustruia ferestrele de sticlă scumpă. Ferestrele se deschideau în grădina cu havuz și palmieri pitici. În glastră, așa cum fusese adus de la seră, cel mai proaspăt palmier respira cu acea vie indiferență vegetală care fermeca pe bibliotecar. Cesare se atașase mai mult de plante decît

de statui sau de femei. Palmierul era un inimitabil obiect de meditație iar regnul vegetal un odihnitor suport al dialecticei. Pasionat după reflecții banale, bibliotecarul obișnuia să se asemene în gînd cu palmierul, iar meditația lui — lent și analitic soliloquiu — căpătă valoare edificatorie de trainic optimism.

Seara descoperirii; prezența lui neverosimilă în casa cărților, sobră voluptate de arhivar, fără munci și fără nostalgii. Palmierul era în aceeași seră, și Cesare lucra pe același fotoliu cu rezemătoare largă, singur și comod. Singurătatea nu-l înspăimînta nici nu-l deprima. Bibliotecarul era un privilegiat. Demonii nu-l îmboldeau cu enigme, nici Dumnezeu cu răstignirea cea de taină. Creierul lui alimentat de prodigioase lecturi grecești știuse să aleagă din tezaur elementele viabile: gramatica, ritmul și etimologiile. De idei se dezinteresa, pentru că nu simțea nevoia lor decît un ceas pe zi, iar atunci găsea destule, proaspete, imediate și personale.

Pe măsuța mobilă, adusă de Julius alături de fereastra la care lucra, dosarul A. Re. 3., în care el păstra provizoriu cîteva codice fără importanță. Cesare se lăsă leneș pe speteaza fotoliului și privi palmierul, cu satisfacție de tic. Gîndurile schimbară cadența, și tiveau acum nudul vegetal, gîndire straniu de organizată și posomorîtă. Dădu atunci cu ochii de *Codex Pamphilius*. Caligrafie excelentă, deși copie tîrzie bizantină; scribul fusese un scholiast priceput și modest, purist al tradiției manuscrise și evitînd, maniac, interpolările. Un bibliotecar al Ducelui — confrate îngropat de mult — adăogase o predoslovenie în latinească barbară. Literele se citeau mai greu, scrise pe o hîrtie imperfectă, cu filigram tulbure. Iar latineasca — rebarbativă pentru eruditul Cesare — încerca să convingă Ducele că manuscrisul e un simplu *Protrepticus*, care abundă în toate bibliotecile medievale.

Și iată că, din senin, Cesare se îndoi de știința protejatului Ducelui. Faptul hotărîtor al existenței sale — descoperirea celui mai autentic *Contra Procli* — se datorește meditației asupra unei plante. Așa, cel puțin, mărturisea Cesare.

Au urmat apoi zile de glorie, cu audienţe la profesori bătrîni şi corespondenţe prin Centrala Bibliotecilor cu arhivele din Lipsca, unde eleniştii îndrumaseră entuziasmul lui Cesare după recolta tuturor codicilor *Contra Procli*. Anii au trecut, repezi şi seci — şi ediţia onorată de o subvenţie academică, îi dăruia lent voluptatea corecturilor în pagină. În timpul în care începe această povestire, Cesare pregătea introducerea critică la *Contra Procli* şi obişnuia să poarte lungi convorbiri cu o cetitoare inteligentă şi bătrînă, căreia el îi spunea „Domnişoară" — iar ea „Cesare".

Probabil că s-a ataşat de bibliotecă odată cu Melania, asistenta profesorului de slavă, cel care povestea irezistibile anecdote, întotdeauna în franţuzeşte, şi se oprea nemotivat, ca în faţa unei jigniri aeriene, întrebînd:

— Domnişoară Melania, unde ne aflăm cu polemica anti-mazziniană?

Asistenta se grăbea să explice într-un limbaj tehnic, abreviat şi savuros ca ritualul unui joc de păpuşi. Dr. Weinrich, profesorul de slavă, vizita biblioteca incidental, cu puţine minute înainte de închidere, ca să răsfoiască fişele asistentei şi să corecteze copiile dosarului cu scrisorile lui Bakunin din vremea campaniei împotriva lui Mazzini. Şi acest dosar era dăruit de un îndepărtat membru al familiei ducelui. Directorul se arătase măgulit de cererea politicoasă a binecunoscutului dr. Weinrich, îi oprise o masă specială şi îl întovărăşea regulat în sală, conversînd în franţuzeşte.

Despre acest profesor, oraşul zvonea ştiri ciudate, cîteodată tainice, cîteodată păcătoase. Oraşul vorbea de tovărăşenia prea intimă a profesorului cu asistenta şi lăuda veninos nurii domnişoarei Melania. Dr. Weinrich era bărbat arătos, robust, cu priviri drăceşti însufleţind o faţă urîtă, pomeţii alungiţi dăruind figurii o antipatică simetrie, vag atenuată de barba tunsă scurt şi duioşia lentilelor cu braţe de aur. Asistenta avea o frumuseţe rece, ceruită de politeţe, şi arareori străbătută de simţiri; asemenea unei făpturi nesfîrşite, din vis, imaterială ca o nălucă şi exterioară ca un chip de porţelan. Articulaţiile acestei făpturi trimeasă în lume cu incertitudinea

ciornei, erau decente și discrete ca ale unui robot luxos. Legătura insinuantă părea celor care cunoșteau pe d-ra Melania imposibilă și terifiantă ca o revelație. Domnișoara Melania, mulțumită acelui rar privilegiu al unui trup înghețat, putea admira un bărbt pentru numărul cărților citite și numai pentru aceste cărți — iar sensibilitatea ei elaborată cast și suficient dăruia expresiilor conținutul sterilizat și inuman, înțelegînd prin „dragă" o felicitare, iar printr-un ghiont ștrengăresc o sumară gelozie către un lector mai harnic. Născută sub o stea prielnică, domnișoara Melania se izbăvise de orice fior trupesc ca și de orice surpriză cerebrală. Viața i se lămurea modestă și clară. Munca nu i se părea nici dureroasă, nici plăcută — ci ca „ceva" pe care nu era ispitită s-o formuleze, dar despre care știa că trebuie dusă pînă la moarte. Hărnicia ei, curajul pe care îl dovedea de a înțelege lucrurile deodată, fără a mai reveni, siguranța cu care evita obstacolele și simplitatea cu care afirma adevărul ei — al celor împăcați cu duhul — colaboraseră la stîrnirea admirației și la inaugurarea unei cariere de elită, pe care asistenta nu o tînjise, dar pe care nu o refuza. Fără îndoială, gîndeau prietenii, numai aceste rare calități o atașaseră de dr. Weinrich.

E drept că nimeni nu putea pătrunde în sufletul profesorului de slavă, dar nimeni nu simțea nevoia s-o facă, dr. Weinrich fiind acel bărbat asupra căruia nimeni nu se poate înșela, de dimensiuni sigure și publice, care se revelează într-o anecdotă și e atît de stîngaci să se ascundă încît cea mai simplă atitudine împrumutată stîrnește panică. Dr. Weinrich era atît de total și permanent el însuși încît se refuza oricărui dubiu, oricărei măști. Intru-un timp cînd existențele sînt atît de compozite și contradictorii, de ascunse, și de surprinzătoare — profesorul de slavă prezenta reconfortanta excepție a omului așa cum trebuie să fie, radiind unitatea conștientă și certă a insului, iar nu acea scurgere de zdrențe și eșuări a muritorului. Firește că, pentru cei care se bucurau de intimitatea profesorului de slavă, legătura lui cu domnișoara Melania nu era nici mai mult nici mai puțin decît mărturisea el: o rară, o privilegiată legătură cu un creier uimitor de disciplinat.

Cesare, însă, era atît de complet adîncit în viaţa lui de muncă şi austeră reflecţie — încît nu aflase nimic, nici de însuşirile ştiinţifice ale domnişoarei Melania, nici de urzeala oraşului pe seama d-rului Weinrich, a cărui „Prolegomene la o istorie a spiritului panslavist" o citise cu mult respect încă de pe cînd se tipărea în „Isis". Fusese prezentat profesorului, şi probabil că acesta — universitar cu rutină enciclopedică — îl felicitase pentru descoperirea lui. Dar Cesare, care judeca pe orice autor prin cărţile scrise (nici nu înţelegea folosul sau posibilitatea unei altfel de judecăţi), şi care avea neasemuita însuşire de a-şi amîna atenţia asupra unui om care nu-l interesa, deocamdată, în munca lui — uitase repede această întîlnire. Căpătîndu-şi, însă, întîia lui prietenă în domnişoara Marta, ajunsese, deşi fără să vrea, să cunoască vag legătura domnişoarei Melania cu dr. Weinrich, pe care el o înţelegea corect, iar nu cu însinuări.

Domnişoara era prietena Melaniei şi se interesa de bibliotecar pentru drama care credea că se ascunde între rafturi şi catedră. Ea ghicea pretutindeni conflicte şi descoperea pretutindeni crize sufleteşti. Aşa cum îi fusese tinereţea, îi era mintea: într-o agitare continuă, filiformă, stearpă, alimentată de orice text sau de orice scenă. Domnişoara Marta era o pasionată a inutilului, deşi se flata, socotindu-se laborator de nuanţe. Viaţa ei, iniţiată printr-o evadare din pension, nu izbutise să nască dragostea, dar cuibărise duzini de entuziasme, de idile şi de aventuri. Cu fiecare descoperire, se descoperea pe sine, şi această eroare a auto-revelaţiei generase o mixtură seducătoare de cerebralism afrodisiac, de libertate, feminism şi dannunzianism. Consumată de inutila ei agitare, zărea drama acolo unde nu se afla, de fapt, decît cumplitul optimism al vieţii de toate zilele sau cearta provizorie între simţuri. Se pasionase, antrenată şi entuziastă, de existenţa lui Cesare, pe care o reconstituise cu o justă luciditate. Voia să pogoare tulburări şi răzvrătiri într-o mare moartă, pentru că domnişoara nu înţelegea masculinitatea fără conflict intern soluţionat în acte, şi nici feminitatea fără capriciu şi nuanţare. Cum Cesare era un singuratec şi un biblioman, nu avea dimensiuni accesibile spiritului ager şi trepidant al noii

sale prietene. Convorbirile lor sugerau straniul unui monolog agresiv și captivant — domnișoara, — căruia îi urmau, subterane, cele mai mediocre și mai rectilinii rectificări din partea prietenului. Cesare, care nu gîndea decît singur și numai după ce se golea biblioteca — nu izbutise, încă, să se facă înțeles.

Fără să proclame, și poate fără să știe, bibliotecarul elaborase o filosofie proprie, robustă și amplă. În cadrele acestei filosofii, gîndirea nu era anarhică nici gratuită. De fapt, Cesare nu putea înțelege de ce trebuie omul să gîndească întotdeauna, după cum nu putea înțelege de ce trebuie să acționeze întotdeauna. El nu gîndea decît privind palmierul din ghiveci sau felurite alte obiecte la îndemînă, și-și întrerupea corect gîndirea îndată ce Julius îi ura noapte bună. I se părea firesc, ca și inactivitatea lui, indiferența față de deplasări, călătorii, emoții artistice, sentimentale, religioase. Ceea ce numea domnișoara timiditate, era numai o completă asimilare a situației de fapt, fără nostalgia obiectelor inaccesibile momentului.

Ciudățenia spiritului lui Cesare îl expunea la nenumărate echivocuri. Într-o după amiază, în aprilie, mireasma oleandrului intoxica sala de lectură. Prin ferestre pătrundea o boare caldă, șăgalnică, nepăsătoare; la răstimpuri albine curioase se rătăceau printre lămpile verzi, iar invazia voluptății vegetale și a degradantei nostalgii de mamifere captive colabora la violarea castei interiorități a sălii de lectură. Cesare se oprise o clipă din lucru, fără a fi obosit, dar umectat de aceeași generală toropeală primăvăratecă. În sufletul lui sobru și în gîndurile lui rutinate, nu se pogorîse nostalgia, tristețea nedefinită a celor ce au fost sau ar fi putut fi — ci numai o umană simțire de surpriză și protest. Era surprins să-și vadă sălașul muncii invadat de himenoptere și ducere pe gînduri; era surprins, și în același timp curios, observînd promiscuitatea mentală a cititorilor, care trădau priviri umede, grele și inconsistente; era surprins și curios să urmărească procesul și, în același timp, protesta lăuntric cu o aprigă sinceritate. Cesare era legat de comunitate, nu prin simpatie sau dragoste — ci printr-un foarte cinstit sentiment al demnității. Un om beat

întîlnit pe stradă îl alarma ca și o idilă în ceasul de muncă. Un bărbat lovind o femeie era tot atît de nedemn ca şi unul iubind-o. Se simțea singur, dar nu se lăuda cu singurătatea lui, pentru că știa că aceasta e un dat al existenţii, iar toți ceilalți care nu o împlinesc — sînt nedemni. Orice abatere îl jignea, chiar dacă se dovedea la oameni pe care nu-i cunoștea, care nu-l interesau, care nu-i oprise nici încai privirile, necum gîndurile. Instinctul lui de solidaritate se deştepta de cîte ori o celulă mai mult din imensul organism al speței (asupra căruia nu gîndise niciodată, pentru că îi era un dat) se dovedea patogenă, cu porniri abuzive, fie de forță inutilă fie de slăbiciune nepermisă. Acel instinct se răzvrătea privind spectacolul deprimant al unor erudiți abătuţi de boarea primăvăratecă, duioși sau excitați, ca și cum aprilie ar fi fost un dar personal al Domniilor lor, iar nu un fenomen obiectiv, indiferent, același acum zece mii de ani, același după ce însăși cetatea va fi îngropată și uitată. De ce predarea în fața unei brize binemirositoare, cînd cărțile zac necitite în rafturi și neprevăzutul pîndește pretutindeni? Cesare arăta față de anotimpuri aceeași indiferență politicoasă ca și faţă de femei, știind că *sînt*, dar că nu sînt ale lui. Să le cucerească, să le posede, să se bucure de masticarea lor — i se păreau fapte necumpătate, izvorîte numai dintr-o emfatică iluzie a celor care confundă lumea cu ei înșiși, și dreapta posesiune cu apropieri nedemne.

Gîndurile acestea se manifestau, paradoxal, printr-o expresie de torpoare confuză, sub care se putea bănui depresiune sau curiozitate dezamăgită. Bibliotecarul exprima fără voie, oricare ar fi fost miezul gîndirii, aceeaşi mincinoasă atitudine de privire în gol sau în trecut. Anevoie s-ar fi descifrat, sub aparența lui mediocră și obosită, o activare personală, vie; de aceea domnișoara Marta îl ispiti, amenințîndu-l cu creionul:

— Iarăși sentimental, Cesare? ... Păcătuiești împotriva breslei ...

— Pardon?! șopti bibliotecarul, cu geniala lui incapacitate de a răspunde insinuărilor maliţioase. Domnișoara se ridică de la masa cu bizară împerechere de cărţi şi se apropie de catedră, purtîndu-și creionul cu grația și

solemnitatea unei baghete. Se apropie de Cesare mînată de același instinct atroce al iscodirii, intoxicată de aceeași momentană lascivitate ce inundase biblioteca.

— Ai timp de mine o secundă? De altfel, tot trebuie să te ostenesc cu *Enchiridion,* pe care Julius îl rătăcește întotdeauna... Apropos, de ce-ți neglijezi părul? Te îmbătrînește și bănuiesc că e incomod... *Enfin,* te-am văzut și te știu...

— Oh! domnișoară, d-ta pătrunzi atît de repede în sufletul oamenilor...

— E altceva mai bun de făcut, spune?

— Dar e altceva mai greu?...

— Cesare, răspunzi penibil de banal. Îți repet: cu tine e imposibil de discutat; orice atingi tu, ajunge loc comun, truism, nu știu cum să spun...

— D-ta știi că sînt un om tăcut...

— Asta nu înseamnă nimic. Tăcerea ta e stearpă însă, e iritantă. Dacă ai scrie, cel puțin, un jurnal. Întotdeauna am iubit lectura lor. E ceva tragic, nu?

Pe Cesare îl supărau două cuvinte: „scris" și „tragic", el de o epică placiditate, care credea că scrisul a fost indispensabil numai grecilor.

— Dar de ce să scriu? De ce să scriu altceva decît contribuții la Arhive? Iartă-mă, cum să spun?... mă împotrivesc abuzului de a prețui pe cineva prin ceea ce a scris, de a stima pe un singuratec numai după ce a rupt tăcerea vorbind publicului.

— Dar cum ai vrea să-i cunoaștem, să-i pricepem? protestă domnișoara, avidă de cunoștințe.

— E nevoie?

— Cesare, te întorci din drum și nu ne vom înțelege niciodată. Dacă nu admiți comunicativitatea ca temei al omenirii...

— Dar e necesară *întotdeauna,* e obligatorie această comunicativitate? Domnișoară, eu vorbesc puțin și prost, dar iartă-mă, cred că am dreptul să spun mai mult acum, după o critică atît de...

— Haide, haide...

Cesare tuși instinctiv, ca să ignore întreruperea.

— Vreau să spun atît: că nu înțeleg de ce insiști ca cineva să scrie sau să publice sau să gîndească sau să ac-

ţioneze cînd nu e nevoie, cînd nu i se cere nici de împrejurări nici de oameni.

— Dar ce ai vrea să facă? întrebă domnişoara zîmbind iritat.

— Să trăiască! răspunse Cesare, mirat de tăria afirmaţiei, pogorîtă brusc şi tranşant în neorînduiala convorbirii.

D-ra nu-şi putu opri excitaţia. Aproape îl îmbrăţişă felicitîndu-l, spre enervarea celor doi germani de la capătul mesei.

— Să trăiască, nu? fireşte! Asta cer şi eu. Dar trăieşte, omule! trăieşte-ţi viaţa aşa cum e...

— „Aşa cum e"? repetă Cesare interogativ. E obscur. Viaţa *aşa cum ne e dată.*

— Acelaşi lucru.

— Iată că ne înţelegem, perfect, perfect! se aprinse Cesare. Sînt cel mai punctual consumator al existenţii sale, sînt un entuziast al punctualităţii...

— Asta numeşti tu *viaţă*, într-o bibliotecă, între şoareci, între...? Nu, Cesare, eşti imposibil! eşti iremediabil...

— Fiecare trebuie să-şi trăiască viaţa *lui*, nu? Mi-o trăiesc pe a mea, perfect, pentru că mi-e *dată;* dacă aş alerga după, cum să spun? emoţii mondene, aventuri şi glosse insipide, mi-aş trăda chemarea şi aş trăi o viaţă străină, aş purta măşti, aş fi paiaţă, n-aş fi eu însumi, nu e aşa?...

— E grozav, e grozav!... exclamă domnişoara amuzată.

Cesare se antrenase. Descoperise porunca întîi: primatul existenţei. Şi descoperise că toţi cei pomeniţi sau ilustraţi de prietena lui erau personaje, iar el e viu, e viu şi întreg. Era străbătut de un sentiment plenar, agresiv, al propriei sale existenţe, recunoscute ca atare de o lege sau de o revelaţie. De aceea nu-şi lua în seamă verbozitatea. Repetă acelaşi şi acelaşi lucru pînă la saţietate. Întreruperile domnişoarei le ignora, cu o gimnastică agilă care surprinse plăcut pe bătrîna prietenă. Izbutise în sfîrşit să formuleze instinctul său de orientare. Repeta cu monotonie profetică adevărul său, care se definea net şi consistent alături de ereziile celorlalţi. A fi el însuşi, da-

toria dintîi: adică a trăi larvar opt ceasuri în bibliotecă și cinci acasă, a medita, un ceas, a dormi trudit restul. Orice interesare în obiectivele celorlalți — se cheamă pluralitate bolnăvicioasă. Acțiunea ar fi inutilă, pentru că nu aparține castei lui nici timpului în care îi fusese scris să se nască. Își trăia viața complet, dar nu frenetic — pentru că nici temperamentul nu-i îngăduia frenezia, nici împrejurările nu i-o cereau. Acțiune fără motiv se cheamă descreierare sau slăbiciune, amîndouă patogene.

Numai neuroticii doresc o libertate care e absentă în datele prime ale existenței și numai femeile păcătuiesc fără tentații. Curajul înseamnă a păstra calea, fără emfază și fără comentarii. Timiditatea e, dimpotrivă, în veșnică curiozitate, ezitînd să aleagă, neîndurîndu-se să respingă, incapabilă să sufere. Timiditatea cere confesiuni, *volte-face*, ștrengării, fandări, spiritul polemic și, mai ales, teoretica activării violente. Toate acestea din incapacitatea organică de a *exista* real, omenește. Cei care nu pot dormi nopțile visează în nămiază. Lucrurile sînt simple, încheie Cesare cel dintîi manifest al filosofiei sale, lucrurile sînt simple; omul, înainte de toate, trebuie să trăiască. Acțiunea sau gîndirea sînt secundare, sînt posterioare. Ele se împlinesc cînd viața o cere. Altminteri — „ce sîntem noi, fluturi?“ — încheie mirat Cesare, cu degetele oprite interogativ și cristalin în aer, ca un mărgean de ceară.

Domnișoara, deși tulburată de puterea vorbirii celuilalt, nu se dădu bătută.

— Tot ce spui sînt valabile dacă se admite punctul întîi; că a trăi înseamnă *a-ți trăi meseria*, accentuă ea. Dar aceasta e un sofism; meseria nu e întotdeauna o vocație și chiar cînd e, nu epuizează existența. E un moment fragmentar. Fundamentul existenței e curentul acela liber și libertin de instincte, experiențe, curiozități care, normal, nu poate fi subjugat unei formule, cum să spun?, administrative sau arbitrare... Un om veritabil nu poate renunța la experiență și la acțiune, astfel înțeleg eu omul. Altminteri — ce sîntem noi? furnici?...

Domnișoara încheie parodiind. Cesare ascultase neconvins. Multe seri, în urmă, își regîndi discursul. Nu găsise nici o exagerare în cele ce spusese. Vorbise sin-

cer, închegat, și mărturisise gînduri care îl preocupau de mult. Cele ce spunea d-ra nu-l interesau.

...Se întîlneau de acum des, mai în fiecare zi, la bibliotecă. Domnișoara Marta vorbea despre tot, dar ezita să reînceapă vechea discuție, care fusese de fapt pretextul și alimentul prieteniei lor. Pe Melania o vedea în treacăt, și arareori vorbeau. Era ocupată cu teza sa asupra lui Mazzini și lumea slavă.

Toți ceilalți obișnuiți ai bibliotecii rămăseseră aceiași. Veneau și plecau la ceasuri știute. Unii își luau rămas bun de la Cesare, și acesta le ura, fără nostalgie, succes în carieră. Alții, noi, apăreau — și erau inițiați de Julius în ritualul administrativ al cataloagelor și buletinelor.

În ultima iarnă se petrecuse un singur eveniment neașteptat: o carte dispăruse, un magnific dicționar mongol-latin pe care nu-l cercetase nimeni și de care nimeni nu-și amintea să fi auzit întrebîndu-se. Evenimentul fu comentat, răutăcios, în oraș. Un licean îi închinase o odă.

Cesare cultiva prietenia cu domnișoara bătrînă. Prietenii lui erau morți sau risipiți în țară. Nu se gîndea niciodată la ei, nici nu-i dorea. Iar corespondență nu purta decît cu erudiți și cu Direcțiile Arhivelor.

Seara, judecînd în termenii lui Cesare, se cobora cu admirabila ei punctualitate și cu tot straniul indiferenței prin întuneric, minune asupra căreia bibliotecarul își oprea adesea gîndurile.

Julius a închis toate ușile, din sală și din hall, cu excepția celei a cabinetului directorului, unde auzise glasuri. Directorul, probabil că întîrzia cu prietenii. Aceștia erau bărbați pe care bibliotecarul nu-i văzuse niciodată, pentru că nu traversau sala de lectură, ci veneau și plecau prin holul de la etajul I. Julius știa, însă, că sînt mai toți universitari sau ziariști, iar unuia dintre ei, cu rîs fals și mîini palide, îi umbla nume rău prin oraș. Domnișoara Marta, agitată și curioasă, știa mai mult asupra tînărului răutăcios. Dar Cesare, dăruit cu o vastă indiferență față de anecdotă și mondenitate, nu o putuse asculta. Cunoscuse, pe cînd se afla la École de Chartres, un grup de învățăcei care se adunau într-o cafenea și proiectau o revoluție literară. Cesare i-a întovărășit într-o seară nădăjduind că revoluția va include și servi-

ciul cartografic, unde avea multe de spus. Dar de cum se începu discuţia, a înţeles că locul lui, infim şi efectiv, e incompatibil cu axele revoluţiei tinerilor — şi şi-a exprimat detaşarea de această revoluţie, observînd toată noaptea peştii roşii şi obezi din havuzul de sticlă.

De atunci, tinerii care tăinuiesc explozii şi zei nu-l mai mirau şi nu-i opreau atenţia. Anii au clădit din acel eveniment indefinit o funcţiune clasificatoare. Cesare înghesuia pe toţi cei nemulţumiţi şi agitaţi, pe cei care nu se supun menirii lor şi pe cei ce aşteaptă o reformă ca să-şi înceapă viaţa propriu-zisă sau munca efectivă — în aceeaşi clasă a revoluţionarilor. Sînt oameni care vor să soluţioneze incompatibilitatea lumii cu slăbiciunile sau nostalgiile lor — schimbînd lumea. Cesare, dimpotrivă, ştia că lumea e destul de perfectă ca să nu mai fie nevoie să fie schimbată de oameni. Oamenii trebuie să privească pătrunzător în juru-le, să-şi afle locul şi să-şi muncească munca pînă la moarte — şi vor fi fericiţi, asemenea lui Cesare.

Nu era tulburat de întîrzierea oaspeţilor în cabinetul directorului, pentru că uitase de ei îndată ce plecase Julius. A doua zi era duminică şi biblioteca era închisă. Acasă, în odaia complicată şi vecină odăii cu copiii gazdei — nu putea lucra, migala celor patru manuscrise şi a ignoranţei culegătorului tipografic cerînd o masă largă şi atenţie ascuţită. Lucra cu acea tensiune minimă a creierului căruia nu i se îngăduie nimic de spus. De aceea se trezea, la răstimpuri, conjugînd rădăcini greceşti neregulate. Aromeala corecturilor îl copleşea, cu cît creştea noaptea. Trecuseră cîteva ceasuri, judecînd după lihnirea şi resemnarea cu care îşi sfîrşea lucrul. Deşi era pentru întîia oară cînd lucra în bibliotecă după ceasul nouă, deşi situaţia era inedită, neaşteptată şi ciudată — Cesare nu avea în suflet nimic deosebit. I se părea că *trebuie* să lucreze în bibliotecă în acest ceas tîrziu, poate nu atît pentru corecturi, cît pentru a răspunde unei potriviri cu o realitate din afara lui. Deşi începuse munca de seară din propria-i iniţiativă, hotărît să corecteze ultimele fascicule, Cesare, atingînd acea nedeslușită stare de oboseală şi foame, căpătase o stranie senzaţie că e reţinut în bibliotecă. Aceasta era numai o părere, ce se abătea şi dis-

părea, fără să-l tulbure, asemenea acelor gînduri străine și tentații idioate care se pogoară fără rost asupra omului care își împlinește munca.

Părerile, totuși, stăruiau și se obiectivau, înghețînd în senzații discontinue sau plutind amorfe în lungul și în latul sălii, încolăcindu-l, împletindu-se între ochi și manuscrise, chemîndu-l, țipîndu-i în urechi, usturîndu-l în ochi. Cesare își frecă pleoapele blestemînd pașnic litera secolului XV din manuscrisul B. 102. Îl obosea pînă la împăienjenire. Apoi începu să tușească, mirat. Ridicînd ochii în sală, i se păru că zărește strigoi de fum urcînd de-a lungul pereților. Strigoii se prelingeau livizi dinspre hol și depozitul cu cărți, tîrîndu-se printre calorifer și bănci, înălțîndu-se către ferestrele oblonite. Văzu fluturi mari zbătîndu-se de lămpi și de ferestre, aiuriți, apoi auzi zgomote și vedenii mototolite se fugăriră în cercul de lumină al lămpii, pînză alburie proiectată în semi-obscuritatea sălii. Toate acestea se petrecuseră atît de precipitat și izvorau atît de firesc din starea lui de suflet, nedeslușită și exceptativă, încît nu-l tulburaseră. Ar fi vrut mai degrabă să-și lămurească ciudățenia sufletului, impresiile vagi și muiate în vis, care nu-l străbătuseră niciodată. Dar ciudățenia era atît de una cu sufletul lui, și într-atît îl stăpînea — încît Cesare se minuna și nu înțelegea cum de i-a venit acel cui străin în cuibul lui cel mai ascuns, în locul unde nu sînt acceptate decît realitățile. De aceea privea oarecum zăpăcit dar fără teamă haitele de șobolani, de fluturi și de năluci ce invadau ungherele — și tușea, încet, frecîndu-și pleoapele.

Cesare așteptase — ca să poată crede, sau să se deștepte. Fără îndoială că lucrul lui în noapte, cu manuscrise scumpe și ilizibile îl osteniseră. Dar gîndul acesta de bun simț i se părea stupid, și prevestirea vedeniilor îl țintuiră saturîndu-l de realitate.

N-a știut niciodată cîte clipe s-au scurs. Dar a rupt firul clipelor coborîndu-se îndîrjit de pe catedră — și de atunci clipele nu s-au mai numărat pentru el, pentru că timpul și lumea s-au oprit, înmărmurite, ca să-l privească Bibliotecarul a aprins toate becurile în sala de lectură și s-a repezit către ușa holului, știind de acum ce are de făcut. A știut fără să se întrebe, fără să caute și fără să

judece — și păstra sentimentul net că știa de la început de incendiu, iar toate vedeniile fuseseră numai amăgiri de bunăvoie. Pasă-mi-te focul s-a întins din depozitul de cărți, grotă prodigioasă — cu ferestre în fier oblonite spre grădină, cu ușa în coridorul ce duce spre hol. De acolo, a cuprins mobila din hol, iar covorul de flăcări a ajuns la ușa sălii de lectură. Numai astfel se putea lămuri vîlvătaia și fumul duhnit ce i s-a revărsat în obraji îndată ce a deschis ușa. A trîntit-o la loc, orbit. Sărind peste bănci, călcînd pe mese cu călimări, agil și sigur ca un gimnast ațîțat, s-a trezit lîngă fereastra de la care obișnuia să privească palmierul din grădină. A deschis-o dintr-o mînuitură, deși altădată cerea ajutorul lui Julius și al scării portative.

Mușchii lucrau prompt, corect, anticipînd gîndul. A înțeles, însă, că pe aici nu e scăpare. A privit noaptea — clară și lunatecă — și a lăsat strigoii de fum să alerge prin fereastra deschisă și să piară după plac în lenea vegetală. El s-a întors la catedră, oarecum intimidat de tovărășia celor patru manuscrise de la Leipzig. N-ar fi voit să le strîngă, dar instinctiv le-a repezit în mapă, a înfășcat-o și iarăși a sărit băncile, gonind spre ușă. Se hotărîse; să treacă prin iadul holului și să coboare treptele de marmură, care nu puteau arde. Dar l-a lovit cumplit imaginea rafturilor. Erau acolo cărți. Le-a și văzut, în gînd, cenușă — și o sfîrșeală fără seamăn l-a mohorît, iar pieptul s-a oprit gol, cu o inimă aiurită. Pompierii... Dar pînă să vadă ei focul, hrănit pe ascuns în miezul clădirii, și pînă să ajungă... N-a căutat mult. Mădularele au gemut iarăși, elastice. Va telefona din cabinetul Directorului. Titlul de „cabinetul Directorului“ i se părea fără noimă, ca un cuvînt dintr-o limbă moartă, care sună frumos dar care nu se află în dicționarele portative, ci e înțeles numai de acei uriași ai textelor. „Cabinetul Directorului“ îi dăruia numai o intuiție, caldă și reconfortantă, a umanității. Acolo auzise, acum cîteva ceasuri, glasuri; acolo s-au adunat tineri vîrtoși și curajoși, acolo s-au fumat țigări și s-a rîs. Cabinetul Directorului era viu, era nepretuit în clădirea moartă, oarbă, mistuită acum de foc nevăzut de nimeni. Cînd au plecat

oaspeții? De ce-au plecat? De ce a rămas singur, fără Julius?

Îl involburau întrebările, dar în pragul ușii a înmărmurit. Dr. Weinrich, cu păr smuls și spasme în fălcile tăiate, a apărut în prag, înalt și zguduit, fără vestă, fără guler. Chipul lui Cesare, răsărit în febră, luminat de becurile sălii, l-a istovit ca o apariție de duh rău. A șoptit, întrebînd: „Cesare?“ — dar spaima focului l-a biruit a doua oară, și a răcnit, rezemîndu-se împietrit de ușă.

— Melania! ... Foc, foc pretutindeni! ...

Trup dezgolit, spăimîntat și fără rușine apăru din Cabinetul Directorului, iar alături de el, umbra fără zîmbet a tînărului pe care Cesare îl recunoscu îndată, deși nu se întrebase asupra-i și nu căutase să afle cine e. Tustrei se strînseseră, se zguduiră, strigară, implorară pe Cesare.

În sufletul bibliotecarului se cobora, lent și atroce, o revelație. Urechile îi vuiau aceleași sunete: Melania, Melania ... Nu o cunoscuse, nu-l interesa. Dar nu-și putea stăvili mirarea — imensă, secătuitoare, — care îl năpădea din toate ungherele înțelegerii și ale amintirii. Ea? ea? ... Refuză net, nebunește, să creadă că cele trei trupuri dezgolite, adunate într-un mănunchi obscen și nefiresc, sînt aievea, asemenea mușchilor de jar ce se lățeau pe pardoselele holului, asemenea cărților care ard în depozit, gemînd aievea.

— Vreau să telefonez ... imediat ...

— Vom arde de vii, vom arde cu toții ..., se tînguia d-ra Melania, agățîndu-se de umerii d-rului Weinrich.

— ... ca șoarecii, murmură inutil celălalt.

D-ra Melania nu părea stînjenită de trupu-i gol și alb, ca o diavoliță albă în fumul incendiat de becuri. Dar Cesare descoperea cu ochi speriați sînii palizi și coapsele abia ascunse, și cobora insistent privirile pe umerii de ceară ai păpușii, neizbutind să înțeleagă ce soi de ceremonie inumană, infernală, se împlinise între acest trup nepătat și pur și cele două trupuri vinete.

Gîndurile îl chinuiau, dar nu-l împiedicau să acționeze. În cabinetul Directorului, nu era fum, doar guzganii roiau pe covor și se loveau de mobile.

Pe canapea, veşminte, iar pe covor pahare mărunte, cutii, o tavă; tot ce a putut vedea, în boarea acelei lămpi tainice aşezate prudent pe o etajeră.

Cesare n-a cerut număr la telefon dar a strigat răspicat în pîlnie, repetînd cuvintele, de îndată ce a apucat receptorul.

— ... Incendiu la Biblioteca Ducelui Emanuele! ... Urgent! ... Incendiu, in-cen-diu ... mare! ... Urgent, te rog ... urgent! ...

Ceilalţi trei luptau la uşa zăvorîtă de Julius. Cu pumnul înfipt pe mînerul mapei, Cesare se apropie, iritat, de grup.

— E inutil, e nebunesc! Aceasta dă în coridorul depozitului! ... Cealaltă uşă! ...

Şi se repezi, el întîi, la uşa vecină, lovind cu genunchii, împingînd zănatic cu umerii, opintindu-se din tot greul. Ceilalţi, cu domnişoara Melania, diavoliţă zbătîndu-se, îl ajutau, mai mult împiedicîndu-l. Profesorul de slavă alerga de la o uşă la alta, ciocănind, încercînd clanţele, buimac, tînguindu-se. Celălalt se îndreptase către fereastra din sala de lectură, deschisă de Cesare, şi începuse a striga ajutor în noapte, răcnind cu palma la gură, ţipînd şi chiuind. Numai Cesare lupta cu acelaşi lemn masiv şi ghintuit, în timp ce d-ra Melania îl încolăcea lăcrămînd.

— Cesare, să nu mă laşi! să mă scapi pe mine întîi! Cesare, dragule, am să ard! ...

— Ce mizerie, şopti răguşit şi beat dr. Weinrich, ce mizerie! să arzi ca şoarecii! ...

Cesare era ispitit să înjure, să spună vorbe grele şi batjocoritoare Melaniei, să pălmuiască pe profesor. Era un om nou, îndîrjit şi sălbatic, ştiind ce vrea şi înfuriat că ceilalţi doi se învîrtesc ca fluturii în loc să se opintească la uşa holului.

Cînd o deschise, puse braţul pavăză ochilor şi plecă fruntea umedă. Arşiţa ajunsese nesuferită în hol. Tablourile şi tapeturile arseseră îndesat, iar flăcările, mistuind totul, căutau o răbufnire.

Ceilalţi se refugiară îngroziţi către dulapul de cristal. Numai d-ra Melania plîngea, agăţată. Gîndul lui Cesare era să-i strige în faţă: curvă! — şi să dispară cu

geanta, întîmplă-se ce s-o întîmpla. Dar în clipa următoare făcu tocmai contrariul. Manuscrisele?... Acum?... Nu știa de ce *acum* i se păreau ridicole acele scoarțe, cu literele lor grecești nedibaci copiate. Poate pentru că nu înțelegea goliciunea albă a d-rei Melania.

Zvîrli geanta pe biroul murdar de funingine și răvășit de viciu. Înșfăcă trupul domnișoarei și dădu ușa la o parte cu piciorul. Jarul îi răni gleznele, fumul îl orbi și văpaia pereților îl înspăimîntă cu panica asfixiei. Știa drumul și-l începu fără ochi, călăuzit de fripturile picioarelor și îndemnat de lumea nouă ce-i chinuia creierii.

Drumul era nesfîrșit și gîndurile lui Cesare săreau șanțurile anilor cu o prodigioasă elasticitate și frăgezime.

S-a întîlnit întîi cu acel Cesare din Universitate și s-a minunat de irealitatea lui. Un Cesare fără vîrstă și fără ispite, înțelegînd totul dar hotărît să-și țărmurească această înțelegere numai la cronologia arhivelor medievale.

Și iată pe acel turc mort, prieten cu față spînă, menit să incomodeze certitudinea celorlalți. El s-a despărțit înainte de vreme. Prietenul și-a continuat existența lui paradoxală pînă ce s-a înrolat voluntar și a murit, undeva în munți, așa cum mor oamenii în război. Dar Cesare n-a plecat, nu l-a chemat nimeni pe front, orfan cum era. Rînd pe rînd a revăzut popasurile și oamenii din mărunta lui existență, mirîndu-se că a fost el cel care a vorbit și a gîndit în acele împrejurări ridicole. Cumpăra pîinea dimineața și o purta subsoară pînă acasă. Iar la prăvălia d-lui Andrei trebuia să ridice ochii și să ureze bună-dimineața. Un trecător a glumit într-o zi, întrebîndu-l: „bună? de unde știi"... Uitase gluma fără rost. N-a putut răspunde, nu s-a gîndit niciodată de ce e dimineața bună. Era firesc, era așa cum trebuie să fie, perfectă, de aceea *bună*. Dar acum știa că e un non sens. Nu e nimic bun. Totul e așa cum văd oamenii. Unii văd, alții nu văd. Așa a fost cu *Contra Procli*. A fost nebun, a fost orb, și d-ra Marta avea dreptate. Îl uluia intuiția, inteligența domnișoarei. Ce va spune mîine?... Și unde va mai lucra el, și manuscrisele — cum va da seamă de ele?...

Și iarăși un Cesare posac și gînditor, care se dăruia în fum, ca nălucile din sală. Cineva a pus focul, desi-

gur. Dar de ce? Și cum n-au aflat cei trei de prezența lui, alături? Cum a avut curajul d-ra Melania să se despoaie în fața celorlalți? Și nimeni, nimeni să nu cerceteze tocmai sala de lectură în care el, printr-o singură excepție lucra în noapte? Erau prea multe întrebări și vedenii asupra cărora creierul ars și bîntuit al lui Cesare nu găsea liniște. Erau prea multe lucruri care s-au întîmplat *tocmai* pentru că rămăsese el acolo, sau poate *pentru că* rămăsese. De ce? De ce a fost focul pus? Julius?... Directorul?...

Policandrul *ancient style* s-a prăvălit pe podea cu sunet cleios de sticlă topită și de becuri oarbe. Ceilalți doi strigau. Oamenii se adunau, desigur. Poate că și pompierii au venit. Poate cineva va ridica geanta cu manuscrise. El continua să pășească rănit, cu povara albă pe brațe.

Aproape de ușa lojei prin care trebuia să se coboare, o bîrnă de flăcări îl amenință. Cesare săltă cu o neobișnuită vigoare, și rănile îl usturară. Pantalonii ardeau. Dar aceasta n-a observat. A simțit, numai, cum o zvîcnitură fierbinte l-a stropit, la încheietura nasului, pe deasupra orbitelor și apoi spre mijlocul frunții. În același timp domnișoara Melania se zbătu, răcnind, cu mîinile la ochi. Părul îi ardea, vîlvătaie deasă și urît mirositoare. Capul îi rămăsese într-o clipă chel și murdar, iar funinginea lăsase dîre de-a lungul obrajilor, pe trup, pe mîini. Țipă, cu spasm de lebădă. Puterile lui Cesare cedară, istovite de acea lovire în frunte, pe care nu și-o putuse lămuri și nu știa cum îl atinsese. Poate bîrna, aceeași care aprinsese părul domnișoarei Melania, sau poate numai o surcea. nchisese ochii, gemînd, cu broboane de sînge sub pleoape. Cu grumazul aplecat, cu aceeași sarcină caldă pe brațe, nimeri ușa lojei, și începu a coborî scările fără să vadă, lovindu-se de vreascuri și de jăratec. Auzi glasuri, topoare care spărgeau, răcnete și claxoane. În sala de jos, fumul se adunase, rece și gros, năpădind sub gene, înecînd gîtlejul.

L-au înconjurat oameni necunoscuți, cu căști, vorbind răstit și întrebînd toți în același timp. Apoi l-au purtat pe brațe, cu pulpele atîrnînd arse și negre, iar alții au strigat:

— Cesare, Cesare! ... bravo Cesare!

Oamenii au coborît de asemenea pe d-ra Melania, în timp ce flăcările se întindeau în sala de lectură. De ceilalți doi nu știa nimeni. Îi căuta un locotenent aspru, întrebînd pe bibliotecar ce căuta acolo la miezul nopții, și unde e dr. Weinrich de care pomenise aiurit Directorul, deșteptat din somn prin telefon, și sosit înspăimîntat să-și vadă biblioteca incendiată.

Cesare nu răspundea nimic. Cu brațele la ochi, se lăsa purtat. Trecuse de acum infernul cu flăcări, și iată loc viu cu oameni care îl cheamă, îl ating, îl felicită, îl insultă. Toți strigau.

— Cesare ...

Nu vedea nimic. Numai auzind un glas pițigăiat, a încercat să deschidă ochii. Glasul rînjise:

— Craiul! ... Avea o fată, cu el, sus ... Și s-au aprins cărțile! ...

Dar glasul era stingher. Îl înconjurau toți, îl stropeau cu apă, îi dădeau de băut. Pierzîndu-se pe sine, în somn, în nepăsare, renunțînd să înțeleagă, auzea:

— Cesare ... Cesare ... Cesare.

II.

CAPITOL CU ȘERPI

Întuneric, nu plin și gros, ci desfășurat ca suluri de umbre, acum asemenea zăbrelelor de cușcă, acum ca un tapet straniu de șerpi lați, strînși unul în altul și mișcîndu-se din inele. Era greu să se lămurească, greu să afle răsăritul și apusul în acea albie de păcură și de lapte vînăt, însuflețită ca o legiune de larve. Fără îndoială că el, Cesare, era tot el — altminteri domnișoara nu l-ar fi vegheat la căpătîi, și glasul străin nu l-ar fi mîngîiat: „Curaj, Cesare". Dar atîtea lucruri se schimbaseră de cînd iazul mohorît inundase lumea. Bandajul care îi acoperea ochii îi pătrunsese cu încetul sub pleoape, apoi alunecase în adînc, scăldîndu-și veriga în apele negre, răcorindu-l sau pîrjolindu-l, altul după fiecare apropiere a glasului străin. Era acest bandaj o vietate capricioasă, ciudat împărțită în lumea din afara pleoapelor și în apele moarte ale întunericului din adînc. Îl ridica și îl așeza un necunoscut, probabil medicul bătrîn pe care îl întîlnise la Institut. Dar desigur că acesta nu bănuia organismul complicat și viu al acelei cîrpe îmbibate farmaceutic. Inel de ger, scînteia stins cîteva clipe, apoi se moleșea, transpira ca o bestie lipicioasă, se lățea și apăsa pleoapele. Odată cu prelingerea de scame înapoia pielei, făptura se irosea în lame și fulgi, pătrunzînd tot mai adînc, chemate de volbura lină a apelor. Acolo se împlinea acea minune mitică, fiecare scamă luînd nume și an de naștere, improvizînd convoi grotesc în creier și purtînd cu ei mireasma de funingine a apelor. Vorbeau și mimau, dar printr-o minune acustică vorbele lor nu-l loveau în-

totdeauna, ci adesea pluteau desprinse, se aninau de șerpi și piereau fără urmă.

Cesare, maturizat în atmosfera de bun simț și sănătate a bibliotecii, nu lua în seamă toate acele stîrpituri optice ale bolii ci își trudea creierul să gîndească noaptea incendiului, poate noaptea de ieri, de acum două zile, sau poate noaptea de acum. Cine i-ar putea spune, dacă e zi sau noapte? Domnișoara îl mințea, răspunzînd întotdeauna că e noapte. Încercau toți să nu-l sperie cu orbirea lui, căci nu aveau cum să știe că nu e orb. Domnișoara îl ruga mereu să nu se gîndească, să nu se teamă. Doctorul îi cerea curaj pe același ton blînd și decisiv. Dar de lămurit, nimeni nu se încumeta și nimeni nu știa de unde să înceapă.

A întrebat iarăși pe domnișoara dacă s-a făcut ziuă.

— Acum se înnoptează, Cesare... A fost mohorît toată dimineața...

— Da, da... înțelegea Cesare.

Apoi, ca să alunge vietățile opticii lui bolnave, încercă să afle de soarta bibliotecii.

— Cumplit, cumplit... A ars tot. E consternat întreg orașul... Și nu înțelege nimeni...

— Așadar voi fi judecat...

— Nu, nu, nu te gîndi... Nici vorbă de așa ceva. Dr. Weinrich a mărturisit tot, azi dimineață...

— Ce a spus? se alarmă Cesare.

— Grozăvenii... Doctorii îl cred nebun, cu slavii lui și cu Melania. Ea e pierdută. E arsă, e aproape în agonie. Manuel a scăpat printr-o minune, a sărit în plasa pompierilor...

— Care Manuel?...

— Tînărul acela urît și năzdrăvan. El a fost nebun mai dinainte; un stricat, un morfinoman, un adevărat viciu, bîrfea pe toți și polemiza prin ziare fără motiv, numai ca să dezguste publicul, să seducă școlărițele.

— E inteligent...

— Oh, inteligența lui, sclipiri vicioase, sarcasm prefăcut... N-are nici o conduită, nici un fond; nu știe ce vrea, se joacă în gol, ca să vorbească lumea de el...

— Dumneata? așadar te-ai schimbat și d-ta?

— M-am schimbat? Iarăși generalizezi. Eu nu mă schimb, dar admir, Cesare, admir actul viril, superb eroic... Pe tine! Experiența ta e divină, Cesare. Te admir, m-aș ruga ție ca unui zeu. Ai făcut minuni. Ai dat ordine, ai spart ușa de druguri, ai străbătut para focului cu Melania în brațe, ai orbit — și totuși ai ajuns! Nu te-a putut nimic opri, nici lumina, nici întunericul. Ai biruit, asemenea unui zeu. Cine te-a învățat, Cesare?... Nu te gîndi la nimic. Ce-ți pasă? Poți orbi, ei și? Experiența ta n-a făcut-o încă, nimeni. Ești unicul stăpînitor al experienței eroice în acest veac de molii. Poți muri, te vor plînge toți, numele tău e pe buzele tuturor. Gloria, Cesare, și geniul tău eroic!...

— Oh! oh! domnișoară...

— Nu te pripi! Lasă-mă să-mi recunosc eu întîi greșeala, să te convingi că înțelegerea și subtilitatea mi-au rămas aceleași. Nu te cunoșteam, am greșit socotindu-te așa cum nu erai. Acum înțeleg de ce-mi spuneai că oamenii nu sînt datori să activeze întotdeauna ci numai în experiențe mari, unice, vitale, așa cum a fost a ta!...

— Dar n-a fost o experiență.

— Atunci ce-a fost?

— Întîmplare, menire, Dumnezeu știe ce...

Domnișoara se pregăti să răspundă, dar bolnavul gemu deodată.

— Ce ai?

— Șerpii mei, zîmbi Cesare.

— Eu sînt de vină, numai eu... Te-am obosit. Nu te gîndi la nimic, las' că ai să te faci bine... Ssst! ascultă-mă, nu-ți mai spun nimic. Mă duc, am să vin după cină...

— Un singur lucru, te rog... Ce face domnișoara Melania?...

— Nu ți-am spus? Agonizează. Nu mă pot duce s-o văd. Mi-e silă, mi-e frică, nu știu ce am. Am plîns auzind doctorul, mi se rupe inima, dar nu pot s-o văd, e monstruos ce a făcut, e inimaginabil... Cînd va muri, am s-o văd, și îi voi duce flori... O iubeam atît de mult.

— Dar ce-a făcut?

— E îngrozitor, e îngrozitor... Nu are nimeni curajul să spună, și totuși zvonește tot orașul. Manuel e cinic, a mărturisit totul fumînd și a cerut să fie arestat. Dr. Weinrich e nebun, de la el nu se poate afla nimic...

— Dar d-ta știi?

— Știu, adică... Știu, dar nu înțeleg... E îngrozitor. Întreabă pe doctor... Dar nu acum, Cesare te rog nu acum. Nervii tăi sînt atît de zdruncinați.

Domnișoara a plecat. Cesare i-a auzit pașii repezi și mărunți pe covor. A rămas singur în crucificarea apelor negre, dar gîndea, izgonind larvele orbirii, gîndea destinul pecetluit al d-rei Melania, pe care o ignoraseră toți și pe care, acum, toți o osîndesc. Vedea trupul alb și simțea încă pe piept lipitoarea caldă, îmbrățișarea dintîi, între strigoi, cu iadul ușilor. A purtat-o strîns, și ultima vedenie era de nerecunoscut, fără păr, zăbrelită de surcele și zgîrcită de panică. Apoi, n-a mai văzut-o. Iar dacă va orbi, nu o va mai vedea niciodată... La orbirea lui nu se gîndea, pentru că nu putea crede. Numai doctorul se temea, și poate domnișoara plîngea, gonind reporterii care se adunau ziua întreagă, cerînd amănunte eroului bandajat.

...Întîlnea iarăși pe prietenul spîn singurul care izbutise cîndva să-l tulbure. Cesare, care socotise afecțiunea — de orice fel — aburi ce întunecă obiectele și ține pe om departe de datoria lui, îndurase numai o singură înfrîngere sentimentală: prietenia lui cu tînărul spîn. Nu știa ce-l putuse lega trainic de un matematician. Încerca acum să se lămurească, dar nu reușea decît să întunece amintirile. Împrospăta, însă, o impresie nedeslușită, capricioasă, că adevărul fusese de partea prietenului, iar nu a lui. De ce, și care era „adevărul" prietenului — nu-și amintea. Obosit, se reîntorcea în infernul lui optic, asista livid la descălecarea umbrelor și șerpilor, privea scîrbit, fără puteri, și n-ar fi fost ispitit să șoptească decît: „ce mizerie!...", după cum făcuse dr. Weinrich în biblioteca incendiată.

Peste Cesare treceau zile și nopți, în același convoi incert de întuneric. Șerpii se zbăteau, încercînd o nouă Facere.

*

Domnișoara alerga pe străzi pasionată de păpușile ce vorbeau, mimau și se tînguiau în suflet. Din cea dintîi dimineață, viața ei căpătase un ritm nou, care o îmbăta. Descoperise în Cesare un erou. Era prea bătrînă ca să se îndrăgostească, dar pornirile ei sentimentale își impresurau idolul pe zeci de cărări. Îl va îngriji toată viața, dacă orbirea va fi definitivă. Își va aduna averea, și îl va îngriji într-un sanatoriu; nu-l va lăsa să piară în singurătate. Se închipuia mîngîindu-l, vorbindu-i, certîndu-l copilărește — pe orbul ei. Cesare va fi înțelept și original, asemenea omului care a trecut prin flăcări ca să scape o femeie, și flăcările l-au orbit. Ea va fi o soră de caritate transfigurată de sacrificiu. O sfîntă și un erou. Iar lumea va vorbi în veacuri de Cesare și de necunoscuta care l-a păzit...

Străzi senzual luminate, trecători grăbiți, sănătoși, lacomi de văzduhul îmbibat de respirația parcurilor, de femei și de benzină. Viața orașului se aduna din cartiere spre piața cu lac, cu muzică și sute de vitrine. Domnișoara nu vedea nimic. și purta eroul cu aceleași brațe de prietenă bătrînă agitată. I se părea sarcina uriașă, și aceasta o ațîța. Grăbea pașii, cu cît își declama mai apăsat devoțiunea către orb. Ajunsese pe strada principală. Coti fără să șovăie, deși se îndrepta pentru întîia oară către șeful de serviciu al sanatoriului. Se hotărîse să-l intervieveze în cuibul lui, tăindu-i orice cale, punîndu-i întrebări directe și neîngăduindu-i nici o menajare.

— Caut pe dl. doctor... Urgent!... Iată cartea mea. Și spune-i că vin pentru cazul de la Ducele Emanuele...

În vestiar, recunoscu geanta și paltonul Directorului. Așadar venise și el, probabil pentru Weinrich. Era o minune că directorul scăpase, încă, nearestat. Lumea îl învinovățea numai pe el. Dacă nu i-ar fi îngăduit lui Weinrich să rămînă serile în odaia sa de lucru, numele bibliotecii nu ar fi fost adus alături de scenele dizgrațioase pe care reporterii le ticluiau și ziarele continentale le reproduceau în prima pagină. Totuși, Weinrich i-a salvat reputația, mințind. A mărturisit procurorului, fără să i-o ceară nimeni, că el și cu Manuel s-au introdus în bibliotecă după despărțirea de director, pentru că Manuel nu accepta „riturile“ decît în casa Ducelui, al cărui nume

era şi al lui şi care însemna tocmai ceea ce căutau ei, cei trei: „mîntuirea“. Procurorul n-a luat în seamă volubila cazuistică a lui Weinrich, care stabilea vina prin filologie şi estetică, pretinzînd că focul a izbucnit din nimic — dar a reţinut dezvinovăţirea directorului, care îi era prieten şi de a cărui onestitate nu s-a putut îndoi. Procesul era, încă, peste putinţă de început; Cesare orb, domnişoara Melania fără cunoştiinţă, iar dr. Weinrich nebun. Singurul martor valid, Manuel, se dovedea tot mai misterios. În casa lui s-au găsit tot felul de curiozităţi, amulete groteşti, toxine şi cărţi desperecheate. Procurorul a adunat din rafturi cîteva duzini de tratate oculte care, deşi nu dovedeau nimic precis, erau cel puţin o dovadă în plus de dezechilibrul prizonierului. Aflînd de aceasta, Manuel a protestat amuzat şi a cerut să se aducă, deasemenea, cărţile de bucătărie care se prăfuiau pe toate mobilele din biroul lui, dovedind că acestea i-au fost ultimele lecturi, dovedind că le citea şi le adnota, în timp ce cărţile magice le cumpărase din snobism, după cum cumpărase şi duzina de *inquarto* luxos ilustrate. Întrebat, însă, dacă poate nega tot ce scrisese în ultimul timp într-o revistă obscură — Manuel a refuzat să discute în absenţa unui specialist, a unui profesor universitar de filosofie. El a fost întotdeauna un idealist şi, aşadar, magia era implicată în sistemul său. Avea argumente ca să-şi susţină atitudinea. Dar era inutil să le exprime în faţa unor incompetenţi. Dacă cele ce a mărturisit în prima zi nu-l lămuresc pe procuror, mai mult nu poate spune decît unor specialişti! Altminteri s-ar amuza de uluirea juriului şi în loc să argumenteze, ar fi fost ispitit să se joace. Procesul incendiului, cît şi cel al actului imoral — nu trebuiau amestecate cu procesul idealismului său magic. Cu dragă inimă ar putea conferenţia asupra acestui subiect. Dar îi repugnă promiscuitatea ideilor, şi va refuza să scoată un singur cuvînt la proces. Procurorul, oarecum zăpăcit de contradicţiile ziaristului, aştepta. Provizoriu, cauza incendiului fusese atribuită unui scurt circuit în depozit.

Portarul protesta, însă, mărturisind că în nici un caz focul n-ar fi izbucnit la acel etaj dacă ar fi fost un scurt circuit. Focul a fost pus în depozit, orice altă posibilitate

era exclusă. Asupra pricinei, nu știa nici el nimic. Nu fuma nici el, nici bibliotecarul. Lumînări, surcele, cărbuni — nu se pomeniseră în depozitul cu cărți. Caloriferul fusese instalat cu zece ani în urmă, şi de atunci focul nu se aprinsese în nici o odaie. Presa comenta toate aceste declarații, iar detectivii ofereau interviuri. Veniseră și corespondenți din Capitală.

Domnișoara nu-și găsea loc pe canapeaua de pluş și a răsfoit toate cărțile de pe mescioară fără să le privească încai titlurile. De cum a apărut medicul cu directorul palid, s-a ridicat brusc, și a întrebat.

— Credeți că va orbi?

— E un caz dificil... Luați loc vă rog, o potoli medicul, el îndreptîndu-se către birou.

— Dumneata? Și Dumneata tot pentru Cesare? se miră directorul. Bietul băiat, bietul băiat... Doctorul mi-a..., doctorul a avut gentilețea să-mi explice tot. Sînt atît de puține șanse... Și apoi, presupunînd că își va recăpăta vederea, nimeni nu poate ști dacă i se va îngădui s-o păstreze...

— Tocmai, interveni cu un calm prefăcut medicul. Nervul optic e anemiat complet, e mai mult sau mai puțin distrus. Probabil că are și o retinită forte, cauzată de presiunea sîngelui prin șocul bîrnei incendiate. Dar aceasta nu e tot. Orbirea e condiționată mai ales de o lovitură transversală între tîmpla stîngă și etmoid. Chiar dacă retinita va putea fi tratată, slăbirea nervului optic printr-o astfel de lovitură e incurabilă, e mai mult sau mai puțin fatală... Pentru un erudit ca Cesare, pierderea luminii e grea, e foarte grea...

— Dar, doctore, o operație?...

— La ce bun? Nu poţi nutri un nerv distrus, un nerv mai mult sau mai puțin mort...

— Atunci?... E posibil?

— Vedeţi domnișoară, filosofă pedant medicul, știința noastră nu se întreabă niciodată ce e şi ce nu e posibil. Noi, clinicienii, constatăm; din cînd în cînd, vindecăm... În acest caz, însă...

— Bine, dar...

— Un moment... Eu păstrez, încă, speranțe. La început, examinîndu-i rana, am crezut că e pierdut. De ieri, însă, pacientul se plînge de dureri, de iluzii optice Acestea mă fac să cred că un tratament special i-ar putea regenera nervul și așadar, retina. Pentru cîtă vreme, însă, nimeni nu știe... Cîteva luni sau cîțiva ani... La început va vedea excelent, cu un nerv proaspăt. Apoi mediocru. Apoi... Și atunci orbirea va fi definitivă.

— E crud, e crud, exclamă Directorul. Bietul băiat prepara o ediție critică, era o glorie a orașului... Și cîte lucruri am pierdut într-o zi: biblioteca, cele patru manuscrise de la Leipzig, pe Cesare, pe dr. Weinrich...

— Dar el?...

— E mai bine să nu vorbim, se încurcă Directorul. Dr. Weinrich e un mistic.

— E nebun, făcu medicul jucîndu-se afectat cu un coupe-papir ca o gheară.

— Nimeni nu știe, împăcă Directorul.

— Pentru mine nu e nici un mister; publicul, firește, cultivă senzaționalul. Am fost agitat și eu în prima zi. Acea orgie „pură", cum spune Weinrich, e un lucru rar, în orice caz. Dar am aici pe birou cîteva cărți de la Universitate. M-am uitat prin ele. Ceea ce au încercat să înfăptuiască cei trei, e nebunie curată. Mă rog; dintr-o femeie poți face obiect de voluptate sau de artă, și ești logic, sănătos. Dar să adori un organ sexual feminin și să crezi că prin aceasta faci magie, mă tem că...

— Dar nimeni n-a știut că dr. Weinrich e un magician, șopti domnișoara.

— Eu n-am spus că e magician, ci că e nebun. Sînt atîtea spețe de nebunie, știți. Ideile acestea circulă și prin marele public. Se vorbește atît de mult de nebunie, de pluralitatea personalității, de psihanaliză, și mai știu eu ce. Pentru un medic, atmosfera aceasta profanatoare e insuportabilă. Fiecare e puțin informat și rău informat, uzînd de un vocabular tehnic pe care noi, medicii, îl suspectăm. E preferabilă o ignoranță sinceră, pentru că atunci explicația e posibilă. Dar în zilele noastre nu mai ascultă nimeni la un practician de clinică. Se cere o manieră psihologică de a vedea și judeca lucrurile, o cali-

tate volatilă, și așa mai departe. Toate acestea sînt absurdități și de aceea înnebunesc oamenii. E cazul lui Weinrich, care purta din Rusia microbul bolii. Am citit și eu de sectele acelea care oficiază în orgii. Sînt bolnavi, monoideici, dar nu sînt incurabili. O soție sănătoasă, o muncă sănătoasă, îi face oameni la loc. Dar Weinrich e celibatar, a fost în permanentă febră cerebrală de cînd a emigrat, a avut nenorocirea să întîlnească pe Manuel și ceea ce urmează se știe.

— Mai bine zis se ghicește, încumetă Directorul un gînd împăciuitor.

— Dar eu nu înțeleg nimic. Dr. Weinrich mi-a părut întotdeauna un om calm și sănătos, complet devotat cercetărilor sale erudite și rezonabile. Iar Melania mi-a fost prietenă, vă asigur că e rece, e de gheață...

— Tocmai, e tipul care convenea, o femeie frigidă care să nu se tulbure. O statuie, o statuie albă și perfectă pentru Weinrich. Manuel, însă, a văzut cu totul altceva.. Îl cunosc și eu, e o inteligență prodigioasă, scăpărătoare, e realmente interesant. S-a amuzat, cu un nebun și o victimă. Cel puțin acestea sînt concluziile la care am ajuns... Și nu văd altele mai bine.

— Dar incendiul?

— Oh, e simplu. Probabil vreun muc de țigară, pe covor, sau un scurt circuit în depozit. Nu trebuie să exagerăm misterul... Dar pierderea rămîne, firește, și e ireparabilă, oricare ar fi cauzele...

Medicul vorbise cu o liniște reținută, dar era enervat de discuție. De cîteva zile lumea nu vorbea decît de același și același lucru, complicînd faptele și sugerînd ipoteze absurde sau imaginînd orgii. Subiectul se vulgariza, în ziare sau în cafenele, pătrunzînd peste tot, amplificat și senzațional pînă la desfigurare. În fața acestui material descompus, răbdarea medicului se preda, bunul său simț neîngăduindu-i elegii sau tenebre de foileton. El vedea faptul dezgolit de colaborări vulgare sau melancolice, și constatase în cazul bibliotecii Ducele Emanuelle o impresionantă coincidență, cu un dublu și trist rezultat. Regreta pierderea bibliotecii și regreta orbirea iminentă a lui Cesare, pe care îl aprecia pentru creierul său ordonat și modestia lui de muncitor. Îl irita nervozitatea domni-

şoarei, care dovedea pentru pacient o pasiune tardivă, aşadar patogenă. Convorbirii i-a pus capăt feciorul, invitîndu-l la cină. Directorul, politicos şi afabil, a luat braţul domnişoarei şi s-a oferit s-o conducă acasă în automobilul institutului. Dar ea era tulburată de cele auzite, era însetată de libertatea străzii, de cursa pe care o ştia lungă şi aromitoare, singură cu monologul ei şi icoana acelui Cesare orb. Aşa că refuză.

*

Treceau nopţile. Bandajul se schimba în întuneric, dar Cesare vedea, tot mai pronunţat, vedea blocuri de cărbune, covoare metalice şi zeci de obiecte fosforescente împresurîndu-l într-o dimensiune încă incertă. Se plîngea medicului şi acesta îi anticipa corect senzaţiile, îi lămurea procesul de creştere al ţesutului şi etapele noii lui viziuni. Apoi iar treceau nopţi de cumplită izolare, cînd ochii priveau înăuntru şi creierul se întreba. Gîndurile îl purtau fără noimă în amintiri sau în închipuire, iar cînd îl părăseau — Cesare încerca o stare nouă, depresivă, teatrală şi urîcioasă.

Calmul stoic al primelor nopţi se măcinase, bucată cu bucată. Întunericul confunda gîndurile aşa cum confunda obiectele în cameră. Cesare simţea şi înţelegea că o piatră se desprinde de sub căpătîi şi începe să se mişte la întîmplare. Rezista mut şi mîniat, la clătinarea liniei sale. Acea mîndrie potolită, demnă, conştientă a omeniei din el, bibliotecarul, sîngera văzîndu-şi parii de îndreptar smulşi de şerpii bolii sau roşi de gîndurile întunericului. El, care gîndea numai în amurg, era osîndit acum să gîndească noapte şi zi laolaltă. Aceasta îl exaspera, gîndirea îl biruia. El care gîndea privind, trebuia acum să gîndească fără ţintă, dus de valurile de întuneric din adînc. Oh, obiectele, obiectele şi lumina... jinduia Cesare. Nu ştia despre care lumină e vorba; pentru el, lumina fizică şi cea metafizică erau tot una. Deprins să privească şi să înţeleagă, era acum jucăria iluziilor, a împerecherilor promiscue de idei, era macerat de acel proces grotesc al interpenetrărilor visului şi luminii.

Cesare se umilea, roșea, se mînia — dar bandajul și cutia metalică în care i se afla prins capul, continuau să-l țină captiv, indiferente și plictisite. Cînd se deștepta din încăierarea cu gîndurile străine, se descoperea un om nou și cu o întrebare nouă, stupidă, un non-sens care l-ar fi înmărmurit cu o lună mai înainte. Datoria sa, de Cesare și de bibliotecar, datorie evidentă asupra căreia nu se putuse îndoi niciodată tocmai pentru că fusese una cu existența lui — era acum supusă interogatoriilor indiscrete și brutale. El, Cesare, se descoperea întrebîndu-se de unde știe dacă aceasta era o datorie, și ce înseamnă o datorie, și ce înseamnă a fi om și care e mijlocul de a rămîne om iar nu de a ajunge mașină. A se deștepta și a sorbi trei ouă moi la același ceas și apoi a citi cărți, și a medita pironit pe același palmier pitic — unde e omul?, unde e viața? Înainte, își răspundea că tocmai această deșteptare la ceas fix îl califica om, pentru că diminua intervenția stimulilor externi și arbitrari — la care răspund și plantele — și diminua, de asemenea, trepidația fără rost a animalelor, organizîndu-i viața dinlăuntru, pe temelii sigure, și proiectîndu-l pe el, omul Cesare, întreg și conștient, obiect viu în ordinul obiectelor moarte. Acum, însă, dialectica aceasta i se părea insipidă și goală, ignorînd tocmai întrebarea din capul unghiului: de unde știe că mutilarea e viața, că o asemenea viață e menirea lui?

Bibliotecarul gemea recunoscînd că viața nu mai e de acum un dat, ci o întîmplare, o cucerire, o resemnare, orice, dar nu un dat. Dar, cum se întîmplă după orice schimbare care cuprinde omul — revolta aceasta postumă nu răsuna. Era o mustrare prin oglindă, iar viața și întunericul din el stăruiau fără să o ia în seamă.

De ce e întuneric pe lume? se pomenea el visînd. Noaptea, zi, aceasta e ordinea, e viață, e ritm. Dar întunericul deplin, în lung și în lat, era pacoste menită anumitor oameni slabi; sau, cine știe, poate era încercare pentru cei tari. Dar cine să-l lămurească, cine l-ar putea înțelege dintre cei nepăsători, răsfățați în lumină?

Un simț nou, supărător de tragic pentru idilicul Cesare, își impunea colaborarea, ca să revizuiască viziunea lumii și să-l încarce cu dureri noi. Nu știa de unde vine

acest nou simţ, stingher dar lacom, pentru că niciodată nu cugetase asupra obîrşiei lucrurilor, şi Dumnezeu ori neantul i se păreau absurdităţi bune pentru filosofi. Dar acum, soliloqviile* îi scuturau făptura, îl năpădeau cu frică şi îndoială, îl purtau peste ape — şi cînd îl părăseau, Cesare se pomenea altul, mereu altul, în fiecare ceas altul.

După rezistenţă şi dezamăgire, urma o orgie de doruri. Voia să hoinărească, voia să mănînce bucate cu piper mult, să se scalde în toate rîurile, să urce peste tot, să cunoască lumea şi să-şi piardă timpul. Plănuia schimbări în viaţa lui viitoare, îşi făgăduia plăceri fără număr — şi apoi iar se moleşea, înţelegîndu-se jucăria instinctelor. Convorbirile cu domnişoara sau cu medicul îl oboseau. Tăcea şi implora tăcerea cu mîinile încrucişate.

Dar era dator să vorbească. În acea zi, oameni cu hîrtii sigilate — pe care le citea domnişoara — i-au cerut lămuriri. Plictisit, vorbea.

— Nici eu nu ştiu cum s-a întîmplat. Lucrasem toată seara, ca să sfîrşesc corecturile. N-am observat de la început fumul...

— Vă rog, vă rog, un minut, glăsui străinul. De unde venea acel fum?

— Nu ştiu. Nu privesc niciodată în sală. E un obicei al meu să nu-i stingheresc pe lectori. Nu ştiu... Cînd am văzut fum, am văzut peste tot.

— Vă rog, dar nu v-aţi întrebat de unde ar putea veni?

— Nu. E un obicei al meu, minţea Cesare, să nu mă întreb înainte de a înţelege.

— Cum?

— Vreau să spun că nu-mi pierd vremea cu întrebări. Am coborît de pe catedră şi am deschis uşa. Aceasta a fost tot...

— Vă rog... Ce-aţi gîndit cînd aţi văzut focul? Nu v-aţi întrebat de unde venea şi cine l-a pus?

— Nu m-am gîndit la nimic. Am căutat să scap eu întii, şi am pus la întîmplare manuscrisele în geantă.

---

* Din latină, *soliloquium*, monolog (soliloc-solilocuri, cf. Dicţionar explicativ al limbii române) (Nota Ed.)

— De ce ați luat manuscrisele?
— Probabil le socoteam, încă, prețioase.
— Așadar ați neglijat întreaga bibliotecă pentru cîteva manuscrise străine...
— M-am gîndit și la biblioteca noastră. De aceea am telefonat.
— Un moment... De unde știați că odaia directorului era deschisă?
— N-aș putea răspunde. Nu m-am întrebat atunci, ci am încercat să telefonez, *pur și simplu am încercat să telefonez*...
— Dar în cabinetul directorului mai erau *alte* persoane, nu?
— Aceasta am aflat și eu întîlnind în prag pe dr. Weinrich.
— Aaa!... Așa dar l-ați întîlnit în prag?
— Posibil.
— Nu, nu, vă rog să precizați: unde l-ați întîlnit pe dr. Weinrich?
— După cîte îmi amintesc, în prag. Am fost surprins, firește, cu atît mai mult cu cît dr. Weinrich era în déshabillé și apoi am descoperit și pe domnișoara Melania, oarecum...
— Aa!... Acesta e un punct capital. Nu v-ați întrebat ce *puteau face* aceste două persoane în cabinetul directorului?
— Tocmai cînd mă întrebam, uimit, am văzut pe al treilea, și gîndurile s-au încurcat într-atît încît le-am amînat...
— Curios. M-aș fi așteptat să încercați a dezlega enigma...
— Era prea mult fum, mi-era teamă de bibliotecă, în sfîrșit, aceasta a fost, nu m-am întrebat nimic, ci am telefonat...
— Dar cum se face că n-ați știut nimic de prezența celor trei persoane alături de d-voasară? Mai precis, cînd a părăsit directorul biblioteca?...
— Nu știu. Lucram.
— N-ați auzit pași?
— Repet, lucram; eram adîncit în corecturi...
— Oricît, o elementară curiozitate...

— Nu sînt curios, sau, dacă voiţi, nu eram, pe atunci. Mi-am văzut de treaba mea. Cabinetul, uşile, directorul, toate acestea interesau pe Julius, iar după ce Julius a plecat, n-am revenit asupră-le...

— Dar n-aţi auzit zgomote, glasuri? Unul din martori afirmă că a fost chiar o mică luptă...

— Dacă martorul afirmă, probabil că a fost şi o mică luptă. Eu, însă, n-am auzit nimic.

— Ceilalţi doi martori, însă, neagă lupta.

— Atunci, poate că n-a fost nici o luptă.

— D-voastră ce credeţi?

— De unde vreţi să ştiu? N-am fost acolo.

— Oricît, vă despărţeau numai cîţiva paşi...

— Poate ne despărţea şi altceva. În orice caz, acei cîţiva paşi înseamnă enorm pentru zece pagini de corecturi greceşti.

— Voiţi să spuneţi că eraţi *complet* cufundat în corecturi? E posibil să nu fi obosit,, să nu fi ridicat un minut ochii din manuscris?

— Sînt sigur că am ridicat de mai multe ori ochii din manuscris.

— Aha! Aşadar afirmaţi că *aţi ridicat ochii?* ...

— Fireşte. Aceasta mi se întîmplă adesea, ca să-mi amintesc vreun amănunt gramatical sau vreun citat.

— Ei bine! E posibil ca, în *acel minut* să nu fi auzit glasuri alături?... Amintiţi-vă că mărturia dv. e indispensabilă, deoarece, aparent, sînteţi singurul obiectiv, exterior dramei. Ceilalţi trei au depus fiecare declaraţii complet diverse. Justiţia e îngreunată în misiunea ei. Vă rog, *în interesul d-voastră,* să vă amintiţi orice amănunt, pentru ca Justiţia să poată reconstitui evenimentele şi să poată afla definitiv cauzele incendiului...

— E o nefericire că singurul martor obiectiv a fost tocmai un bibliotecar corectîndu-şi o ediţie critică, vorbi Cesare stăpînindu-se. Vă asigur sincer şi definitiv că, deşi mi-am întrerupt cîteodată lectura, am fost atît de pasionat în lucrul meu, încît n-am putut auzi nimic.

— E nemaipomenit? E ceva extraordinar! dar în interesul Justiţiei vă rog să părăsiţi această atitudine. Înţeleg că din respect pentru domnişoara Melania şi dr. Weinrich, ezitaţi să mărturisiţi cele ce-aţi văzut. Vă asigur, însă,

că o parte din scene au fost dezvăluite de martori. Rămîn acum de verificat. Mărturia dumneavoastră e indispensabilă, iar rezerva nu numai deplasată, ci și dăunătoare cazului d-voastră personal...

Cesare nu-și putea stăpîni reflexele de nerăbdare, de furie. Începea să-l exaspereze neîncrederea celorlalți. Și totuși, pentru el, lucrurile erau, încă, limpezi. Fiecare și-a împlinit datoria lui, și astfel s-au ignorat reciproc pînă ce o primejdie comună i-a nucleat într-o singură fiară spăimîntată.

— Nu știu ce aș putea spune întru apărarea mea mai mult decît am spus. Dacă *Justiția* nu poate accepta mărturia așa cum e, eu nu mă apăr; facă-se voia Justiției. Repet ceea ce am spus dintru început; că n-am bănuit prezența nimănui, că nu m-am întrebat și, mai mult, nici acum nu știu ce s-a întîmplat în noaptea incendiului, pentru că nimeni nu-mi spune...

— E posibil? Tocmai dumneavoastră?! *Singurul martor!* Dar știe tot orașul!...

— De ce nu mi se spune și mie?

— E extraordinar!... Mai e nevoie să adauge cineva ceva asupra celor ce-ați *văzut?!* Gîndiți puțin și veți înțelege ce șubredă e ipoteza D-stră: ați fost tot timpul alături și *n-ați auzit* glasuri; l-ați întîlnit pe dr. Weinrich *în prag*, deși unul din martori v-a *văzut* întîi telefonînd; afirmați că n-ați știut nimic de domnișoara Melania, și totuși o scăpați *numai* pe ea. În sfîrșit dr. Weinrich afirmă că domnișoara Melania a rugat pe toți s-o scape și numai d-voastră ați luat-o în brațe. Nu probează aceasta că toți ați fost *la un loc și în același timp?* Nu e datoria mea să trag concluzii, aceasta se va face la proces, dar găsesc necesar să vă avertizez cît de primejdios e alibiul pe care vă încăpățînați să-l rețineți... Reconstrucția scenei e atît de clară dacă *ați recunoaște* că ați asistat la ea...

— Nu înțeleg de ce e necesară mărturia mea.

— Pentru că ceilalți se contrazic, și aceasta se înțelege dată fiind nervozitatea cu care își anticipează fiecare sentința. Dar pentru d-stră e cu totul altceva...

— Mi-e imposibil să înțeleg, mi-e imposibil să înțeleg!, se tînguia Cesare.

— Nu vă agitați, șopti celălalt. Îngăduiți-mi încă o întrebare: *de ce ați scăpat pe domnișoara Melania?*...

Cesare se cutremură neliniștit, brusc, în pat. Întrebarea străinului era întrebarea funinginei din sufletul lui. Improviză, cu obrajii dogoriți, tulburat fără să știe de ce.

— Nu e greu de aflat... Era singura femeie, am crezut de datoria... Aceasta a fost; pur și simplu *datorie*.

— Dar de ce tovarășii ei nu s-au încumetat s-o scape?

— Nu știu, nu știu, de ce mă întrebați pe mine? Probabil că au fost mai înspăimîntați, probabil că...

— Voiți să vă spun eu? Pentru că între ei a fost o luptă, urmînd încercării unuia din inculpați, iar d-voastră ați apărat pe domnișoara Melania...

— Aceasta e de necrezut, de necrezut!, ridică glasul Cesare. Repet că nu m-am ridicat de la catedră o clipă. Repet că n-am știut nimic. Pe d-ra Melania o cunosc prea puțin...

— Aa! să ne oprim aici. Domnișoara Melania a mărturisit că vă stimează foarte mult, că ați fost întotdeauna, cum să vă spun, cel visat...

— Am să înnebunesc, am să înnebunesc! răcni subit bolnavul.

Apoi, către străin, cu fața zgîrcită:

— Marș de aici, lichea!... D-le doctor, vă rog, vă rog! dați-l afară. Nu-l mai primiți niciodată! Lichea!

Străinul din lumină se ridică.

— A fost datoria mea, deși e neplăcut. Scuzați vă rog... Se va lumina totul...

Și dispăru.

Cesare nu-i răspunse, năruit și orb.

*

Puține zile în urmă, medicul încercă experiența cea mare. Odaia era întunecată, asistenții emoționați, Cesare încă nedumerit de cele ce se pregăteau, dar neliniștit, bănuind o încercare definitivă. Medicul nu-l vestise că va înlătura bandajul. Lucrurile se petreceau ca și cum ar fi fost o schimbare a legăturii și pansarea tîmplei.

Rana se închisese complet, cu un semn sfielnic ca un L plecat pe sprînceană.

Cesare aștepta un nou bandaj. Dar medicul îi spuse:

— Deschide ochii...

Bolnavul făcu ochii mari, tremurînd. O emoție agonică îl purta pe aripile spaimei, în lumea începuturilor. Vinele ochilor pîlpîiau, luminițele se stingeau, dar întunericul rămînea același, mai puțin dens, mai amorf, dar tot atît de imens și de viu ca cel din nopțile lui.

— Nu văd nimic..., gemu.

— Dar șerpii aceia îi mai vezi? întrebă medicul.

— Nu, nu pe ei... Același întuneric, și parcă lacrimi...

— Perfect!... Acum...

O dîră feerică se înălță dintr-un colț, luminînd albastru și ireal obiecte de diamant, de oțel și de mătase. S-ar fi spus un con fosforescent, cu mlădieri de ferigă marină, răspîndind taina duhurilor subterane, cu pitici și cu lighioane cuvîntătoare. Camera farmaceutică se transforma într-un prolog de feerie, cu proiectorul luminînd ca din pămînt, iar umbrele lipite de pereți amuțite ca în așteptarea unei minuni. Cesare holba orbite vinete și-și rezema coatele înțepenite pe perne albăstrii. Totul se azurea în juru-i. Răsăreau fețe albastre, mute, care îl priveau temîndu-se că nu-i vede. Dar Cesare vedea, tot mai distinct și mai tăios, fiecare colț ascuțindu-se, fiecare dungă adîncindu-se, volumele căpătînd dimensiuni straniu de corecte, adîncimea odăii părîndu-i-se nesfîrșită și vie. Vietățile lui optice erau oribile, teșite, mișcîndu-se în două dimensiuni, ca bacteriile privite cu un microscop imperfect. Era acum copleșit de emoția *adîncimii*, de acea dimensiune dumnezeiască, prin care omul se poate mișca și apuca *real*. Revelația luminii pălea alături de revelația acestui simț care aleargă înaintea ochilor, prin spațiu, lovindu-se de obiecte, jucăuș și nepăsător, culegînd răni luminoase și înapoindu-se cu o ofrandă vie de forme și culori smulse. Magia liniei care se înconvoaie și se zvîrle undeva, în spațiu, unde nimeni n-ar fi bănuit — îl împietrise, îi clătina creierul, îi ispitea nebunia.

Medicul aștepta, încă, iar lumina stăpînea tot mai din belșug în cameră. La început albastră, apoi verzuie, apoi galbenă, portocalie, roșcată — apoi a pălit, a palpitat fumurie și iar s-a întins, lumină de zi, minune.

Nu vorbea nimeni, dar toți priveau ochii bolnavului, plînși în lacrimi, sticloși și neumani.

— Cesare! ... chemă doctorul.

— Eu, eu ... îngînă.

În aceeași după amiază, Cesare a suferit întîiul atac de nervi. Faptul l-a umilit la deșteptare. S-a trezit în cearceafuri reci, cu broboane pe frunte. Vedea, dar imaginile, i se păreau amintiri sau doruri, într-atît erau de vii, de violente.

— Oh! aș vrea să plec, să alerg! ... Nu știu unde voi pleca, dar trebuie, trebuie să plec, imediat d-le doctor. Cum să vă spun ce simt? Nu mă recunosc ... Aș vrea să urlu! ...

Medicul zîmbea, cu aerul celui care știe și înțelege prin anticipație. Chipul lui arăta în lumina crudă a lui Cesare oarecum, osos și străbătut de riduri vinete, gălbui, cărunte. Părea palid, obosit, ceruit. Domnișoara Marta arăta bătrînă, ghebuită, iar pudra zgrunțuroasă pe obrajii umezi.

Medicul îi vorbi deschis și cumpătat, față în față. I-a lămurit cum a fost posibilă minunea, cum speranțele lui deșteptate prin acele iluzii optice, s-au verificat observînd vîlvătaia pupilelor cînd proiectorul a luminat acel albastru pal. A urmărit schimbarea culorilor cu toată atenția, și înainte de a-l întreba, știa că vede și că vede mult mai pătrunzător decît oricare altul din cameră.

Dar mai era un fapt, asupra căruia datoria lui de medic și de bărbat îi poruncea să-i cheme, nesovăind, întreaga lui atenție. Îi lămuri primejdia care îl așteaptă. În șase luni, într-un an, în doi, — *poate* va orbi, și atunci cu greu se vor mai găsi speranțe. Medicul uză un vocabular științific, sobru, care dădea adevărului un aspect de piesă clinică. Cesare ascultă cu o liniște înspăimîntată, iar orgia de forme se veștejea în fața-i și fără veste un gust sălciu îi bîntui senzațiile, și palmă de vînt îi năruia bucuriile.

Termenul acela funebru, asupra căruia medicul comentă savant, lui i se părea ca o vale neagră către care se îndreaptă, în care va intra cu un picior, apoi pînă la brîu, pînă la buze, pînă la frunte, — și apele se vor împleti iarăși deasupra creștetului, zidindu-l viu în întuneric, iar șerpii lați se vor usca sub pleoape, păsările vor amuți, și numai funinginea va ploua, blestemîndu-l. „Anul" căpăta în minte trup lunguieţ și Cesare se vedea clătinîndu-se ca să-l treacă, bucată cu bucată, pînă ce va cădea la căpătîi, — iar „anul" va rămîne buturugă plutitoare în apele lui, peste putință de înțeles și de legat cu viața dinainte sau cu cea care va veni.

— Te sfătuiesc, așadar, bărbătește și prietenește, începu medicul, să *trăieşti* acest an sau acești ani, să nu lucrezi nimic, să nu citești.... Bucură-te de lumină. Nu mă întreba cum, căci pentru noi, medicii, bucuria vieții e un fapt fiziologic iar fiziologie cunoști și d-ta... Fii liber!... Nu știu dacă libertatea d-tale e în instincte sau în rațiune. Eu, tot fiziologicește, înclin pentru cea dintîi. Cu cît vei fi mai saturat, cu atît eventuala orbire va fi mai suportabilă...

Cesare se lăsă iarăși stăpînit de furia alergărilor, a libertăților așa cum îi apăruse în cel dintîi ceas de lumină. Vorbi agitat. Mărturisi că, deocamdată, nu știe unde va porni și ce va face. Dar un lucru simte; că nu va putea rămîne, nici în sanatoriu, nici în oraș.

— Mă veți crede nervos, bolnav, dar nu pot rămîne d-le doctor, mi-e peste putință să rămîn. Nici la proces nu pot asista. Ce alte declarații aș mai putea face?...

— Procesul e o chestiune simplă pentru d-ta. Am vorbit procurorului. Nu se opune plecării, dată fiind situația specială în care te afli ... Nu sînt atît de inumani încît să rețină un om în ultimul an... În sfîrșit, ca martor. Și directorul, și primarul au protestat. Procesul verbal al declarațiilor făcute aici, va servi. Dar din țară nu vei putea pleca înainte de sfîrșitul procesului... Cred că aceasta nu e prea grav pentru d-ta. Totul va fi sfîrșit într-o lună, două. Lucrurile sînt simple, și pedepse mai mari decît cele ce s-au dat deja, nu cred că vor fi. Weinrich e demisionat din Universitate, d-ra Melania de asemenea, iar patronul lui Manuel l-a concediat. Ma-

nuel are deja trei săptămîni de închisoare. Ce s-ar putea mai mult? De altfel, Weinrich nu e minor, iar d-ra Melania nu e un copil de școală. Chestiunea lor e privată și nu are nimic de lămurit asupra incendiului care, probabil, a izbucnit dintr-un chibrit în depozit... Vezi dar că nimic tragic nu se va adăuga peste cele întîmplate...

Cînd doctorul și-a luat bună-seara și i-a urat călătorie bună pentru cîteva săptămîni, după care trebuia să se întoarcă și să fie examinat (*poate* s-ar întîmpla ceva); cînd Cesare a îngînat mulțumirile lui de inviat, și a întrebat, sfielnic, cît are de plătit sanatoriului și tratamentul devotat al medicului, acesta l-a bătut deschis pe umăr asigurîndu-l că chestiunea se aranjase de către Centrala Bibliotecilor și el nu va face decît să semneze o hîrtie și să scrie directorului general din capitală. Domnișoara s-a apropiat atunci de Cesare și l-a rugat să întîrzie puțin cu ea, pentru o „taină".

Purta aceeași rochie alb-roz cu care venea la bibliotecă. Încerca să fie cochetă și pielița roșiatică a pleoapelor tremura în zîmbete, dar Cesare vedea prea mult acum și, fără să înțeleagă de ce, tovărășenia acestei fete aproape bătrîne — care îl chema drăgăstos pe nume și îi apucase brațul cu căldură protectoare — îl enerva și începea să-l dezguste. Era încă plin de seva dezlegării din întuneric.

Domnișoara îl așeză pe canapeaua din salon ca pe un convalescent, și acesta îl înfurie, îl umili. Tăcu, posac și pus pe ceartă, simțămînt necunoscut lui. Se lăsă dus, fără să încerce să se stăpînească.

— Așa dar, Cesare...

— Da!, scurtă el, apoi se opri deodată, indispus.

Domnișoara se opri surprinsă. Cu simpatia ei maternă și clar-văzătoare, ghicise posomorîrea celuilalt și-și consolă dezamăgirea spunîndu-și că sînt „nervii".

— Va să zică, pleci...

Tăcea.

— Faci bine Cesare. Știi unde să te duci? Întîi la mare și să te plimbi mult pe plajă, privind tot timpul în sus. În sus m-ai înțeles? Am citit de curînd că cerul de mare e un remediu excelent pentru ochi... Drept să-ți spun, vrei să mă crezi că sînt fericită, sînt nespus de

fericită?... Știi, acum vezi iarăși, oh! trebuie că par bătrînă și urîtă, nu? Doctorul mi-a lămurit... Dar oricum, prietenia noastră e spirituală, e pură și devotată, nu e așa Cesare?...

— Firește, domnișoară...

— De ce-mi spui „domnișoară"? De mult țineam să te mustru. Aproape că m-am supărat într-o zi. Eu spun peste tot că sîntem prieteni buni, că ne cunoaștem de ani, iar tu, în fața tuturor, mă îmbătrînești și mă respecți cu „domnișoară"!

— Dar cum să vă spun?

— Marta, scurt.

— Te cheamă Marta?

— Cum, te prefaci că nu știai? și îl amenință cu degetul, ca o mătușă, lucru care îl scîrbi și-l făcu să-și strîngă fălcile, ostil.

— Da, da, îmi amintesc acum. Am semnat de atîtea ori pe buletinul d-tale.

— Va să zică „D-tale"?!, și-l privi galeș, mlădiindu-și brațul rezemat alături de al lui Cesare.

Oh! aceasta e insipid, e o declarație de dragoste!, gîndea dezgustat și oarecum alarmat bibliotecarul. Apropierea de trupul mignon în alb-roz, cu fața pudrată si mîinile palide, nervoase — îl neliniștea, ca și cum s-ar fi temut ca un vizitator grăbit să nu năvălească în salon și să judece scena o idilă de prost gust.

— Îmi poți spune *tu*, așa cum îți spun și eu de cînd ne-am cunoscut... Mă respecți prea mult, înțelegi tu Cesare?, mă respecți prea mult, și mă jenează... Nu. Nu mă crede îndrăgostită...

Cuvîntul sună fals și se jenară amîndoi. Cesare, puțin nervos, se trudea să pară amuzat de acest cuvînt. Marta se precipită cu scuze și glume, fără a izbuti să repare. In loc să rîdă, Cesare se ridică de pe canapea și se îndreptă spre măsuță. Văzuse țigări. Nu fumase niciodată, dar acum simțea puternic nevoia să încerce. Aprinse una, spre uimirea domnișoarei.

— Și despre ce taină vrei să-mi vorbești, *Marta?*, apăsă el galant numele fetei în alb-roz.

Descoperise o voluptate nouă, mediocră dar nouă; aceea de a se plimba prin odaie cu pași înceți, de a fuma

gînditor și a juca comedie. Din noaptea incendiului, Cesare se afla într-o panică de descoperiri, era purtat de un iureș de mime și superstiții, se lăsa îmbrățișat de păreri și poze care *nu puteau fi ale lui*, dar care îl surprindeau, îl amuzau și îl cuprindeau cu atîta măestrie încît numai după ce treceau înțelegea că fusese farsă sau închipuire — și atunci Cesare gîndea umilit sau înfuriat, amintindu-și cu nostalgică ciudă regimul lui spiritual dinainte, binefăcător de real și de orientat, compact și viu. Dar ceasurile de întoarcere în el se împuținau, noapte cu noapte, cu cît Cesare recunoștea mai definitiv și mai sincer că viața dinainte fusese construită pe date imaginare, și ireale, deoarece s-a zdruncinat la cea dintîi ciocnire cu un eveniment real.

Se plimba prin salon afectat, desigur stingherit de descoperirea care i se păruse în cea dintîi clipă mîntuitoare, fumînd nepriceput și ascultînd-o pe Marta.

— Da, e într-un anumit sens o taină. Dar nu trebuie să crezi că sînt complice... Nu, am crezut că... *Enfin*, tu nu ești un copil iar eu nu mai sînt la vîrsta confidențelor. Nu crede că conspir cu Melania....

— Domnișoara?...

— Da, Melania mi-a trimis acum cîteva zile un bilet, s-o văd.

— Și?...

— Puteam, spune, puteam s-o refuz? E în agonie...

— De cînd domnișoara Melania e *tot* în agonie...

— Nu vorbi astfel, biata de ea... Nu va scăpa; pneumonie, tuberculoză, plăgi, mai știu eu ce?... De abia vorbește. Doctorii speră, îi fac radioscopia la fiecare trei zile, dar e rău, e pierdută. Vorbea încet, oh! vorbea atît de încet... Nu m-am putut reține, am plîns. Aceasta a mișcat-o mult, biata Melania... M-a întrebat de tine.

Cesare încremeni cu țigarea stinsă între degete — și înțelese deodată cît de ridicol a fost tot timpul plimbîndu-se cu pași mărunți într-un salon de sanatoriu, alături de o domnișoară sentimentală.

— Desigur că m-a întrebat, crezi că mint? Haide, Cesare, e atît de simplu; i-ai scăpat viața, ai fost întotdeauna atît de bun cu noi la bibliotecă, și apoi... În sfîrșit, era chiar *datoria* ei să întrebe. I-am spus că totul

e bine, și ea a fost tare mulțumită, a zîmbit. Oh! e atroce cît de desfigurată e. Știi, obrazul ei superb alb și fin... acum e o bucă umflată, ciopîrțită, e oribil... Și părul nu-i crește, e de necrezut... I-am spus că totul merge bine cu ochii tăi și atunci m-a rugat să-ți spun că dorește mult, foarte mult... să vii s-o vezi cînd vei părăsi sanatoriul...

Cesare se fistîci ca sărutat pe ceafă, de o necunoscută.

— Nu, nu, e inutil. Nu, nu pot. Nu am timp. Știi că mîine plec. Nu am timp, și sînt atît de obosit, de epuizat...

— Dar Cesare, nu trebuie să te precipiți. Fii uman, fii puțin uman. Poate peste puține zile va muri și nu o mai poți vedea Cesare, du-te și o vezi!...

— Nu, nu pot... Nu mă pot *întoarce*.

— I-ai face atît de bine...

— ...

— ... e atît de aproape...

— Unde e internată?

— Aici.

Cesare fu aproape să-și piardă mințile. Gîndurile îl năpădeau cu asociații ciudate, bolnave, și nu știa de ce simțea în jurul lui noaptea incendiului, cu toată atmosfera de mister și farsă, care îl năruise, îl schimbase în cîteva săptămîni, făcîndu-l dintr-un bărbat întreg și cert unul cu o sută de măști, neștiind ce vrea și blestemîndu-se după fiecare descoperire.

Aceeași noapte de hotar, cu nelămuririle ei, cu surpriza ruinătoare și imaginea albă a trupului Melaniei — învia acum în salonul sanatoriului.

— Înțelegi că nu-ți puteam spune; te-ar fi tulburat mult; au adus-o două zile după tine, pentru instalația radioscopică. Se află la capătul celălalt al clădirii, cu fațada spre parc.

— Nu.

Apoi, îndreptîndu-se către domnișoara înmărmurită, cu mîna întinsă franc și definitiv, pentru a-și lua rămas bun.

— Marta, îți mulțumesc mult, ai fost prea bună. Eu plec. Mai ai ceva de spus?

Domnișoara era zdrobită, jignită de sălbăticia lui, dar recunoștea că se poartă firesc, așa cum se purtase și ea refuzînd să o vadă pe Melania, pînă ce a primit biletul cu puține rînduri aruncate tremurînd pe hîrtia cu efigia sanatoriului. Dar ea nu putuse rezista. Cesare însă... E de nerecunoscut. Cum s-a putut schimba atît, și cînd? Ea îl socotise tot timpul același erou din bibliotecă, avîntat pe culmi solitare, puternic și tragic, cu destinul cîinos neizbutind să-l încovoaie. Îl privea, și nu-i venea a crede că tînărul încărunțit la tîmple, slăbit, cu ochii strălucind ciudat ca de oțel — era Cesare al ei. Și totuși, neuman, rău, stupid — nu se putea opri să nu-l admire. „Personalitatea", pe care o slăvise ea și cu care îl ispitise ea, se învîrtoșa de acum, semeață, tiranică, inconștientă — dar fermecătoare. Abătută, și plînsă, și neconsolată pentru Melania — Marta privea pe Cesare cu o nelămurită ciudă admirativă. Începu să regrete că se purtase cu atîta copilărie, aducîndu-l în salon. De acum, va mai putea fi sora lui de caritate?

— Dar nu poți pleca, așa, singur în oraș. Și mîine, nu-mi dai voie să vin la gară?...

— La ce bun, Marta? Ne vom revedea. La ce bun?

Marta se ridică, îmbujorată și fericită. Era o fericire nouă, nedeslușită. Simțea în fața-i pe celălalt, zgrunțos și rău, dar era fericită știind că Cesare se luminase în viața nouă prin ea.

— Bine, *prietene*... Am să-i spun Melaniei minciuni. Te înțeleg, adică încerc să te înțeleg... Nu, nu, nu-mi strînge mîna, nu mă goni... Taina aceasta a fost numai partea I. A doua, iat-o. Dacă îmi făgăduiești că *vei citi* aceste pagini, și nu le vei rupe, ți le dau... Nu-ți spun numele, jură întîi... Nu, nu, jură, aceasta e condiția cu care am primit comisionul... Așa... Acum ți-l dau, îl citești și îl arzi; m-ai înțeles?

— Dar ce înseamnă asta?

— Nici un mister. Scrisoare de la Manuel... Mi-a adus-o Julius. E rău din partea mea? Fiecare are dreptul să se explice... Acum fug. Ne vom revedea, nu? Îmi scrii la școală. Nu mîna; sărută-mă pe obraji, Cesare...

Rămas singur în salon cu buzele reci, reci de sărut, Cesare se simți îndată împovărat, izolat. Bucuria plecării, setea de a se lăsa purtat de nebunii, pieriseră.

Cîntări plicul; greu. Scrisul fin și aplecat, cu inițialele șerpuitoare și punctele afectat de groase. Se apropie de lampă și citi.

„Domnule,

„Toți te numesc Cesare, dar numele acesta imperial îmi displace, așa că nu voi uza de el. Probabil că ai și privit încheierea acestei scrisori neașteptate, așa că știi cine ți-o trimite. Da, Manuel, unul cu care n-ai vorbit niciodată. Recunosc, nu m-ai interesat, anemic și bibliograf cum arăți — iar eu, neştiind grecește (așa se spune), nu-ți puteam seduce atenția.

A fost o mare neînțelegere din partea amîndurora. Singurele creiere excepționale ale acestui oraș idiot s-au ignorat reciproc atîția ani (află că uzajul calendarului în acest mister al izolării noastre, e stupid). Aveam multe de spus începînd această scrisoare, dar acum nu știu unde s-au dus. Adevărul e că nu pot scrie privat. Da, sînt ziarist în creieri și în sex. Cînd scriu, scriu pentru oricine; cînd fac, fac de unul singur. De aceea concetățenii noștri își bat capul să mă înțeleagă. În sfîrșit, confesiunea aceasta e de prost gust. Sînt un om care mă laud teribil. Dacă ai gîndi că aceasta e o dovadă de neîncredere în mine, te-aș socoti neabil în intuiții și mi-aș pierde părerea bună ce o am despre D-ta.

Spun părere bună? Excelentă, excelentă! Domnule, ești unul de care mă tem. E inutil să mă explic. Oricum aș gîndi „cazul“ nostru d-ta apari luceafăr. Ori ești cel mai victorios prost contemporan, ori ești un om care mimezi sfințenia, ori ești mai vicios decît mine — oricum te-aș reconstitui, d-ta mă bați la puncte și întreci așteptările speței noastre de mamifere triste; în sfîrșit — ești Cesare. Îți pomenesc numele numai o singură dată, dar nu în sens onomastic, ci de privilegiat. Mai e nevoie să adaug că mă iriți cu enigma d-tale de sfinx latin? Te și văd zîmbind, amuzat superior, oarecum în sensul premiului Nobel sau al Evanghelistului. Sînt tentat să rup scrisoarea și să aprind o țigară înjurîndu-te. Dar

ştii bine că nu pot face aceasta, ştii bine că *trebuie* să-ţi scriu şi să-ţi mărturisesc indignarea mea feroce: nedumerirea şi stima unui Emmanuele. Citesc bine numele: nu Manuel, ci Emmanuel. Ah! ... ghiceşti acum de ce m-am împrietenit cu nebunul de Weinrich, şi de ce mi-era foame de trupul Melaniei? Haide, dacă nu ghiceşti eşti un prost şi sînt gata să-mi cer scuze pentru cadenţa mea apologetică.

„Pe scurt, iubite d-le bibliotecar, nu e extraordinar faptul că un rit monstruos, şi divin, şi nemuritor, şi incomunicabil — care va rămîne în istoria continentului nostru alături de episodul lui Iisus — s-a petrecut *alături* de d-ta, şi d-ta n-ai ştiut nimic? Nu e extraordinar că minunea a trei oameni (dintre care unul e geniu sau erou) — singura minune pe care o cunoaşte Europa de la moartea lui Apollonius din Tyana[1] — minunea s-a împlinit în aceeaşi clădire cu d-ta şi d-ta ai fost orb, ai fost o altă lume, şi nu vei *putea mărturisi* pentru ea? Nu e fantastic faptul că ai pierdut spectacolul pe care omenirea creştinizată se zbate de două mii de ani să-l revadă? Cine va scrie, de acum, „Evanghelia" noastră? Sînt elegiac, dar mă întreb (recunosc, din slăbiciune pentru logică) *de ce* s-au întîmplat lucrurile aşa cum s-au întîmplat? În sfîrşit ce *puteri* te stăpîneau? Eu nu mă înşel în claire-voyance şi te pot asigura că magia d-tale nu e inferioară celei pe care am deslănţuit-o eu. Vezi că *ştiu?* Ştiu că te prefaci în erudit mălăeţ şi trăieşti posac, ca să-ţi împlineşti chemarea. Vezi că nu pot păstra secrete cu d-ta? Altul m-ar crede nebun, dar d-ta mă vei aprecia. Probabil că te va vizita Weinrich. El e cu adevărat pierdut, bietul rus. E cuprins de ceea ce numim noi „elementul lichid", e mistic, e *traviato*. Aşadar nu-l lua în seamă. Admiră-mă pe mine, care sînt *Emanuel*".

Cesare zvîrli foile mîniat. Gîndurile îi alergau repezi şi tăioase.

— Hotărît, sînt nebuni! Hotărît, conspiră toţi să mă înnebunească şi pe mine. Ce vrea zănatecul acesta, mag

---

[1] Filosof grec (c. 4 î.e.n.—c. 90 e.n.), reprezentant al neopitagorismului. (N.E.).

pervers și... În sfîrșit, nu mă interesează. Afectează esoterismul și Dumnezeu știe ce gnoză degenerată. Dar ce făceau ei acolo, Dumnezeule! *ce făceau?* Acesta e singurul lucru pe care ard să-l cunosc și nimeni nu mă poate lămuri. Toți vorbesc cu cheie. Toți îmi arată cu degetul un simbol obscur, o alegorie incertă, o orgie cu tîlc soteriologic[1] — și eu nu vreau decît un singur lucru, un lucru neînsemnat și facil: faptul! Hotărît, conspiră toți să mă facă să cred că și *eu am fost de față.* Dar nu, nu, eu știu bine că n-am fost. Și totuși, trebuie să aflu, trebuie să găsesc pe cineva care să-mi spună numai ce a fost, atît, numai atît; cum a venit Manuel, și ce a spus dr. Weinrich, și ce a răspuns Melania, și, în sfîrșit ce au făcut ei împreună, ce au *făcut.* Doar nu sînt nebuni cu toții...

O sfîrșeală toropitoare îl cuprinse înțelegînd că vorbește singur ca un lunatec și că „faptul" îl obsedează stăruitor, irezistibil, chin. Orice ar fi gîndit, imaginea golașă a d-rei Melania revenea, albă și drăcească, iar alături de ea, limbile de foc din hol și cele două umbre înspăimîntate, cu refrenul inutil: „Vom arde ca șoarecii!..." Trecuseră atîtea peste creierul bietului om, în această zi, încît îi era peste putință să le înțeleagă firul. Dimineața se afla, încă, în patul farmaceutic, cu bandajul ca o cușcă de carne deasupra ochilor orbi. Și apoi a văzut, a plîns, a înnebunit pentru cîteva ceasuri, a aflat paloșul zalmoxian (cum spune medicul) — și acum citește o scrisoare idioată, a unui tînăr care e nebun sau e un geniu al prefăcătoriei.

Mă rog, se întreba blînd Cesare, *crede* el în toate poveștile acestea misterioase și cifrate, în magie și în rituri, în „corpul lichid" și în soteriologia prin carnea Melaniei? (aici, Cesare se înfrigură). Scrisoarea era prolifică, era nesfîrșită. Poate zece, poate douăzeci de pagini, cu referințe ciudate, cu o erudiție zăpăcită, într-un stil dubios și mistificat, așa încît niciodată el n-ar putea ști dacă glumește sau dacă e nebun de-a binelea. Și, în

[1] Soteriologie, capitol al dogmei creștine privitor la învățătura despre mîntuire a lui Iisus Hristos (N.E.).

sfîrșit, de ce i-a scris? Ca să-l ispitească, să-l înfurie sau numai să-și bată joc, de stupiditatea lui?

Pentru că, de fapt, a fost stupid, să nu ciulească urechile, să nu audă șoaptele, să nu *privească, să nu vadă* faptul. Oh! faptul acela monstruos pe care îl comentează orașul, cum l-ar fi putut privi, și ce *real* ar fi fost el, cu trupul pîngărit al domnișoarei Melania, și rictusul vicios al lui Manuel, și fălcile păroase ale d-rului Weinrich? Desigur că barba profesorului de slavă se agita femelic și sugativ: da, da, „sugativ“ (termenul i se părea *une trouvaille*). Și desigur că tînărul pervers descoperea marmura diavoliței albe, și cine știe ce mîngîieri strecura el, saturat de fibre, și cum priveau ochii lui supți sînii și coapsele... Nu, nu, toate acestea sînt imaginații, sînt farsă mitică. Poate nu a fost așa; poate Manuel își acoperea ochii, iar dr. Weinrich o chema „soră“, iar Melania era hipnotizată, sau beată, sau... Dar dacă nici așa nu era? Despre acestea toate urzea orașul. Dar de ce să le *creadă*, de ce să le creadă ca pe orice poveste din cărți?...

Cesare se ridică scuturat de un zîmbet larg și fluid, ce invada mușchii gîtului și se coborî, legănînd, pe trup. Trupul întreg era un zîmbet, uluit ca în fața unei revelații despre care nu știa, încă, ce să creadă, dacă e închipuire, dacă e joacă sau dacă e revelație aievea. Cîteva clipe zîmbetul a evoluat evaziv, acum strangulat, acum clătinîndu-se sub povara rîsului gata să izbucnească. Și în sfîrșit, rîsul s-a pogorît, căldare fără fund, vîlvătaie, gîlgîind și înecînd. Cesare rîdea sănătos, stupid de sănătos și de sincer, atît de mult și de sincer încît nimeni nu i-ar fi crezut sinceritatea, nimeni nu s-ar fi putut opri să nu bănuie că insul se preface ca pe scenă sau la o logodnă ruptă. S-a trîntit pe canapea și a rîs, ștergîndu-și fruntea cu o batistă îmbălsămată farmaceutic.

— Desigur Cesare, desigur! E atît de simplu, de clar, nu vezi? O sută de mii de cuvinte, o mie de idei, o mie de corespondențe și de alegorii, tipuri, personaje, dramă... E o *carte*, o carte care se face, nu vezi? La început a fost un fapt, unul singur mărunt și sideral. Dar cine să-l ia în seamă, și de ce? Dar acum?! Oh! acum toată lumea e interesată, nu mai e o întîmplare, ci un

rit, o semnificație, o perversitate gnostică, un simbol, nu? În sfîrșit, magie și Appolonius din Tyana! Incendiul, scăparea, orbirea — toate i-au conturat subiectul. Lumea îl citește, îl discută, fetele își oferă de acum virginitatea mai ușor, soțiile au să-și înșele soții mai copios, soții au să caute Melanii albe, iar băieții au să citească magie, au să se masturbeze și au să-și pocească zîmbetul întocmai ca al perversului Manuel. Desigur, de acum faptul poate influența, poate îmbolnăvi și poate fi comunicat. E monedă, e delicios iar eu... Eu am fost stupid să-mi bat capul să dezleg faptul. Cine îl știe?...

Rîdea, rîdea, apoi lacrimile au început să curgă lin, sfioase și noi, ca din ochii dăruiți printr-o minune a Maicii Domnului.

III.

PLECAREA LUI DON QUICHOTTE

Dimineață, și o trăsură pe șoseaua care duce la gară. Plopi umezi se întorceau agale, chemați de oraș. Cesare rămînea mai singur în trăsură, cu un geamantan și o pelerină, fără cărți și fără tovarăși care să-l însoțească.

Nu se gîndea la nimic, nu era nici trist nici emoționat; se lăsa purtat de o hotărîre care îl înflăcărase cu o zi mai înainte. Pleca; unde și pentru cît timp n-ar fi putut răspunde nimănui. Dar trebuia să plece, era frumos să plece, departe, și apoi să orbească... Era interesant, și cartea ar fi citit-o mulți, și Marta ar fi plîns, și cîte alte cititoare...

Nu se dezlipea de nimic din orașul lui. Nu se mai simțea atras, nu-l rețineau amintiri sau cămin, era neutru, era și nu era al lui, de ce ar fi rămas?

Se trezi, sterp și surescitat, aproape de gară. Mașini, tramvaie, autobuze se adunau în piața cu havuzul luminat electric. Numai trăsura lui înainta greoi și geamantanul se clătina pe scăunaș.

Pe peron lume puțină, dar strînsă la un loc și neliniștită. Cesare privea indiferent, întrebîndu-se ce va face în tren, nefiindu-i îngăduit să citească încă jurnale. Să privească magazine ilustrate sau pe fereastră? Poate va găsi un alean în fumat; convorbiri cu vecinii nu era în stare să poarte.

În timpul acesta trăsura se oprise mîndră în fața treptelor lungi și cenușii. Cesare înșfăcă pelerina și vru să plătească. Repezi mîna în buzunar, dar nu găsi monede. Nu avea decît pachetul de hîrtii de o mie, așa cum se

așternuseră în caseta notarului, strînse an cu an, și din care va putea trăi chiar dacă Centrala Bibliotecilor nu-i va acorda pensie. Era stînjenit și ridicol că nu are mărunți și că va trebui să-l trimită pe vizitiu la ghișeu să schimbe. Dar acesta, înțelegîndu-l, îl asigură cu zîmbete și temenele.

— Pentru dumneavoastră nu-i nimic de plată... Vă rog, d-le Cesare... Am primit ordin de la Primărie... Vă rog...

— Ce înseamnă mizeria asta? începu Cesare să se revolte, dar în același moment o mînă prietenească îl bătu pe umăr.

— Desigur, desigur nu e nimic de plată. Tu, Cesare, ești cetățeanul care ai cinstit mai mult orașul nostru.

Primarul, cu joben, afabil și agitînd un ziar proaspăt în mînă — îl tîrî spre peron. Domni și doamne, cu flori, cu aparate de fotografiat, îl înconjurară, îi apucau mîinile, îl întrebau întrebări neînțelese și îl rugau să semneze caiete parfumate. Bibliotecarul simțea cum se dilată peronul, se umflă ca un asfalt vrăjit, tremură și-l amețește. Se rezemă de primar, și șopti înfrigurat:

— Dar ce înseamnă aceasta?

— Ai pierdut două trenuri. Noi te așteptăm de la șase jumătate. Ai pierdut expresul de 6.55 și personalul de vilegiatură. Dar oricum vei putea pleca cu alt personal, la 8.45.

Cesare privea necunoscuții care îl fotografiau.

— Bine, dar... cine v-a spus că plec? de unde știu domnii, că plec azi?...

— Oh!, rîse primarul. Cesare, nu ai aflat nimic de cînd ai fost internat? Ziarele au vorbit tot timpul de tine, au publicat zi de zi buletinul medical, iar azi dimineață au informat despre plecarea ta; și interviul cu doctorul, și fotografia, și biografia... uită-te!

Înspăimîntat, Cesare repezi ochii lui de oțel nou pe pagina cenușie, și-și descoperi numele pe trei capete de coloană, iar în mijloc o fotografie de cerneală, un trup în cămașă albă, o domnișoară...

— Cine e ăsta? se răsti el, presimțind.

— Te faci că nu știi nimic?!, rîse primarul. Tu în spital, și d-ra Marta.

— Bine, dar asta e neruşinare!!, se îmbujară şi pîlpîi Cesare.

— Ssst! nervosule!, acceptă primarul furia celuilalt. Dacă te agiţi de pe acum, ce te vei face în Capitală unde eşti aşteptat de mii de oameni, iar societatea „Meritul" îţi va da banchet de gală, vei fi primit la Palat, decorat şi după cîte aud, ţi se va da post onorific la Arhivele Statului? Eşti glorios, Cesare, şi meriţi. Ai intrat în istorie ca un nou cavaler Bayard. Ai auzit cum am vorbit de tine la banchetul Presei? Te-am comparat cu Uhland[1], mă înţelegi? Dar articolul cel mai perfect . . .

— Hotărît, visez, bîlbîi celălalt.

— Un moment, vă rog, interveni un necunoscut cu ochelari de baga şi aparatul pregătit. Daţi mîna cu dl. primar. E pentru „Flacăra".

— Nu vreau să fiu fotografiat! strigă Cesare cu glas ultim.

Primarul îi strînse braţul, plictisit.

— Ci stăpîneşte-te omule!, are corespandenţi în străinătate . . . şi va apare în „Illustration" . . .

Apoi, schimbîndu-şi brusc agasarea în strălucire şi bunăvoinţă, ridică jobenul şi apucînd strîns mîna bibliotecarului, întoarse faţa către necunoscutul cu ochelari. Cesare se feri, dar fotograful sări doi paşi în lături, cu o agilitate neaşteptată, şi un chip uluit se prinse chiag alături de profilul primarului. Necunoscutul strigă „mersi", puse aparatul în geantă, apoi se apropie familiar cu carnetul.

— Nu încap scuze; noi ştim tot. În ce zi veţi fi în Capitală?

— Nu mă duc în Capitală, şuieră Cesare.

Necunoscutul fu apucat de o bucurie-panică. Apucă umărul tînărului vecin şi-i strigă fără să-l privească.

— Bernard, „nu se duce în Capitală!" Cifrat . . .

Tînărul dispăru. Reporterul se apropie şi mai mult, cu o curiozitate nestăpînită, şi mai familiar.

— Dar unde credeţi că vă veţi opri pentru sănătate? Unde vă duceţi?

---

[1] Ludwig Uhland (1787—1862), poet şi istoric literar german, reprezentant al romantismului tîrziu (N.E.).

— Au diable, *au di-a-ble!* ...

— Ha! ha! ha!, se dezlănțui celalt. Cea mai bună a sezonului. E Chamberlain!

Voi să mă întrebe ceva, dar fu înghesuit de grup. Cesare pășea hotărît și întunecat, cu pelerina aruncată pe umăr, cu capul descoperit și geamantanul trecut dintr-o mînă în alta, nervos ca un om care se simte privit și bănuit de poză. Se îndreptă către ghișeul de bilete și, ca să nu pară ridicol, acostă un hamal:

— Hei băiete, ce tren mă duce la frontieră?

— Unde vroiți să vă duceți?

— Oriunde, munte, mare, oriunde ...

— Luați pe 801. Face legătură cu Simplonul la 21.25 și vă puteți duce la Paris.

Cesare își repezi pelerina mai sus pe umeri, înhăță iarăși cureaua geamantanului și porni.

— Doriți hamal?

— N-am schimbat, băiete.

În timpul acesta, cineva alergă în urma lui. Cesare, fără să privească, grăbi pasul. Dar primarul, răsuflînd greu și ștergîndu-se cu batista, îl ajunse.

— Cesare, ce-i cu tine omule? Unde umbli hai hui prin gară, cînd delegația te așteaptă la restaurant? Și discursul meu? ... Trezește-te omule! ... Ne facem de rîs în fața delegației ...

Cesare se opri și încercă să vorbească politicos ...

— Mă iertați d-le primar ... Nu pot suporta nici delegație, nici discurs. E mai bine să mă lăsați singur. Dacă știam așa, îmi aduceam prietenii. Dar am voit să fiu singur. Nu e posibil?

— Cum să fie posibil dacă e cea mai imposibilă prostie? se uimi, scandalizat, primarul.

— Mă rog, dar cine sînt eu și ce sînt eu? Viteaz, morfinoman, aviator, geniu?!, ce sînt să-mi dați banchete și să mă fotografiați?

— Bine omule, trezește-te! De cîte ori să-ți repet că ești gloria orașului, că ești stimat de o țară întreagă pentru eroismul tău și, în sfîrșit, că prietenii vor să-ți spună rămas bun ...

— Dar eu n-am prieteni, d-le primar. Știți bine că n-am nici familie, nici prieteni. Nu cunosc pe nimeni în

gară. Nu-mi pare rău că mă despart de ei, pentru că nu i-am cunoscut niciodată. Iar eu le sînt indiferent. Înțeleg că sînt curioși ca de o vietate exotică, dar recunoaște-ți și d-stră, cu nervii mei nu le pot suporta curiozitatea. Spuneți, nu e mai bine să mă lăsați singur?...

— Dar discursul? L-am dat la ziare... Ași! e imposibil... Fii serios, Cesare, și gîndește-te un pic și la cinstea urbei...

Hamalul apucă geamantanul, secretarul primarului luă pelerina, primarul și consilierul comunal îi apucară prietenește brațele și, vorbăreți, îl purtară pe Cesare spre restaurant.

— Nu ne-ai spus unde pleci, cu ce tren vrei să pleci, nu ne-ai spus nimic...

— Nici eu nu știu, nici eu nu știu, se tînguia Cesare, stins. E mai bine să nu plec de loc!...

— Ași! fii serios, du-te la mare...

În restaurantul gării, bărbați în jachete negre, cu decorații, cu eșarfe, unii bărboși, alții rași și cheli, așteptau cu vădită nerăbdare pe cel care se refuza sărbătoririi. Cînd Cesare apăru la brațul primarului, fu o generală satisfacție, manifestată prin aplauze, șoapte și schimbări de scaune. Primarul îl prezentă pe bibliotecarul în haine vechi cîtorva veterani ai urbei, ale căror nume Cesare le auzise cîndva pronunțate cu respect și teamă. Cineva dintre ei vorbi despre meritele bibliografice ale lui Cesare, cum a gospodărit el cea mai faimoasă bibliotecă a orașului, cum a găsit manuscrisul și cît a muncit pentru editarea lui, operă de care va rămîne legat numele orașului. Slăvi, apoi, curajul lui civic și propuse medalia virtuții, acceptată cu aplauze de delegație. Cesare mulțumi, stingher — și i se păru că vede mai puțin clar, oarecum ca printr-o pojghiță. Dar impresia nu stărui. Clipi ochii, văzu iarăși clar — și-l auzi pe domn încheind:

— Vivat Cesare!...

Voiră să vorbească încă alți trei membri, unul din partea Universității, altul al Camerei de Comerț, și al treilea un profesor tînăr, de care orașul discutase mult în ultimul timp, atît pentru oda lui latinească închinată bibliotecarului, cît și pentru originalul extemporal supus

clasei a șaptea secundară cu subiectul: „Ce este și cum se definește forța morală, ilustrată prin cazul de la Ducele Emanuele?" Dar un domn bătrîn, care mărturisise că Cesare a fost destul de nepoliticos lăsîndu-se așteptat de la șase jumătate — aminti că mulți membri au serviciul la nouă și trebuie să-și schimbe hainele. În plus, nu mai era timp de discursuri.

— Pleacă trenul! recunoscu alarmat un altul.

— Să vorbească numai primarul!, hotărî un colonel în retragere.

Primarul, flatat și politicos, păși în mijlocul grupului și, privind pe Cesare, începu emoționat brusc. Dar curînd nu-l mai privi, ci se adresă orașului. În timpul acesta, Cesare asculta și gîndea: „ce bine vorbește primarul . . .". Se mustră, totuși, că nu plecase noaptea cu un tren de marfă, pe furiș — liber și fericit de evadarea lui. Se mustra că nu are curajul să le spună: hoți! Gîndul acesta violent îl năvăli dintr-o dată, și gîndindu-l pînă la capăt se liniștea, aproape satisfăcut.

De ce s-a lăsat adus, *acum*, cînd știe? Știe că va avea numai un an sau poate numai o lună de văzut. Cesare încercă să *simtă* finalul acesta, ca un tonic împotriva lașității, un ghiont viu în sfîrșeala de care se lăsase cuprins. Se îmbăta de tragic. Se prevedea orb, se exalta de întuneric — doar își va recăpăta curajul și tăria de a pălmui pe primar. Visa un fapt mare, și el ar fi fost lesne de împlinit dacă ar fi avut curajul să simtă finalul și să-și spună franc: „ei și? de acum ce-mi pasă?!" Cît de mulțumit ar fi fost să se poată ridica acum cînd primarul cita din Uhland, și să-i spună cu vorbe drepte tot ce crede despre primăria lui și despre domnii în redingote; să vorbească lin și indiferent, ca un zeu, și să le spună că sînt fățarnici, farseuri, pierdevară și pungași. Să-i întrebe cu fulgere în ochi: „de ce v-ați adunat domnilor?!" Oamenii care cred viața o veșnicie pentru că se simt răsuflînd, și închid ochii săturați de lumină pentru că niciodată nu s-au îndoit de ea . . .

Dar nu, Cesare însuși recunoștea ce insipid și mălăieț polemizează cu massa și cît de inutilă ar fi fost ieșirea lui, cît de fals-profetică, de sectară, de adventistă ar fi părut creierelor acestea mediocre dar solide, nutrite de

țiuri, de ambiții, de instincte, — iar nu de vidul acelui final, ipotetic „an“ fără sens. Mînia lui se învolbura cu frazele primarului, dar șiragul de gînduri cu bun simț îi vădeau, împotriva răzmeriței, realitatea masivă și sinceră a celorlalți, alături de sticla incertă a sufletului său. De fapt, orice ar fi spus ar fi fost prost sau inutil spus. Omul care va trăi numai un an — ce poate spune celor care au nemărginirea albă îmbiindu-i? Ce-ar putea spune drept oamenilor care socotesc cu zece ani, cu douăzeci de ani, care spun: „peste doi ani“ ca un fapt zilnic, fără emoții și fără înmărmurire? Poate și ei, mulți din ei, vor muri, vor orbi, vor înnebuni — înaintea lui! Oh! *dar ei nu știu!* răcnea un ins din sufletul lui Cesare. Ei trăiesc viața și gîndesc gînduri de turmă, — el, poate se află acum mult deasupra-le; dar cine știe de partea cui e dreptatea? Gîndurile lui sînt ale unui am care știe că va pieri într-un an . . .

Dezamăgit, ca să-și dea singur curaj, Cesare schimbă gîndurile și-și spuse: numai cel care își cunoaște sfîrșitul poate descoperi valorile supreme; ceilalți — vremelnicii, efemeride, efemeride . . . Rîsul lui lăuntric se manifestă printr-un zîmbet sincer și împăciuitor, pe care primarul îl surprinse și îl reflectă automat, socotindu-l decentă încuviințare și laudă din partea celui sărbătorit . . .

Dar orația primarului nu putu fi sfîrșită datorită unei apariții neașteptate. Într-adevăr, la mijlocul unei entuziaste evocări a începuturilor tipografice din urbe — ușa se deschise scîrțîind atroce, și un bărbat bătrîn, slăbit, înspăimîntat se îndreptă spre centru, căutînd către Cesare ca spre un mîntuitor. Acesta privi, nu crezu, apoi strigă emoționat, înviind într-o lume nouă.

— Julius! Ce-i cu tine Julius?! . . .

Portarul se apropie de Cesare printre mese, iar cînd îi atinse mîinile, începu să le sărute lacom și umil ca un cîine.

— Ce înseamnă asta Julius, bătrîne? Scoală-te Julius . . . Ce s-a întîmplat? Ci răspunde omule! . . .

Portarul nu îndrăzni să ridice ochii nici să vorbească. Strîngea numai mîinile lui Cesare și le ținea la piept, scuturat ca de friguri.

Primarul se enervă, strigă. Cineva din sală ceru liniște.

— Nerușinare, să ceară de pomană la ușa trenului...

— Mă rog?! ce înseamnă scenele astea? se înălță colonelul. Afară!!

Cesare nu-i auzi. Încercă să întrebe pe Iulius.

— Mi-e foame. Eu..., începu portarul, și apoi tăcu brusc, scuturat.

Cesare se ridică, palid, și-i strînse brațul.

— Haide cu mine...

Nu luă în seamă adunarea în redingote, care îl urmărea cu ochi năuciți. Primarul, cu prodigiosu-i instinct de a ghici lucrurile și de a presimți definitivul, strînse foile și le vîrî nervos în buzunar. Apoi, adresîndu-se secretarului:

— Telefonează la redacție că, din pricina plecării, discursul n-a putut fi terminat...

Cesare cu portarul ieșiră prin ușa interioară, iar în urma lor plouară comentariile.

Cesare alese o masă tăinuită și sili pe Julius să se așeze. Uitase și de pelerină și de geamantan. Comandă tot ce văzu mai de seamă pe listă, și repetă chelnerului: repede! repede!...

— Dar eu nu înțeleg nimic, Julius, nu înțeleg nimic. Cum se poate una ca asta? De ce n-ai venit la sanatoriu să mă vezi?

— Am fost închis pînă acum patru, cinci zile. Apoi am căzut la pat. Numai ieri am putut umbla, și domnul Emanuel mi-a dat bani să vă duc o scrisoare, dar la spital nu m-au lăsat să intru...

Vorbea acum potolit, intretăiat de suspine timide, pauze.

— Bine, dar tot nu înțeleg. De ce te-au închis?

— Spuneau că *noi* am pus focul, eu și dumneavoastră, că vă vor închide cînd vă veți face bine; că ați spus tot și că zadarnic tăgăduiesc, căci tot nimic nu cîștig, căci acum e prea tîrziu, cu sau fără mărturia mea tot la ocnă vom ajunge...

Tăcu o clipă.

— Am citit și eu azi dimineață, adică Sofia a citit și mi-a spus: „du-te să-l vezi pe dl. Cesare, poate s-o îndura să semneze pe petiție!..."

— Ce petiție?

— M-au dat afară... Pensia am pierdut-o. Și pe băiatul meu l-au dat afară de la primărie... Sofia s-a îmbolnăvit de necaz, după ce nepoata noastră a căzut la examen, pentru că profesoara spunea că bea parfum... de unde, biata de ea.

— Bine, bine, dar e de necrezut! Trebuie să-i dăm în judecată. Trebuie să se facă dreptate Julius!...

Bătrînul aprobă respectuos. Apoi își continuă gîndul.

— Eu m-am gîndit să fac o petiție și s-o semneze dl. doctor, și d-ra Marta și d-voastră, să găsesc o slujbă la biblioteca Universității. De aceea am venit... Dar nu m-au lăsat să intru spuneau că sînteți în consiliu. Mai era unul, străin... m-a fotografiat...

Chelnerul adusese jumări și friptură, și văzîndu-le Julius înghiți în sec, cu lacrimi, și nu mai spuse nimic. Se sfia să mănînce, deși ochii îi sticleau aprinși.

— N-am mîncat de ieri nimic... Laptele pe care ni-l trimite d-l doctor îl las pentru femei... De pîine am mai găsit noi... dar acum s-a sfîrșit tot, tot...

— Mănîncă Julius!..., întrerupse Cesare.

— Băiete, un ceai cu pesmeți și unt pentru mine, și bere pentru domnul. Ai rest la o mie?

Voi să scoată portmoneul, dar privi pe Julius mîncînd, și se sfii. Desfăcu punga afundînd mîna în buzunarul de la piept și, cu greutate aproape rupînd-o, scoase hîrtia. Fără să se pripească, firesc și calm, începu să ticluiască lui Julius o poveste, cum a moștenit de curînd o mare sumă de bani de la o rudă din Capitală, cum viața îi e asigurată de acum, așa că el, Julius, nu trebuie să se simtă jignit dacă va fi rugat să primească bani...

— Vă mulțumesc, vă mulțumesc și eu și Sofia, făcu portarul, umil, fără să ridice ochii. Sofia chiar mi-a spus: roagă pe dl. Cesare să ne împrumute...

— Tocmai, tocmai, împrumut...

Chelnerul aduse restul. Cesare puse banii în alt buzunar, spre uimirea lui Julius, apoi scoase portmoneul și il întinse, firesc.

— Aici vei găsi ceva, Julius... Nu, nu, îl deschizi acasă... Eu am cecuri cu mine. Biletul l-am plătit, totul

e plătit. În Capitală voi ridica poate o sută de mii, poate două sute...

— Atît de mult? se uimi sincer celălalt.

— Oh! de acum banii nu mai joacă rol pentru mine... Multimilionar, înțelegi tu Julius, *multi milionar*. Cum să nu-mi amintesc de bătrînul meu prieten?!... Ha! ha! ha!... Fără mulțumiri, Julius.

Tăcură cîtva timp.

— Dar știi că trebuie să plec?... Te rog, d-ta rămîi aici să sfîrșești... Altminteri nu plec de loc. Alege. Ne-am înțeles, nu?... Rămas bun, Julius, și salutări Sofiei... Nu te miști de aici, m-ai înțeles?...

*

Cesare alerga înfrigurat și fericit, tremurind, palid, dar cu o foame necunoscută și furtunoasă de fapte mari. Nu se putea stăpîni să nu-și spună: Bravo! — și cu cît alerga, cu atît bucuria îl îmbăta. Cînd se apropie de ghișeu, zîmbea și nu-l iritau privirile pe care le întîlnea stăruitoare, mirate. Ceru un bilet pentru trenul care se află în gară, și spuse numele orașului, la întîmplare; adevărata lui hotărîre se va lumina pe drum. Cînd primi biletul și restul își aminti de geamantan. Panica îl străbătu o clipă, dar aceasta îi revelă parfumul riscului, al aventurii, și nu-l răpuse. Liniștit, așeză biletul în buzunarul de la vestă.

Porni să-și caute geamantanul, după ce un funcționar politicos îl informă că trenul va pleca numai într-o jumătate de ceas și îl asigură că locul va fi păstrat într-un compartiment alături de vagonul restaurant. Porni să-l caute fără nici un gînd precis, mînat de aceeași bucurie care îl incendia și îl purifica de la despărțirea de Julius. În fața unui băiat cu jurnale se opri și cumpără toate magazinele ilustrate. Apoi, numărînd banii, îl întrebă într-o doară:

— Țigări ai?

— Nu avem, dar vă pot aduce.

— Dacă nu ai, găsesc eu singur.

— Greu. Să vă arăt eu...

Băietanul o porni sprinten printre hamali, și Cesare îl urmă bine dispus, privind călătorii și iscodind toate coșurile cu fructe.

Toate incidentele îl amuzau acum. Văzu o reclamă colorată, înaltă cît un stat de om, un golf albastru, cu pini maritimi, nisip de aur și dudui cu zîmbete de sticlă. Viziunea îl emoționă prompt cu fiorii plecării, cu dorul valurilor care poartă scoici și vapoare, valuri verzi și albe. Se hotărîse, de acum, să se ducă la mare.

— Veniți domnule? îl întrebă băiatul cu jurnale.

Țigările se puteau cumpăra în odăița vecină bufetului de clasa I. Cesare privea dezorientat tava cu specimene, le mirosea la întîmplare și le examina etichetele. Se hotărî, în sfîrșit, pentru o cutie elegantă, verde, cu o sută de țigări late și scurte. Dădu cîțiva gologani băiatului, dar cînd fu să iasă își văzu geamantanul și pelerina pe o masă, un om spîn și ciung păzindu-le.

— Extraordinar! e geamantanul meu...

Omul îl salută și îi dădu un plic. Pe o carte de vizită, primarul scrisese: „drum bun, nerecunoscătorule!“ și alăturase un abonament de cale ferată. Omul îl întrebă dacă e d-l Cesare de la Bibliotecă.

— Eu, eu, firește... unde să semnez... Extraordinar ce coincidență!... bravo piciule!...

Și mai dădu băiatului alți gologani.

— Să le duc la vagon?

— Desigur, iute... Aa? ia stai!... Trenul meu merge la mare?...

— Nu...

— Păcat... Vreau să mă duc la mare...

— Luați atunci personalul... Dar nu știu dacă mai e timp să cumpărați bilet.

— Nu e nevoie de bilet. Zici că trenul e de mare? Unde e?

— Linia doua. Pleacă acum, dacă n-o fi plecat...

— Pas alergător! Hei, hamal!...

Cesare se zăpăcise, apucă pelerina, dădu buzna pe ușă, izbi o doamnă și alergă pe peron, întrebînd pe fiecare funcționar: Linia doua?!... În urmă, omul ciung cu băiatul, purtau geamantanul.

— Ce-i cu domnul tău?, întrebă omul, scuipînd în goană. Îi moare vreo rudă?

— Aş!, zîmbi celălalt, e logodit! . . .

Cesare îi aştepta pe treptele vagonului. Trenul se mişca lin, călăuzit de semnalele cu steguleţe verzi. Oamenii priveau pe fereştri, şi îl priveau. Cesare neastîmpărat şi asudat făcea semne disperate. Cînd băiatul îi înălţă geamantanul, îl apucă aproape răpindu-l şi-l avîntă copilăreşte, gata să lovească oamenii de pe peron.

— Închide uşa domnule de pe scară! auzii strigînd.

— Desigur, desigur, rîdea Cesare, şi-şi trînti geamantanul pe coridor, frecîndu-şi mîinile, iluminat.

IV.

FANTOME

Fereastra pe jumătate deschisă îl purta comod în țara de care se mira că e a lui. Revedea cîmpurile și dealurile, se oprea cu gîndurile în pomi, cobora vîlcele, scutura crengi — și beția ochilor îi ținea de foame. Trecuse nămiaza. Compartimentul era aproape gol. Așezase pelerina și ziarele pe canapea în așa fel încît să nu aibă vecini. Intrarea lui în vagon fusese observată de toți, iar domnul pe care îl găsise fumînd la fereastră se trăda doritor să-l cunoască. De cum orașul se pierduse după dealuri — domnul îi oferi țigări, dintr-o tabacheră de aur albicios. Refuză încurcat, zîmbind.

— Totuși fumați, protestă d-l arătîndu-i cutia proaspăt cumpărată din gară. Și încă țigări turcești.

— Oh! cîteodată, știți . . . reteză Cesare.

Apoi, rezemîndu-și cotul de fereastră, lăsîndu-și fața bătută de vînt și funingine, încercă să gîndească ceva, profund și antrenant, care să-i schimbe expresia zîmbitoare a feței, expresie detestabilă pe care o ghicea fără s-o vadă, numai din destinderea mușchilor și dormitarea sprîncenelor. Simțea că adunase prea multe descoperiri, năruiri, furii și elegii de la despărțirea de gazdă, în zori, și pînă la teatrala lui poză pe scara vagonului — și toate aceste vedenii și strigăte se cereau examinate dintr-un rest de superstițios imperativ al ordinii.

Dar introspecția lui Cesare eșua. Nu se înțelegea, nu se recunoștea, îi era greu să găsească justificări. Atunci de ce să gîndească, pentru cine? Își răspundea cu o urgență suspectă: oamenii trebuie să dea seamă de ceea ce

fac și spun, oamenii nu sînt vite. Dar sînt liberi, răspundea tot el. Liberi de ce? liberați de o povară și de o armură? De sistem, de ipocrizie, de timorantă moralitate și bun simț. Așadar goi, cu un vid imens și veșnic, seci, ușori, fulgi. Nu, nu, protesta celălalt, libertatea nu e o cantitate negativă. Iată, el, Cesare e acum liber — și nu se simte gol, ci pîlnie de senzații și bucurii, arcan de înțelesuri noi, adevărat laborator alchimic al lumii care se face înaintea lui, pe care o va găsi și îl va mulțumi. Descifrarea aceasta îl îmbătă. Libertatea însemna plinătate, rodnicie, cuib gata să primească orice, să asimileze orice — iar nu scoică de zădărnicii.

— Permiteți? întrerupse domnul arătînd magazinele ilustrate.

— Oh! desigur, desigur..., făcu celălalt, scîrbit.

Ce idioți, se răzbună el comod, insultîndu-și vecinul în gînd. Dar firul dialectic al libertății nu-l mai putu înnoda. Privea ca în vid, aceleași dealuri și același cer pudrat. Îi era foame, dar nu se îndura să-și părăsească compartimentul. Ce stupid fusese să nu cumpere cornuri... Aceasta îi aminti de banii pe care îi dăruise lui Julius și de cei pe care îi purta, încă, în buzunarul hainei. Se alarmă deodată. Ce va face cînd va ajunge la mare? De abea va putea plăti hotelul pentru trei-patru zile. Să telegrafieze Directorului pentru leafă? Să scrie Martei? Amîndouă soluțiile îl umileau sau îl enervau. Strînse buzele amărît, fără nici un gînd, fără nici o bucurie de călătoria pe care o începuse într-un iureș de bună voie. Îi era peste putință să se înțeleagă.

Atitudinea lui din gară fusese o serie de acte nesocotite, — acum vedea. Îl jignise pe primar, și totuși acceptase permisul liber pe toate liniile. Acceptase să fie sărbătorit, dintr-o slăbiciune umilitoare și apoi plecase la brațul lui Julius, fără să spună un cuvînt domnilor în haine negre. Și toate acestea pentru ce? Nu avusese curajul să meargă pînă la capăt, să-și manifeste ura sau scîrba — justificate sau nejustificate — pălmuind pe reporter, spărgîndu-i aparatul, insultînd pe primar și dăruind portarului toți banii. De ce oprise restul? De ce nu-și ruise prețul actului lui nebunesc, sfînt? De ce se urcase într-un compartiment de clasa I? Făcuse totul instinctiv,

reacționase divers și inconsecvent. Îi lipsea ceva, ceva trainic și ascuns, o axă, o osie de oțel sau de gînduri în jurul căreia acțiunile lui ar fi evoluat cert și categoric ca un cosmos, pe care năvala simțirilor n-ar fi frînt-o, nici gîndurile împrumutate n-ar fi dislocuit-o. Îi lipsea ceva, simțea vidul, simțea nesiguranța pașilor lui și începea să se teamă, să se scuture. Va înnebuni?

Se va tîmpi, călătorind la întîmplare și strîngînd copiii după el? Cum înțelegea acum... cît de stupid fusese să nu înțeleagă pe loc, în plină acțiune... De altfel, de ce nebunia plecării? Ce va vedea, și cît timp? La ce bun să vadă, dacă într-un an... Ce va vedea, ce va înțelege — cînd n-a putut vedea singurul fapt care i-a însemnat viața și i-a menit moartea și nu l-a înțeles nici pînă acum? Amintirea faptului îl enervă; cît timp va dura obsesia ridicolă a întrebărilor? Încercă să se corecteze blînd; de ce nevoia să înțeleagă un fapt? Dar simțea că toate acestea sînt vorbe, că o vietate însetată de taine îl scurmă și îi cere trudă, îl biciuiește, îl neliniștește — să afle, să afle... Nu se putea opri să nu filosofeze, bagatelizînd năravul acesta fără sens, care tulbură viețile și le irosește, — pentru ce, pentru ce?

Îi era foame. Se reculegea în senzația blîndă a nesatisfacției, a lipsei. Cel puțin de acum se află pe pămînt, pe pămîntul cu axă și cu dimensiuni, unde oamenii pot arăta un cer deasupra și o prăpastie dedesubt, unde stînga și dreapta *sînt* deși se schimbă. Cesare se minuna cît de pătimaș iubește seninătatea aceasta indiferentă a globului și solidaritatea oamenilor în spaima față de incertitudine și inconștiență. Din toată afluența de reacții și gînduri, păstrase un singur adevăr, simțit; că ceva s-a întîmplat cu el, ceea ce nu s-a întîmplat cu ceilalți. Aceasta l-ar fi îndemnat să urle: eu sînt — și voi visați; dar iarăși îl ispitea să-și spună: ei vor rămîne, iar eu mă duc...

Doi călători, bine dispuși și continuînd o conversație care se ghicea de mult începută, intrară în compartiment. Unul avea o față comună, insignifiantă, placidă — deși strălucind de mulțumire și toleranță. Celălalt, înalt și deșirat, purta un pardesiu cu vărgi, și un baston pe care nu se îndura să-l atîrne în cuier. Îl purta din mînă în mînă, nervos, ca și cum ar fi fost împedicat să-și satis-

facă un tic. Vorbea inteligent și copios, dar gîngav, și Cesare remarcă îndată că își afectează gîngăveala.

Intrarea celor doi călătari îl necăji, dar își propuse să nu-i privească, să nu le asculte vorbele, ci să continue solilocul calmant cu capul întors spre fereastră, preferabil în orice caz unei convorbiri promiscue cu necunoscuți. Dar discuția celor doi îi birui încăpățînarea și îl tentă să o asculte, viu interesat. Subiectul după cîte putuse înțelege, era destul de curios, iar lui Cesare îi repugnau subiectele curioase, îl neliniștea gîndurile care se depărtează de acea seninătate și simplitate celestă pe care o jinduia. Omul bine dispus, contrar părerii pe care oricine ar fi acceptat-o privindu-i fața, părea a fi un fatalist ciudat. Celălalt se amuza să propună ipoteze fanteziste — asupra unui fapt pe care fără îndoială că îl discutaseră mai înainte, și pe care Cesare nu-l putea ghici.

— E nevoie să mă repet? întrebă domnul gîngav. Ipotezele mele, deși paradoxale, sînt singurele valide, mai cu seamă în cazul nostru.

— Pentru că crezi astfel, vorbi celălalt. În realitate, totul e menit, e predestinat; nu există nici libertate, nici putință de intervenire. „Agenții" d-tale sînt închipuiri de școlăriță; e o viziune dramatică mai mult sau mai puțin primitivă. Totul e atît de ordonat în cosmos și în viață, atît de vertebrat, de sistematizat, de matematic... E ca la cinematograf: oamenii cred că asistă la o *desfășurare* în timp, iar adevărul e că această desfășurare se află în cutia operatorului. Nimic spontan; cum putem deci crede în creație?...

Ce banal, reflecta Cesare... Opinia celuilalt îl interesa mai mult. Călătorul gîngav propunea, în locul unui cosmos perfect interdependent și determinat — o serie de „agenți", oameni-forțe sau idei, care apar spontan în lume, electrizează, răstoarnă, generează acțiuni neprevăzute, fără ca nimeni să-i cunoască. Acea pătură de oameni care sînt arși de tentația spionajului în cauze, bănuiesc sau inventează fel de fel de explicații, dar explicația nu o pot găsi — deși ea nu e supranaturală. Cesare îi aprecia argumentația, adîncă și rectilinie, deși iremediabil viciată de fleacuri sau paradoxuri.

— „Soarta“ d-tale e de modă veche. Cînd nu poți explica faptele sau cînd nu ai tăria să le sfidezi, conjuri totemul fatalist, cum conjură mătușa-mea pe Voltaire în ultimă instanță. Fatalismul nu explică nimic și e aprioric, așadar îl scuipă. Oamenii sînt mult mai puternici, dacă îi înțelegi. În cazul nostru, am oferit o ipoteză, evident numai o ipoteză, dar mă satisface.

— Acesta e un argument? Oamenii sînt mediocri și palizi, iar d-ta le insufli gînduri de care s-ar speria auzindu-le enunțate.

— Nu crezi că un Manoil așa cum ți l-am descifrat eu e posibil? N-am avut onoarea să-l cunosc, dar un prieten al meu îl cunoaște bine. De la un astfel de om te poți aștepta la orice.

A spus Manoil? se întreba încurcat Cesare...

— ... Și acceptînd ipoteza mea, *numai o ipoteză* (accentuă, gîngăvind afectat), Manoil efectuează un fapt misterios, asupra căruia nu se poate ști nimic, dar ale cărui consecințe sînt imense. Prin simpla lui voință, sau dacă vrei prin forța acelui fapt, un anumit număr de hîrtii vechi sînt pierdute, anumiți tineri nu mai pot scrie cărți erudite asupra acelor hîrtii, un profesor înnebunește deși el crede că a descoperit pe Dumnezeu, o fecioară implicată în fapt contribuie enorm la dizolvarea moralității orașului, iar bibliotecarul...

Cesare păli, și-și rășchiră degetele nervos, dar nu scoase un cuvînt. Se prefăcu că privește pe fereastră. Domnul care îi ceruse gazetele îl țintuia perplex. Toate acestea creeau o situație ireală, incertă, care îl împiedeca prin necunoscute puteri să rupă farmecul, vorbind sau acționînd.

— ... iar bibliotecarul, pe jumătate orb, crede că *el* a făcut minunea salvînd viața fetei, că el a găsit calea nouă în viață, și crede că adevărata, propria lui viață personală începe din acel ceas, care de fapt e ceasul morții omului original din el, și nașterea unui om de paie, creat prin voința lui Manoil. Repet, nu-l cunosc. Dar să presupunem că acest Manoil își propune să schimbe fața lumii, printr-o farsă pe care el o decretează mister. Și nu e? Firește. Nimeni nu știe ce s-a întîmplat acolo. Faptul lui a ajuns mit. Aceasta n-are nici o importanță;

important e faptul că lumea se schimbă sau se va schimba. Deja, cîțiva oameni, direct implicați în fapt, și-au pierdut mințile. Fiecare crede că s-a descoperit pe sine, că și-au descoperit chemarea pe acest pămînt. Fata se pocăiește, probabil că se va călugări, deși linia ei de viață era cu totul alta. Rusul a ajuns mistic; crede că a descoperit pe D-zeu; bibliotecarul, după cum spun ziarele, pleacă în lume *căci s-a aflat pe sine* ... E ridicol, nu? dar e plauzibil, e posibil și, *cred*, e probabil. Ei toți sînt de acum păpuși electrice, răspunzînd prompt stimulilor electrici emiși de dirijor.

Iar dirijor e Manoil; el se amuză, curios, supraveghind itinerariile roboților ...

Un vîrtej de rîsuri și de foame gonea sentinelele lui Cesare.

— ... Acum, să duc ipoteza mai departe. Ce ar fi dacă instituțiile noastre, și ceea ce pentru unii e religia, pentru alții știința, etc., n-ar fi decît rămășițe din alte fapte individuale, începutul istoriei, pe care nimeni nu le-a înregistrat, pe care nimeni nu le cunoaște? ...

— Stai că te pierzi în veacuri!, interveni rîzînd domnul cu voie bună.

— Ascultă-mă numai un moment. Eu nu spun că instituțiile, familia, matematica, abecedarul, etc., au fost *date* de acei ipotetici bărbați ce căutau să se amuze, ci că au fost *propuse* de ei, mai exact au fost generate de faptele lor libere, sugerate de miturile care s-au pogorît deasupra misterelor ...

— Greu să te înțeleg ...

— Un moment ... Ce-ai zice dacă un bărbat, căutînd să se amuze, a acționat în așa fel încît urmașii, ca să-l explice, au inventat familia? Un bărbat dibaci în violuri, pasionat de răpiri, împotriva căruia colectivitatea reacționează creînd o instituție, reglementînd un instinct, instaurînd familia? ... Ce e abecedarul dacă nu un breviar de cartezianism și de revoluție franceză? Și ce e libertatea noastră, sau doctrina libertății, decît reacțiunea împotriva unor agenți pe care nu-i putem întîlni, dar care au fost? Și ce e? ...

— Oh! dar aceasta e numai o ipoteză ...

— Desigur, o ipoteză, întări gîngavul.

— Fără îndoială, numai o ipoteză, vorbi și domnul care citise ziarele lui Cesare.

— Ipoteze...

Așa înnebunesc oamenii, gîndea Cesare. Se adună, trei netrebnici care *se prefac că nu-l cunosc,* încep să discute teorii, apoi, la un semn, aleg *exemplul lui* ca din întîmplare și-l comentează pervers, îi sugerează sensuri esoterice, idioate, inumane, îl sucesc și îl răstălmăcesc — și toate acestea de ce? de ce? Ca să-i surpe temelia, să-i înțepe îndoieli în măduvă, să-i împlînte spaima pe creieri ca un fier roșu — dar toate acestea de ce? de ce? Ce soi de drăcească plăcere pot avea acești trei oameni ca să-l chinuie, prefăcîndu-se că nu-l cunosc? Furia lui Cesare se topea în lacrimi și umilință. Domnilor, le spunea el în gînd, emoționat — eu sînt Cesare, dar nu sînt cel pe care îl propuneți d-voastră. Nu pretind că mi-am descoperit drumul salvînd-o pe Melania; nu plec în lume cum spun ziarele, ci mă duc la mare pentru trei zile. Ce aveți cu mine? De ce vă preocupă cazul meu, un caz nefericit și mărunt? De ce priviți înlăuntrul sufletului meu? Vă asigur, nu e așa cum spuneți că e. Nu sînt eu Cesare, nu-l cunosc nici pe el, nici eu nu știu cine sînt — dar în orice caz nu sînt cel pe care mi-l insinuați.

De ce faceți ipoteze asupra-mi? De ce nu mă lăsați singur? Vreau să mă înțeleg, vreau să mănînc, vreau să uit. Mi-e foame, mă doare capul, nu vedeți? Aș vrea să mănînc, dar mi-e teamă să mă duc în vagonul restaurant. Și acolo oamenii vor vorbi despre mine. Ce să fac? Ce să fac?

Fu uimilit că trebuie să-și șteargă lacrimile, prefăcîndu-se că funinginea îi înroșește ochii.

— Sînteți imprudent privind pe fereastră în timpul mersului, îl povățui politicos domnul care-i citise gazetele.

— Mulțumesc! zîmbi prompt Cesare.

Se preface că nu-mi știe numele! ..., gîndi el cu mînie. Umilința trecuse. Era tentat să dea totul pe față; să provoace și să insulte.

— E primejdios, făcu gîngavul, încercînd să deschidă vorba cu acest tînăr posac. Cunosc un caz, o rudă de a mea, care a orbit dintr-o scînteie...

— Adevărat?!, întrebă tainic Cesare, rînjind, cu pumnul înfipt în pluşul canapelei.

— Vă miră?

Cum *ştie!!*... gîndea Cesare. Apoi încercă să se stăpînească, privind dealurile, cu batista la ochi.

— Îmi daţi voie, interveni domnul bine-dispus. Ce credeţi despre discuţia noastră, hai să-i zicem metafizică, asupra libertăţii actelor? Iertaţi-mi îndrăzneala, dar mă interesează nespus părerile oamenilor pe care nu-i cunosc, cu care mă întîlnesc o dată în viaţă... Sînt cele mai sincere: adevăratele taine se spun necunoscuţilor, nu?

Cesare îl privi uluit şi revoltat. Mergea prea departe...

— ... evident, dacă aceasta nu vă indispune.

— Cîtuşi de puţin, minţi Cesare admirîndu-şi politeţea.

Apoi, cu glas potolit, mascat, începu să vorbească. Se prefăcea că nu ştie şi nu bănuieşte nimic de urzeala celor trei, că discută subiectul cumpătat, cîntărindu-şi vorbele.

— Drept să vă spun, amîndouă atitudinile îmi erau cunoscute. Fatalismul d-stră e plin de bun simţ şi, întrucît priveşte *anumite întîmplări* din viaţa mea, îl împărtăşesc. Asupra ipotezelor tovarăşului d-stră (spuse aceasta fără să privească pe domnul gîngav, care-şi muta bastonul nervos, iritat de încetineala vorbei lui Cesare), şi aceste ipoteze îmi sînt cunoscute...

— Din cărţi?, întrerupse domnul rezemîndu-se robust în baston.

— Nu, e ceva ciudat. Faptele nu s-au petrecut de mult... Un prieten de al meu, pe cînd mă aflam la Paris, la École des Chartes, un turc inteligent, obişnuia să comenteze istoria şi, în genere, existenţa, cu aceleaşi valori „eroice“, presupunînd adică...

— Îmi daţi voie; spuneţi un turc?...

— ... foarte inteligent. Din nenorocire a murit în război...

— Extraordinar. Nu e Haruni?

Cesare tresări şi se plecă într-un avînt către domnul gîngav. Urzeala se dovedea magică, împletită din ascunzişuri neştiute de nimeni.

— De unde ştiţi? De unde ştiţi că îl cheamă Haruni?

— Extraordinar. A fost prietenul cel mai bun al lui Manoil.

— Cel cu procesul? interveni domnul bine dispus. Dar mi-ai spus că nu-l cunoşti...

Celălalt se fîstîci... Cesare privea neputincios jocul conspiratorilor. Toată tăria şi măsluirea cu care încercase să-şi ascundă taina se prăbuşise, fulgi şi sticlă.

— Oh! nu-l cunosc, fireşte că nu-l cunosc, încercă să se explice domnul gîngav. Dar un prieten de al meu îl cunoaşte bine; şi, apoi, toată lumea interesată de acest personaj straniu ştie legătura lui cu Haruni.

— Vă rog, d-lor!, începu Cesare aproape răcnind. Vă jucaţi cu mine? voiţi să mă înnebuniţi? Voiţi să-mi sugeraţi ideea perversă că Manoil a fost numai instrumentul lui Haruni *împotriva* mea? Sau ce voiţi să spuneţi? Vă rog, vă rog! ... am să înnebunesc! ...

— Dar nu înţelegem nimic!, se precipită domnul bine dispus ridicîndu-se şi apropiindu-se sanitar de Cesare. D-voastră înţelegeţi?, se adresă el, apoi, d-lui care citise gazetele şi care privea scena uluit, cu ţigara stinsă şi boantă.

— Nu, nu! ... e un atac de nervi?

— Ce nervi! ce nervi!, strigă Cesare. D-stră voiţi să mă înnebuniţi, altminteri nu v-aţi fi adunat aici înadins ca să mă vînaţi strategic cu întrebări şi ipoteze...

— Dar nu ne-am adunat de fel. Pe domnul nu-l cunosc, nici pe domnul ...

— Spuneţi că *nu vă cunoaşteţi,* nu? Ha, ha, ha!! Cît credeţi că am să îndur batjocura d-voastră? Mă urmăriţi din gară ...

— Extraordinar! se aprinse domnul gîngav. Cine sînteţi d-voastră?

— Vă prefaceţi că *nu ştiţi?*

— Dar pentru Dumnezeu, nu vă cunosc!, mărturisi domnul care se ridicase în picioare.

— Daa? rînji Cesare. Atunci de unde ştiţi că numele turcului e Haruni?

— Nici n-am auzit de turc pînă acum, pe onoarea mea! Domnul, cu care m-am întîlnit pentru întîia oară acum cîteva ceasuri ...

— Dar domnul de unde ştie?

— Eu... În sfîrșit, v-am spus că știe tot orașul.

— Tot orașul, tot orașul! Am să înnebunesc auzind același și același refren. E stupid; orașul știe întotdeauna tainele mele, și chiar acelea pe care eu nu le înțeleg. Orașul știe de cauza incendiului, iar eu nu știu...

— Mă rog, cine sînteți dv.? Turcul?

— Nu, e absurd; Haruni a murit de mult interveni domnul gîngav, ridicîndu-se și el în picioare.

— Poate sînteți Manoil, propuse mai timid domnul cu țigarea stinsă, încă nedezmeticit de ieșirea lui Cesare.

— Cum ași putea fi *el* și *eu* în același timp? gemu... De ce nu voiți să încetați jocul acesta inuman? Sînt atît de obosit, sînt aproape bolnav. Mi-e foame, nu mai mă pot stăpîni... Vedeți, sînt un biet om stăpînit de reflexe... Am să înnebunesc dacă nu vă îndurați de mine. De ce nu vă îndurați? De ce nu spuneți?...

— Ce să spunem, pentru Dumnezeu?!

— Dar cine e Domnule? întrebă perplex cel care păruse a fi bine dispus, căutînd spre tovarăși.

— Știți cine sînt... De ce mă chinuiți? Știți că sînt Cesare...

— Cel de la biblioteca Ducele Emanuele?

— Extraordinar!, făcu domnul cu baston, trîntindu-se surescitat pe canapea.

— Coincidența e într-adevăr extraordinară, mărturisi celălalt. Am vorbit despre d-ta tot timpul într-un compartiment vecin. De la cazul d-tale am evoluat teoretic către discuția pe care o știi... Ce coincidență! Și d-ta, se adresă el tovarășului, nu crezi încă în teoria fatalistă? Cum ai putea explica atîtea cauze convergînd către un același efect? Extraordinar, nu?

— Extraordinar, confirmă domnul cu baston.

Cesare își rezemase, sfîrșit, capul de speteaza canapelei. Fața lui convulsionată cîteva clipe de spaimă, furie și lacrimi, trăda acum o liniște bolnavă, un calm care alarma mai mult pe ceilalți trei. Domnul care stătuse tot timpul în picioare se apropie și mai mult și îi puse, compătimitor, mîna pe frunte.

— Totuși, nu înțeleg criza. Pesemne că atacul din acea noapte, după cum spun și ziarele, v-a zdruncinat nervii. Nu vă mai gîndiți... Să închid fereastra?

— Nu, nu, vă rog...

— Bine... Veniți cu noi în vagonul restaurant. E aproape timpul ceaiului, dar se va găsi ceva și de la dejun, și apoi o băutură tonică, răcoritoare... Ce spuneți?

— Da, da, aceasta e o idee bună, aprobă domnul cu baston, neliniștit, dar trădînd o gînditoare, amuzantă surpriză.

Cesare după ce trecu vîrtejul, se mustră de criză. Începuse să se teamă de el însuși. Nu izbutea să se stăpînească nici în fața necunoscuților. Evident că fusese o coincidență. Oare suferă de mania persecuției?...

Cînd toți se așezară să-l aștepte, Cesare făcu un ultim efort să-și recompună fața și să-și adune gîndurile. O nedeslușită sfîrșeală i se cobora în mădulare. Se simțea asudat, rece și un vid grețos îi împiedica mișcările trupului ca și corectitudinea gîndirii. Incepuse a simți consecințele sanatoriului, săptămînile petrecute orizontal, cu bandajul zid împotriva luminii. Își aminti că a plecat ca să vadă marea. Nădejdea vîntului de val îl împrospăta, îl împuternici. Întoarse ochii vii către domnul care se dovedise atît de amabil.

— Cînd ajungem la mare? D-stră știți?...

— Oh! spre seară; mai avem cel puțin patru ceasuri... Veniți în vagonul restaurant. Sînteți obosit și surmenat. Nu dați importanță...

Toți patru se așezară la o masă. Vagonul era aproape gol. Domnul bine dispus, care își recăpătase atitudinea inițială, comandă din belșug, băuturi, ceai, răcituri. Oferi havane și lichior. Vorbea mult, degajat, ferindu-se să atingă faptul la care se gîndeau toți — „coincidențele" și criza lui Cesare. Domnul cu baston, care se prezentase Felix — un nume bătător la ochi de mincinos — se așezase lîngă celălalt călător și discutau, anemic, recolta. Străbăteau acum o regiune văroasă cu ierburi ațoase și roșietice sub un cer neîndurat.

Cesare privea pe fereastră, incapabil să-și găsească o mască vrednică de amabilitatea noilor lui tovarăși. Se întîmplau atîtea lucruri cu el... De ce tocmai cu el, și de ce atît de precipitat? Lumea se descifra ciudată, capricioasă, inegală și inutilă, mai ales inutilă. Atîtea acțiuni evident inutile; oameni care își pierd trei sferturi din zi

încurcînd pe alţii; raporturi inutile, vizite şi convorbiri fără noimă, seci, insignifiante. Oamenii depind unul de altul nu dintr-un simţ viril de solidaritate în faţa haosului spaimei — ci dintr-un vid interior. Fiecare se teme să rămînă singur. Dacă se întîmplă să fie singuri, citesc sau dorm. De întrebat nu se întreabă niciodată; se tem că vor găsi nebunia, în Dumnezeu sau în diavol, amîndoi chipul spaimei omului care nu ştie ce vrea. Întrebările din capul unghiului le evită toţi. Unii dialectic, alţii din prostie. Scopuri, ţeluri, idealuri, plăceri; cu acestea îşi justifică actele. Dar toate acestea sînt pretexte, vorbe fără miez, ascunzînd un singur sentiment, vast şi umilitor, pe care îl îndură toţi oamenii şi nimeni nu îl poate zdrobi: spaima de singurătate, spaima de întuneric. El ştie. Şerpii lui s-au ascuns, undeva în cutele memoriei sau ale pleoapelor — dar şerpii sînt încă, mulţi şi laţi, şi vor reveni să are cîmpul întunericului cu inelele lor păcătoase — aşa cum vor veni cîndva în vederea oricui. Nimeni nu poate scăpa, nimeni. Şi atunci — la ce bun strădania, minciuna, flirtul cu lumina şi cu bucuriile? De ce toată zbaterea lui şi a oamenilor? El va pogorî treptele către fluviu într-un an, alţii în zece sau cincizeci. Dar poate rămîne cineva de-a pururi sus, pe mal, cu cerul deasupra? — poate cineva?

... De ce pornesc oamenii în trenuri? De ce se adună oameni în gări? De ce vor să plece? Să plece unde? Pot pleca acolo unde oamenii sorb miere şi sînt nemuritori? Ei schimbă numai ţările, oraşele. Cred că feţele necunoscute pe care le întîlnesc sînt feţele fericiţilor. Dar cine poate fi fericit — cînd toţi se tem? El ştie că se tem. Altminteri nu s-ar aduna în vagoane, sau în pieţe, sau în cetăţi — ci ar vieţui fiecare în bordeiul lui, pentru că dacă fericirea ar fi posibilă, ea ar fi numai în singurătate. Dar ea nu e. Nimeni nu rămîne singur.

Mînca în linişte, ascultînd distrat vorba domnului. Ştia de acum că numele lui e George, că e director de ziar şi, într-o anumită măsură, literat. Călătorea spre acelaşi orăşel de mare. Dimpotrivă, domnul care se prezentase Felix şi se dovedea evaziv în lămuriri asupra meseriei, locului şi relaţiilor lui cu cazul de la Bibliotecă — mai avea numai un ceas de călătorit. Se oprea la o

stație de țară, la moșia unui prieten. Asupra celui de al treilea, nimeni nu aflase nimic. El își sorbea cafeaua cu lapte neliniștit încă de cele ce văzuse în compartiment, dar silindu-se să susțină corect conversația cu domnul gîngav.

Cesare, fără să fie rugat, începu să istorisească fapte din viața lui de student la Paris, unde a cunoscut și s-a împrietenit cu acel inteligent și original matematician, Haruni. Simțea că numai spunînd, destăinuind, va izgoni simptomele de spaimă și nedumerire care abureau în sufletul lui obosit de coincidențe. Începu povestirea la întîmplare și o povestea domol, supraveghindu-se, rezumînd corect, și, mai ales, evitînd să-și angajeze materialul imens de cazne și revelații personale — puhoi subiectiv și inconsistent, ce năvălea prompt sau se scutura liric — adunat de ciudățenia prietenului turc. În rarele clipe de luciditate, Cesare își intuia perfect capitala-i slăbiciune, acel subiectivism dezaxat care îl împiedeca să contemple sau să se contemple. Nu izbutea să consolideze relația sufletului său cu evenimentele, nu izbutea să recunoască, ferm, distanțele. Timpul cu oamenii se țeseau în același plan alburiu. Dar povestirea, în după-amiaza caldă, cu dichisurile directorului — era calmă și lucidă, contrastînd cu nelinișea nervoasă prin care se relevase, numai un ceas mai înainte, noilor săi tovarăși.

Acel prieten mort închipuise o filosofie a istoriei pe care nu era necesar s-o explice, ea coincizînd întocmai cu cea exprimată de dl. Felix. Singura deosebire era că matematicianul — conformîndu-se științei pe care o cultiva — nu propunea o ipoteză, ci o dogmă. El știa, și nu simțea nevoia demonstrației, că istoria e numai creșterea corectă a unor semințe semănate la întîmplare de anumiți oameni, cu mii de ani înainte, sau numai cu cîteva zile. Haruni nu se împăuna cu dogma lui, nu o expunea în saloane (snob fiind, o bună parte a săptămînii o pierdea în viața mondenă), nici în cafenelele studențești. O discuta mai degrabă cu colegii de la filosofie și cu Cesare, pe atunci proaspăt sedus de arhivele medievale. O discuta ca pe o teoremă, cu acea înaltă și rece pasiune a matematicianului, cu aceeași tensiune cerebrală rectilinie cu care discuta problema quantelor.

Cesare evoca domol, fumînd și odihnindu-și la răstimpuri ochii în vidul ambulant al ferestrelor, atmosfera camerei din Rue Nicelle, unde Haruni își primea prietenii. Era o încăpere obositor de încărcată, cu ornamente ostile și fel de fel de mătăsuri, șaluri, lampioane, alcătuind o prodigioasă mixtură de farsă și budoare, plăcută doamnelor care îl vizitau în cinci zile pe săptămînă — dar contrastînd cu limpezimea gîndirii lui Haruni și cu rafinata precizie pe care o impunea colocviilor prietenești în celelalte două zile. Cesare nu izbutise niciodată să înțeleagă concubinajul sufletesc al prietenului — snobismul lui afemeiat și ipocrizia politeții, cu ascensiunea sinceră în acel plan al gîndirii unde analiza lui străbătea precis și decisiv. Convorbirile lui Haruni aveau însușirea de a răsturna noiane de idei înnăscute și de superstiții comode implîntate didactic prin manuale. Nimic nu rezista analizei lui, nici verva franțuzului de la Belle-Arte, nici erudiția terifiantă a studentului sociolog. Cesare își amintea ședințele de pomină, și povesti crîmpeie din discuția asupra capitalismului. Sociologul expunea fapte, fapte, fapte, — și cita cărți. Adevărul, istoria și bunul simț erau de partea lui, oricine putea vedea aceasta; faptul că istoria modernă nu era decît zbaterea pentru sau împotriva capitalismului; Karl Marx arătase aceasta. Dar Haruni întreba de *origini*. Celălalt pomeni de feudalism. Și iată pe matematician improvizînd o legendă cu un cavaler sau o ceată de cavaleri, acționînd nejustificat, spontan, ca un iureș de munte — și inaugurînd sistemul feudal. Familiile l-au urmat, alții l-au imitat. A urmat reacțiunea, forțe subterane s-au agitat, clase noi s-au alcătuit, disensiuni surde, lupte, nașterea burgheziei etc.

Dar toate acestea ce sînt altceva decît izbucniri sau consecințe ale acelui act prim, necauzat, al unui erou, al unui om care și-a făcut pofta inimii liber și deplin? Prin vorbirea lui Haruni, istoria căpăta alt sens, ochii ascultătorilor vedeau mai departe, treceau peste convoiul de măști și regi, peste evenimentele mediocre ale istoriei — și vedeau aievea actul acelui necunoscut improvizînd o carieră și un sistem de viețuire. Istoria țărilor și a oamenilor nu ar fi decît efortul de a se elibera de sarcina pe care acel necunoscut din negura începuturilor o pogorîse

deasupra generațiilor. Instituțiile, care sufocă și împotriva cărora luptă orice creier ce se dezbară de îmbulzeala instinctelor — nu ar fi decît mitologia unor asemenea fapte de oameni necunoscuți, eroi sau nebuni. Cineva acționase din propria lui vrere, spontan și gratuit; ca să-l înțeleagă, ca să reziste tentației de a-l imita, sau ca să asimileze rodul activării — comunitatea cristalizează în jurul actului său mituri, rituri, legi. Un Alexandru țintește nebunia; veacuri după el, Europa îndură, înlănțuită de consecințe, robia macedoneanului. A vrut ceva precis Alexandru? Nu; oamenii, ca să-l înțeleagă, ca să-l poată asimila logic, să-l apere sau să-l critice — au inventat doctrina lui politică. De unde știm că Alexandru a gîndit așa cum scriu tratatele? De ce să raționalizăm actele lui, care pot fi spontane și nebunești? Și cîte alte fapte nu sînt la îndemînă... Cine poate spune, atunci, că e liber? De cînd învață să citească sau să scrie — e robit prejudecăților și legiferărilor impuse de actele anterioare ale cîtorva necunoscuți. Școala primară și abecedarul sînt o robie, colegiul, împărtășania, presa, familia, costumul, conflictele interioare, revolta chiar — toate sînt generate de un act sau de o pluralitate de acte prime. Viața omului e un continuu efort de a înțelege dușmanul ancestral, acel barbar sau rafinat strămoș care a generat urzeala. Cînd sociologul amintea sistemele totemice, clanurile, și riturile, și necesitățile asociațiilor primitive — Haruni se amuza, cu o iritantă emfază. Acestea sînt imagini răturnate, spunea el. De ce nu gîndește problema pînă la capăt? Toate sistematizările, instituțiile civile sau religioase, nu sînt decît mitologie *posterioară actului* cîtorva oameni care au acționat după cum le-a vrut inima. Toate sînt reacțiuni, codificări, interziceri — dar miezul, centrul energetic, *cauza?* Ei au propus explicații: respectați totemul pește pentru că e sacru și comestibil! De aici, o serie de instituții și superstiții economico-religioase, care supraviețuiesc încă astăzi. Dar cauza? Un om liber s-a dus odată la gîrlă, a prins un pește, l-a fript și l-a mîncat, și a făcut a doua zi același lucru; iar ceilalți s-au minunat că obiecte stranii ca peștii pot fi mîncați, s-au dus și ei la gîrlă, au *imitat* gestul, au apreciat carnea cu solzi — și mitologia a crescut. Sociologii se opresc la mitologii, la *„cauza cau-*

zată". Dar cauza princeps le scapă, pentru că nu sînt matematicieni.

Cesare, el însuși, recunoștea că ipoteza prietenului nu e probabilă, nici prin documente, nici prin reconstrucții compatibile cu spiritul istoric. Dar Haruni observa că însăși documentele și, ceva mai mult, însuși spiritul istoric sînt adițiuni, creații posterioare, încercări de a înțelege sau critica actele prim-motoare ale necunoscuților generatori de istorie. Cesare ripostînd că ipoteza e paradoxală, Haruni adăuga că geometria analitică e și mai paradoxală. Discuția atingea astfel un punct mort, și turcul îi împăca pe toți servind ceai parfumat și tutun de Smirna. Se însera; bulevardul zdruncina itinerariul lui Haruni. Prietenii se despărțeau, purtînd toți aceeași senzație ciudată că matematicianul snob privește pe deasupra capetelor lor, dincolo, pe un fundal în alb și negru unde ideile se aștern cu certitudinea postulatelor. Cesare, rămînînd singur, medita cu bun simț recolta nouă și sfîrșea în fața ușei mansardei grea de cărți, conchizînd că, în fond, sistemul lui Haruni era numai o ipoteză.

Prietenia lor stăruia, totuși, în pofida violentei deosebiri de viață și idei. Cesare era lucrător cu ziua la Arhive, lucrător de noapte în cămara de la etaj. Dimpotrivă, Haruni viețuia o viață rău famată, adulteră, implicată în zvonurile budoarelor, clevetită de cercul unui parfumeur mecenat, stridentă și schimbătoare. Nimeni nu știa cînd se stabilise în Franța, cine îi trimitea bani pentru extravaganțele lui mereu împrospătate și cînd își va sfîrși examenele de la École Centrale. Profesorii îl plîngeau și îl pizmuiau. Critica lui Dedekind publicată de doi ani în „Bulletin de Mathématique", precum și acea faimoasă comunicare la Congresul din 1910 asupra exegezei funcțiunilor abeliene, îi creaseră o reputație plină de făgăduințe. Mulți îl socoteau farseur, explicînd geniul lui matematic printr-o întîmplare sau prin cine știe ce plagieri dibace. Alții îl suspectau și îl exploatau, fumîndu-i țigările scumpe, consumîndu-i lichiorurile și contractînd împrumuturi. Femeile îl căutau și cei care frecventau aceleași cercuri mondene ar fi putut destăinui multe asupra turcului impecabil. Nu era frumos, nici magnific, dar vorbirea-i fermeca — fie șoaptele cu sugestii și irezistibile fantezii, fie

expunerile inimitabile asupra „dogmei“ lui, cum îi plăcea să-și numească tîlcuirea istoriei.

Era dogmă, și nu accepta revizuiri sau pertractări, iar „experimentarea“ îi repugna. Îl acuza pe sociolog de promiscuitate, de perversitate cerebrală — cînd eruditul propunea sau cerea verificări în fapte. Repeta că faptele de azi, fiind ele însele consecințe ale unor acte libere, nu pot sluji de material pentru experiențe. Oamenii cresc robiți; ei nu pot fi centri generatori. Cel mult dacă izbutesc să rupă un mănunchi de lanțuri, cel mult dacă pot înțelege cîteva din legăturile superstițioase și se pot emancipa. Oh! un om liber, acesta ar însemna ceva... Dar cine e liber, într-o epocă de obligații? Oricine știe citi și scrie, oricine vorbește o limbă care nu e a lui, oricine acceptă să trăiască într-o casă și într-o familie — e un pion mișcat, un robot electric urmînd corect schema proiectată în veac de către libertatea acelor acte prime.

Într-o seară, totuși, Haruni acceptă o unică posibilitate de verificare, dar o acceptă cu o dubioasă sinceritate, glumind în stilul lui pudrat și monden. Expuse posibilitatea unei acțiuni libere, gratuite, monstruoase și amorale. Conținutul acestui „rit liberator“, cum îl numea el, putea fi oricare; conținutul nu importă, ci numai forma, actul în sine, neimplicat în rutina birocrației, logicii, sentimentelor sau dogmelor moderne; un act spontan și inuman... Prietenii nu-i urmăreau gîndul, găseau inconsistențe în această experiență de creare a istoriei prin agenți care ei înșiși sînt *creați*, sînt condiționați de forme creeate anterior. Haruni n-a dat lămuriri, poate pentru că era prea obosit de balul din acea noapte, și adunarea s-a despărțit fără să fie obsedată sau entuziasmată de această curioasă concesie empirică a mult abstractului matematician. Cesare, însă, întîlnindu-l chiar a doua zi — i-a amintit de propunere și l-a întrebat dacă aparține seriilor de gînduri serioase sau celor „cotidiene“, cum numea el sporovăiala șerpuitoare și strălucitoare a lui Haruni în tovărășii mondene.

Ajungînd la această parte a confesiunii — pe care tovarășii o ascultau cu o sinceră atenție, ca pe o cheie cu care vor izbuti, poate, să descurce taina omului cu nervi

— Cesare se opri, reconfortat de destăinuire, întrebă de timp și aprinse o havană, cea dintîi în viața lui.

— Sînt realmente nefericit că nu pot asculta sfîrșitul povestirii, spuse dl. Felix ridicîndu-se grăbit. La stația următoare cobor; tocmai cînd acțiunile încep să se explice. Cele ce ați spus despre turc le cunoaștem de la prietenul meu, care e și prietenul lui Manoil. Dar anumite amănunte intime nu le știm. Și apoi, conversația care desigur că a urmat între d-voastră, tocmai această conversație sînt pedepsit să nu o ascult... Poate ne vom întîlni altădată. Ați mai povestit-o cuiva?

— Nu. Nu m-am gîndit niciodată la ea. Nu i-am dat importanță. Acum spun toate acestea nu ca să credeți că sînt convins de veridicitatea lor, ci numai ca să înțelegeți unele din coincidențele tulburătoare, atît de tulburătoare încît m-ați văzut cum am reacționat...

— Păcat. Așadar, Manoil, adică prietenul lui Manoil nu mi-o va putea povesti... Și cu Haruni... Știți cum a murit?...

— Am auzit după război... În Alpi, stupid, intrase voluntar. Se făcuse cetățean francez și se creștinase formal ca să se poată însura cu o cameristă... Era într-un corp tehnic, la o baterie de tragere lungă... A murit în zăpadă, mai mult nu știu.

— Nu știe nimeni... Păcat...

Apoi, întorcîndu-se către ceilalți și strîngîndu-le afectuos mîinile:

— Drum bun, domnilor. Am petrecut o după-amiază admirabilă, *de neuitat*... Pe d-ta domnule director, te voi vedea după, cum ne-am înțeles... Poate și pe d-ta, domnule Cesare...

După despărțire, o tăcere nefirească urmă. Cesare se sfia să reînceapă confesiunea. Directorul era nervos, numai ochi și urechi. Celălalt, complet nedumerit, socotind mai degrabă că asistase la o scenă clinică și acum în urmă la o conversație de roman.

Creierul lui fericit evita instinctiv tragicul printr-o fericită despărțire a lumii în oi albe și negre, între fapte și năluci, între oameni cumsecade și bolnavi leneși hrăniți cu vise. El ignora tragicul, fie acel dezlănțuit de destin, fie de ziditor — și de aceea scena la care asistase și toată

destăinuirea lui Cesare (despre care citise în ziare și-l anticipase bolnav) îi apăreau fantezii dubioase sau coincidențe triste (nu știa de ce îl socotea pe turc morfinoman).

Ascultătorul cel mai corect și mai sincer era directorul. El stăpînea acea rară însușire de a putea întîrzia după vrere concluzia asupra unui fapt sau asupra unui om. Spiritul îi era într-o permanentă așteptare; așteptare a ultimei tuse, a ultimei cifre — ca să înțeleagă definitiv și să judece. Nimic, însă, din neliniștea unei așteptări apocaliptice sau neurotice; nu se distingea în el arderea la alb a posedatului de Duh, nici seismograful trupesc al femeii în așteptarea ceasului sexual. Ci o așteptare amuzată, ca a unui om calm la circ, neanticipînd nici o concluzie, neafirmînd nici că e farsă nici că minune — ci savurînd fenomenul pentru el însuși, pentru apariția lui unică și reconfortantă, scoică în care semn ceresc sau bluff cotidian se pot tot atît de bine ascunde.

Directorul nu se neliniștea ca să înțeleagă întîmplarea din tren, nici nu se pripea să concludă, dar aștepta nervos revelațiile lui Cesare, înfometat de substanța lor tocmai pentru că erau manifestări autentice, pline, compacte, înmărmuritoare și suficiente în ele însele. De aceea, temîndu-se că atmosfera de încredere se va risipi și că destăinuirile, în care se antrenase Cesare ca în ghicirea unui leac, se vor opri, poate din oboseală, poate din sfială — directorul își mărturisi nerăbdarea și curiozitatea.

— Oh! da, aproape uitasem, reveni Cesare. Mă îndoiesc, însă, dacă toate acestea vă interesează cu adevărat... Și pe d-voastră? se întoarse el spre domnul care discutase recolta.

— Foarte mult... desigur că mă interesează foarte mult, mărturisi precipitat domnul.

Cesare vorbi, tot mai scăzut, începînd a simți moleșeala lichiorului, fața dogorindu-i, ochii culegînd pînze tot mai stinse, ape de seară pe cîmpul cald, vast și nisipos, cu mărăcini pitici prevestind stepa.

Conversația cu prietenul mort se dezghioca proaspătă și intactă. Prin nu știu ce ciudățenie a memoriei, Cesare își amintea acum fiecare cuvînt și fiecare ton, revedea

străzile orașului pe care aproape îl uitase, recunoștea vitrinele la care se oprise în timpul conversației. El însuși era ațîțat de cele ce spunea și oarecum mișcat de revelația convorbirii uitate. Desigur că Haruni se purtase, în acea zi, ciudat. Mărturisi lui Cesare că „tipul" lui îl interesează prodigios și că, dacă e posibilă o experiență în cîmpul dogmei sale, apoi ea s-ar împlini numai cu un creier „inocent" ca al arhivarului.

— „Dar eu nu cred în toate ipotezele tale, a protestat Cesare, stînjenit de epitet și ușor iritat de faptul că matematicianul îl privea, în acea zi, cu o atenție de examen.

— „Tocmai pentru că nu crezi în ceea ce îmi place a numi ipoteze, tocmai pentru această neutralitate ai cele mai multe șanse de a izbuti. Ignori actul — pe care nici eu nu l-am precizat deocamdată — și ignori forța pe care o poți dezlănțui în timp cu siguranță de proiectil. Nu *dorești rezultatul*, aceasta e de o maximă importanță; nu ești contagiat de patimă, nu ești însetat de fruct, nu ești străbătut de neliniști asupra procesului, nu ai îndoieli pentru că nu crezi — pe scurt ești un *agent* admirabil, rece, indiferent, mecanic, ești... cum să spun? pe plan pur fizic, te miști ca un mobil pe un plan dat, nu ai contact cu neprevăzutul psihic, cu balastul emoțional... Timpul tău e cel matematic, poate fi calculat... Spațiul tău e cel matematic, poate fi neglijat. Ești un agent unic prin impasibilitatea ta, prin extraordinara ta placiditate sentimentală, prin puritatea minții neprejudiciată de metafizică, de dogmă, de teologie. Ai putea face minuni, pentru că nu crezi în ele. Poți cuceri pămîntul, pentru că nu-l dorești. Și prin simplitatea ta structurală, organică, rece — ești un *ales*. Mă înțelegi?, un ales, un om care poate fi liber, care poate acționa liber și dezinteresat, în timp ce noi, ceștialalți, între două lumi..."

Cesare întrerupse dialogul ca să comenteze, cu finețe și amploare, expresia dubioasă a lui Haruni cînd pomenise de „noi ceștilalți..." Se putea ghici o dramă, o imensă dezamăgire sau incapacitate de realizare în sufletul misterios al misteriosului turc? Sau era numai o farsă, o mască pe care celălalt o lipise admirabil pentru seducția inocenței sale? Nu știa de ce, dar Cesare *simțise* atunci că Haruni își bate joc de el, încearcă să-l ademe-

nească într-o acțiune care îi repugnă — nefirească și ineficace — ca să-l ridiculizeze sau să se convingă de cine știe ce experiență în laboratoarele lui de pasiuni. Nu, Cesare nu a acceptat rolul pe care celălalt i-l acorda, emfatic, nici nu l-a ascultat mai departe. A protestat, pur și simplu a protestat — cu creierul lui simplist dar fundamental atașat realităților, cu sufletul lui candid. O șansă unitară s-a împotrivit atmosferei de mistificări și groază pe care Haruni, paradoxal pentru un matematician, încerca s-o ridice în juru-i. Haruni revenea, tot mai aprins asupra calităților de „prim motor", termen pe care Cesare îl respingea, ca reproșabil abuz de matematicism.

Toată povestea ar fi fost acceptabilă dacă s-ar fi mărginit la colocviile din Rue Nicelle, dacă ar fi rămas ipoteza generatoare de discuții, obiect de gimnastică intelectuală și instrument critic admirabil pentru mentalitatea nu mai puțin abuzivă, a studentului-sociolog. Dar cum să explice pasiunea pe care Haruni o trăda încercînd să-l convingă, și coborîrea aceasta neverosimilă în mister? De ce încăpățînarea unei experiențe — cînd Haruni satirizase întotdeauna experiența ca o superstiție a Renașterii promiscuu standardizată de veacul XX? Cesare se simțea incomod în noua valoare pe care prietenul matematician i-o insinuă, de a fi „omul care e căutat". Acea izolare pasageră a sa de massa solitară, împiedicarea lui în ace și sfori, așezarea sub cutia de sticlă a specimenului rar și analizat sub o lumină piezișă, concentrată, arbitrară; în sfîrșit faptul că i se exaltă însușiri pe care el le ignoră sau le consideră date firești ale personalității sale — îl umilea și îl enerva în același timp.

— „Ești încăpățînat ca o femeie, se supără Haruni. Deși simt că rezistența ta e simulată, e factice, iar argumentele tale sînt improvizate. Te-am observat de mult, nu te superi că îți spun acestea. E mai bine să dăm cărțile pe față, e mai bine așa. . . Sîntem prieteni de carte, nu pedestrași sentimentali. Te-am observat de mult și, ți-o spun sincer, m-am gîndit întotdeauna la tine ca la un fenomen inexplicabil prin măsurile comune. Ai o facultate specifică: de a *ignora*. Ignori mediul, ignori veacul, ignori sexul — fără eforturi, fără conflict, pur și simplu pentru că sistemul tău cerebral e cel al *începu-*

tului... Mă înțelegi ce vreau să spun! Că ești mai liber de nenumărate și plictisitoare voluptăți, că ești *mai liber* decît noi, și că te-ai născut astfel..."

Cesare îl rugă să înceteze; e inutil, nu-l va convinge și apoi se va supăra; iar pentru el ar fi păcat să piardă un prieten prețios. Dar matematicianul începuse șarja, socotind, poate, că îl va convinge pe această cale.

— „Vorbești de prietenie ca un colegian. Ți-am repetat-o în nenumărate rînduri că, de cîte ori judeci *lumea noastră*, emiți cele mai suficiente și mai nesuferite adevăruri. Prietenia e oare toleranță reciprocă, convorbiri amabile sau tovărășie de cameră? Te-aș ruga să răspunzi: nu! Prietenia e inchiziție, implicînd o transcendentă și pasivă dragoste, dar o activă, neobosită, inumană ură, ură ce e vierme orb cînd scurmă invidios în ascunzișuri, dar bold creator, forceps dătător de foame cînd se îndreaptă deschis și oarecum impersonal asupra tovarășului. Aceasta e prietenia: ură și viciu. Nu sunt retor, dar m-ai enervat cu platitudinile tale și ridic tonul cu o ostilitate de amvon. Reacționez, pentru că problema nu mai e de acum problemă, ci campanie. Repet că ești *omul meu*, și folosesc această expresie cu emfază, deși știu că te irită. Ești, oarecum, posesiunea mea, făptura care coincide cu forma descoperită de mine. Ești duplicat, ești dependent în acel plan care singur contează, al ideilor. Ești liber numai în viziunea mea; alminteri, ești un arhivar...

— „Niciodată n-am voit să fiu mai mult, răspunse Cesare. E chemarea mea, e locul meu, mă satisface complet, îmi dă prilej să satisfac pe alții și, apoi, arhivistica are o aristocratică izolare care mă măgulește.

— „Turnul de fildeș? întrebă ironic Haruni.

— „Tocmai. Fiecare și-l caută undeva. Tu în „prim-motori", eu în arhive. De ce-am schimba rolurile?

— „Nu merge atît de departe scumpe prietene, nu atît de departe. Eu nu propun schimbări de rol, ci justa restaurare a rolului propriu. Al tău nu e în arhive, în istoria făcută. Tu poți face mai mult, poți face istoria...

— „Haruni, nu socoți că te-ai amuzat destul?

— „Tinere, iar emiți reflecții banale. Eu nu mă amuz

decît cu femeile, știi. Restul existenței e, pentru mine, chin; înțelege-mă, e chin...

Cesare se oprise uimit. Mărturisirea celuilalt avea o sinceritate dureroasă, și releva adevărul cu o înmărmuritoare *immediattezza*. Poate nu mințea, nu se amuza cu el.

— „N-am fost fericit nici un ceas în viața mea, știi..." adăugase Haruni.

Probabil că se simțise umilit de destăinuire, căci tăcuse încurcat și propuse o cafenea, unde ar fi putut întîlni prieteni comuni. Neașteptata trădare de sine a lui Haruni generase o altă relație de nivel, așa că Cesare nu mai fu asaltat de propuneri eroice. În treacăt numai, Haruni observase.

— „Așadar ești iremediabil pasiv, nu?... Păcat... Probabil că nu voi găsi altul care să încerce... Și totuși, dacă aș găsi, ce ciudat, nu? ce ciudat...

Nu l-a înțeles și nu-l înțelege nici acum. Dar acestea, dacă își amintește bine, au fost ultimele cuvinte asupra buclucașei propuneri. Deși s-au mai întîlnit de multe ori, se fereau să pomenească de ea. Cesare meditase multe dupăamiezi asupra ieșirii matematicianului, pe care se obișnuise a-l socoti impecabil dialectician și excesiv de calm prieten. Îndată după teză, Cesare a părăsit Parisul. Nu s-a mai gîndit, apoi, la acest aspect al prieteniei cu Haruni. Încetul cu încetul, viața lui de student se detașa, cu precizie de panoptic, și se așeza în penumbra trecutului. Stabilit în orașul Bibliotecii, Cesare începuse acea viață liniștită și feroce, asupra căreia nu simțea nevoie să insiste în confesiunea lui. De turc a auzit prea tîrziu; a auzit de moartea lui, în munți. Afară de aceasta, nimic...

Povestirea se părea sfîrșită. Cesare era obosit, oarecum îngrijorat de cele ce vor gîndi noii lui tovarăși, puțin distrat către sfîrșitul confesiunii, părînd că luptă cu amintirile și tentația de a le expune integral, de a le comenta. Se abținuse pînă acum, de la orice comentariu asupra semnificației coincidenței. Povestise numai faptele, destul de curioase în ele însele, fără să încerce explicarea lor prin cele ce gîndise Haruni. Directorul era, însă, deziluzionat de sfîrșit, deziluzionat de tăcerea lui Cesare

înainte de a-și fi enunțat propriile lui păreri asupra cazului. Ar fi voit să afle cum influențaseră ultimele întîmplări asupra conștiinței arhivarului. Voia să știe, în sfîrșit, dacă el *crede* hotărît în destin, sau în esoterismul nitzscheean al acelui prieten mort.

*

Poate că revărsarea aceasta de mărturisiri nu s-ar fi întîmplat niciodată dacă Cesare ar fi cunoscut gîndurile Directorului înainte de întîlnire. Acesta venise ca să încerce o afacere cu totul gazetărească, inteligentă și originală. Cazul bibliotecarului fusese alimentul zilnic al mai tuturor reportajelor. În acel sfîrșit de primăvară, evenimentele, de orice fel, se împuținaseră, atmosfera politică se limpezea obosită și plată; nici un atentat împotriva Președintelui, nici o polemică între partide, tot mai dubioase sinucideri, tot mai inutile crime. Era un sezon de mediocritate terifiantă. Viața curgea irezistibil, gîndurile cele noi izbîndeau fără trudă, gîndurile cele vechi se acomodau. Erau luni de tăcere, cînd hainele se schimbă fără emoții și fără împotriviri, iar apariția noilor înveșmîntați nu produce comentarii, nici laude, nici încai rîs — ci numai o obosită încuviințare și o simplă luare de cunoștință. Și atunci, presa a descoperit în cazul bibliotecarului de la Biblioteca Ducele Emmanuele o proaspătă și întru totul originală sursă senzațională. Tot timpul cît Cesare a zăcut în camera incendiului, interviuri imaginare cu bolnavul (prelucrate după detaliile obținute de la d-ra Marta), fotografiile eroilor și chiar istoricul instituției cu portretul Ducelui. Reporterii au vizitat biblioteci și au anchetat erudiții ca să dezlege întîmplarea cu taine. Directorii de ziare au trimis corespondenți speciali. Toată acea atmosferă pe care cadența cotidianelor o urzește solidar, se agita, în jurul a patru personaje ciudate, posedate de o dubioasă discreție, de pe buzele cărora nu se putea culege aceeași povestire a faptului și o coerentă tîlcuire a dedesubturilor. Misterul cu care — voit sau nevoit — actorii își acopereau drama, sfîrșise prin a enerva o parte din public. Redacțiile primeau scrisori de protest, cerînd încetarea farsei și a incertitudinii. S-au propus, chiar, comisii particulare, de medici și profesori din Capitală. Cineva a ce-

rut, într-un interviu măsluit, reluarea procesului. Studenți perspicace au descoperit procese analoge în istorie, și le-au trimis, gratuit, marilor cotidiene. Unii au înțeles că situația nu se mai poate prelungi, că jocul cu gazetele a durat prea mult și că trivialitatea s-a acomodat prea sincer.

Directorul, care se prezentase George — bărbat inteligent și întreprinzător, dar cumpătat, poate din pricina acelui balast literar pe care el îl numea „umanism" — venise în oraș cu două zile înainte ca Cesare să părăsească sanatoriul. Nu făcuse imprudența corespondentului special de a se prezenta peste tot oarecum ostil, cu carta de ziarist și cu carnetul. Păstrase un incognito de vacanțe. Venise să încerce o lichidare negustorească, firește țintind numai renumele și venitul ziarului — a cazului, dar nu mărturisise nimănui în afara secretarului de redacție.

Petrecuse două zile într-un oraș necunoscut amuzîndu-se să lege tovărășii la întîmplare, amuzîndu-se că poate gîndi firul unor gînduri începute în tinerețe, înaintea carierei, pierzînd timpul pe șoseaua cu plopi, intrînd în cofetării și în biserici. Aproape uitase pentru ce venise. Directorul nu se transformase complet într-un robot. Înapoia travaliului financiar, înapoia ambițiilor politice — se țeseau fire umane, cuprinzînd bucurii și deznădejdi, cu virus stins, desigur, mai mult reminiscențe de inserări în vii și divagații literare. Acestea apăruseră neobservate după cea dintîi zi petrecută în tîrgul necunoscut, cu turnuri inutile.

Domnul George, pășind spre bătrînețe, se desfătase în acel scurt timp de vacanță savurînd melancolii și filosofie personală, oarecum mulțumit că nu poate afla nimic din cele ce dorise (lucru exagerat) și tolerant cu prezenta-i slăbiciune.

În dimineața plecării lui Cesare, el se deșteptase tîrziu și plictisit. Se făcea tot mai cald. Hotelierul îl enerva, camera i se părea murdară, orașul insipid. Recunoștea necesitatea confortului și dorea tinerește libertatea. Afacerea pentru care venise, îl obosea. Aproape refuzase să o mai gîndească. Răsfoise plictisit vraful de ziare locale și metropolitane, toate cu același și același subiect.

Propriul lui ziar nu i se părea mai puțin plat și ridicol, cu fotografia lui Cesare reprodusă oribil după un magazin ilustrat. Directorul încercă acea cumplită senzație de greață și iritantă deznădejde în fața propriilor acte sau posesiuni, senzație care, în unele creiere, se dilată pînă la sinucidere. Viziunile care îi ațițaseră o tinerețe ambițioasă se dovedeau insignifiante, cenușii. Melancolia se schimbase în nervozitate, și aceasta amenință să se prefacă în disperare. Dușul rece nu-l reconfortă. Mîncă în silă, refuzînd farfuriile care i se păreau nespălate. O telegramă îl aștepta, nedeschisă, pe masă. Nu era curios s-o citească, pentru că știa că e trimisă de secretar. Criza aceasta, care îl străbătea tot mai rar cu cît își îngropa mai adînc tinerețea — se cerea sfîrșită. Și domnul George, periindu-și fericit părul cărunt, se hotărî să plece.

Firește, nu putea pleca decît acolo unde știa că va putea trăi cîteva zile în tihnă. În orășelul de vilegiatură, risipit în golful fără vase și fără docuri, dl George stăpînea o vilă. O cumpărase îndată după căsătorie, cea dintîi ambiție împlinită. Ajunsese în gară la timp. Nu aflase nimic de toate întîmplările care se precipitaseră magnific într-o singură dimineață. Pe Cesare îl credea plecat cu trenul anunțat de ziare, plecat spre Metropolă. În compartiment îl întîlnise pe acel tînăr afectat și bîlbîit — și apoi apariția și revelația lui Cesare, cu emoționanta comunicare a unei soarte triste, a unui destin iresponsabil și a unei dureri de care bibliotecarul nu era pe deplin conștient. De cum începuse confesiunea în vagonul restaurant, dl George începuse să creadă, obsedant, că bietul om e incapabil să aprecieze vastitatea înmărmuritoare a suferinței în care căzuse. Acea *amînare* a orbirii, acea reîntoarcere în lumină ca pentru o vizită de un an, caracterul de vacanță provizorie pe care întîmplările îl acordaseră luminii ochilor — îl mișcau nu atît prin durerea faptului în sine, cît prin inconștiența bibliotecarului. Acesta părea că acceptă să trăiască șirul de zile în aceeași încetineală ca și restul oamenilor. Nu simțea necesitatea accelerării, a condensării. Un singur tic

îl deosebea de normalitate: nervozitatea, incapacitatea de a se stăpîni și reflecta.

Dar acestea erau comoții neurotice; ele nu trădau groaza animată a *ochilor;* a luminii. Erau nervi, nu erau lacrimi. Astfel reflectă, emoționat și amabil, dl George, tot timpul cît dură confesiunea. Și cu toate acestea, nu știa ce să creadă, nu se putea hotărî să-și angajeze sinceritatea sau punga în noul caz; aștepta calm — deși îl cutremura așteptarea celuilalt. Contradicția, intimă și permanentă, nu-i era străină.

Dar după ce Cesare se opri definitiv, și celălalt comesean părăsi vagonul, după ce becurile se aprinseră anticipat, și pustia se învineți spre marginile cerului — directorul fu copleșit de o adîncă milă pentru tovarăș și simți setea de a-și deschide sufletul, lui, celui care și-l arătase, întîi și nemotivat. Interesul filosofic al confesiunii își pierduse în acel minut strălucirea. El simțea că prețuirea maximă a destăinuirii e, înainte de toate, faptul că e o destăinuire.

În alte împrejurări s-ar fi oprit să comenteze ideile lui Haruni sau coincidențele amuzante și bogate în sugestii. Dar în acel ceas, domnul George nu era nici directar de ziar nici diletant fatalist — ci un om care își descoperea sufletul copleșit de simțiri. Și astfel, oarecum stînjenit de ipocrizia pe care o dovedise la începutul tovărășiei cu Cesare, el începu a povesti de ce și cum a venit în oraș, cum a gîndit ' i intervieveze pe Cesare, să-l violenteze, să afle adevărul — dacă era vreunul — și să facă bani cu toate acestea tipărind în litere și pe hîrtie rodul investigației sale neașteptate. Domnul George vorbea pripit, gîfîind, șoptind, oarecum umilit de tot ce făcuse și gîndise, temîndu-se să nu-i ghicească vecinii taina.

Dl. George arăta schimbat, și nu știa de ce avea impresia că nu vorbește el, directorul, ci tînărul de mult depășit, cineva înecat după căsătorie, dispărut lent și vizibil — așa cum nu fac cei care dispar în continente de peste mări și țări. A spus și el tot, a spus mînat de aceeași poruncă străină care îl silise pe Cesare să vorbească. Un sentiment pe care l-ar fi chemat uman dacă n-ar fi părut straniu, o milă de frate și, mai presus, o necesitate

organică, trupească, în oase și în sînge — de a *spune*, de a se deschide celuilalt, de a trăi în celălalt.

Povesti — în fața unui Cesare deșteptat din somn — cum se desfătase negustorește cu gîndul că va descifra enigma celor trei, și cu cîtă satisfacție, aproape glorie, anticipase — venind — interviul cu bibliotecarul orb, cu cîtă perspicacitate l-ar fi trîmbițat, publicîndu-l. Mai mult, însăși curiozitatea sa personală era angajată în această vizită ce se transformase, neprevăzut, într-o vacanță. Poate că anumite instincte speculative, pe care meseria nu le secase, care se alimentau din lecturi și din spiritul său „umanistic" — îl îmboldiseră. Poate... El nu știa nimic (mințea inconștient, mărturisind aceasta; mințea din nevoia coordonării cu miezul confesiunii, din nevoia ritmului interior care se deslușea straniu de simplu și uman). Dar trebuia să-i spună toate acestea lui Cesare pentru ca el, bibliotecar bătut de întîmplări, să cunoască pînă în ce nebănuite fruntarii se întinde piaza, fie că o numește destin, fie coincidențe. Întîlnirea lor, urmată de toată ghirlanda de revelații și introspecții, era — mărturisea dl George — ultima probă că Cesare e jucăria piezei, deși el încă nu înțelege asta.

Se afla între cei doi bărbați mult întîrziind la aceeași masă, o inexprimabilă legătură, asemenea nevăzutei frății dintre martorii unei minuni sau ai unei monstruozități. Creierele le erau stăpînite de aceeași mirare, și poate că sufletele se întovărășeau înspăimîntate prin taine ce se destăinuiseră firesc și definitiv. De aceea Cesare nu se miră de confesiunea celuilalt, nici această nou dezvăluită „coincidență" nu-l tulbură adînc. Această zi din existența lui se dilata spasmodic, creînd timpul cu atita intensitate încît dimineața, cu trăsura care îl ducea la gară, i se părea considerabil de îndepărtată, iar dezlegarea lui de întuneric — vreo patruzeci de ore în urmă — era amintire de coșmar peste care ninseseră ani și se clădiseră coloane.

Între cei doi, fluide sincere și cutremurătoare circulau. Aceasta îl liniștea, într-un anumit sens, pe Cesare, pentru că echilibra raportul; dar neliniștea pe domnul George. Totuși, trăiau amîndoi un ceas unic și firesc, cînd revelațiile nu mai surprind ci completează revelația

anterioară. Apropierea lor instinctivă și neverosimilă se născuse dintr-o întîmplare ciudată. Inexplicabilă, amîndoi evitau s-o cerceteze, și stăruiau în confesiuni. Cînd dl George își încheie povestirea, Cesare — care se mulțumise pînă atunci să aprobe, privind — a vorbit; nu mult, nu adînc; a vorbit cum se obișnuiește între prieteni necăjiți, oarecum consolator, protector, umil și încurcat...

Se înserase deabinelea. Marea se apropia. Deja pustia era tot mai nisipoasă, cu dune luminate pieziș în întuneric. Cei doi părăsiră vagonul restaurant și se întoarseră în compartiment.

Domnul George plătise galant întreaga consumație, schimbînd o bancnotă de o mie. Aceasta era plină de amintiri pentru Cesare. Fără să cugete, fără să se sfiască, Cesare povesti amuzat scena cu Julius, și cum și-a dăruit toți banii, și cît de nesigură îi e vilegiatura, și teama de ce vor crede orășenii despre nebunia lui.

Acest episod proaspăt din cariera donquihotească a lui Cesare, alarmă nespus pe noul său tovarăș. Dl George înțelegea și aprecia fantezia și actele gratuite — dar nu cînd ele sărăceau din senin. Încercă să-și convingă tovarășul despre acest adevăr, dar nu pe față, ci expunîndu-i primejdiile în care încurcase pe Julius dăruindu-i o bogăție ce-i întrecea puterile. Mai mult, continuă domnul George, orașul va vorbi de acum răutăcios despre el, socotindu-l dacă nu nebun de-a binelea, cel puțin bolnăvicios de darnic, maniac, evadat din sanatoriu, sau poseur. Massa pervertește întotdeauna sensul binelui, pentru că o colectivitate e incapabilă să aprecieze binele individual — filosofa dl George. Dar Cesare era neatent, pierdut în gînduri.

De cum intrase în compartiment căutase din ochi geamantanul, și zîmbi satisfăcut descoperindu-l într-o postură schimbată. *Știa* că cineva încercase să-l deschidă, ghicise aceasta de cum se ridicase de la masă, și s-ar fi mirat să nu fie astfel. Desigur că acel străin bîlbîit îl spionase. Dar ce-ar fi putut găsi într-un geamantan fără cărți, fără memorii, lipsit încai și de hîrtie de scris, geamantan sărăcăcios și vechi, umplut în grabă cu rufele curate aduse noaptea de gazdă? Cesare nu cunoștea pe

nimeni; nu va scrie nimănui și nu va primi scrisori. Nici el nu-și știa adresa. Dar faptul că fusese spionat stăruia, sigilat de timp, și gîndurile nu izbuteau să-l suprime.

Tăcerile lui îl stînjeneau real pe dl George. Oare mustrările, după ceasul de înfrățire, erau necuvenite, acum, tocmai în pragul despărțirii? Rotilele umanității lui proaspăt relevate lucrau prompt în sufletul directorului. Căutase o vacanță în solitudine, un sfîrșit de săptămînă singur în vila lui; sete de confort și liniște, de reverii meditative, răcoritoare, cu havane și pijama, cînd filosofarea își pierde mărăcinii și înflorește toleranța, dulce și cosmică. Dar, pe semne că apropierea de tînărul demoniac, de necunoscutul care se ascunde și totuși destăinuiește oricărui om ciudățenii înmărmuritoare ca un asasinat — pesemne că vecinătatea acestui ins zăbrelit de enigme și bice, comunica fluidul unei fraternități primordiale, viperă nefirească ce mușcă pe la spate și poruncește năzdrăvănii. Numai astfel și-a explicat mai tîrziu dl George absurda invitație pe care o oferi lui Cesare. El vorbi despre greutățile insurmontabile în care se afla arhivarul și propuse cu o violență pe care numai o prietenie încercată ar fi justificat-o, ajutor imediat.

— Fii rezonabil, și nu căuta motiv de umilire în mîna pe care ți-o întind prietenește, dezinteresat, la nevoie, retoriză dl George. E de la sine înțeles că nu poți trăi nici trei zile cu banii care ți-au rămas, într-o stațiune de început de vilegiatură... Dar ai să locuiești în casa mea, cît timp ți-o place... Nu e nici un deranj, soția mea va veni în august. Chiar eu nu voi putea rămîne mai mult de o săptămînă. O rudă de a mea va locui o parte din vară... Nu, nu, nu e nici un deranj...

Cesare, care se afla într-un anumit sens pîndit de un nou dușman — spaima de persecuție și de spionaj — văzu cu totul altceva decît prietenie în oferta directorului. Cine știe dacă nu e o cursă nouă? Cine se mai poate încrede? De cum părăsise vagonul-restaurant, o zăpăceală iritată, poate mustrătoare, îi ameți pașii. Presimți că tînărul snob îl spionase. Și, ceea ce îl îngrijora mai mult, simțea că și dl George cu care legase neîndoioase îmbrățișări de suflete dezgolite impudic și feminin

în laică îmbrățișare — îl va trăda, îl va batjocori. Nu putea să alunge piaza aceasta și de aceea murmura șovăind.

Dar Cesare era lipsit, de acum, de puterea împotrivirii. Incapabil să aleagă drumul drept, pășea pe orice drum care iluzoriu îl ducea înainte. Dar această abandonare în voia întîmplărilor nu-l liniștea. El nu avea curajul să renunțe la obiectivele de care știa că se depărtează, ci le purta aievea în suflet, le invoca prezența și tînjea după ele. Slăbiciunea aceasta îl mistuia cu atît mai mult cu cît era una din cele din urmă descoperiri. Era atît de străină făpturii lui anterioare încît Cesare se simțea ispitit să creadă că toate stările pe care le încearcă sufletul nu sînt nici ale lui nici ale unor oameni străini, ci aparțin unei vitrine grotești, patogene, cu schelete și măști, din care trebuie să aleagă și să poarte cu sine ciudățenii sau bibelouri oricine a pierdut firul luminii și bîjbîie într-o lumină filtrată prin trei sute șaizeci de zile.

Și astfel Cesare primi, cu jumătate de inimă, pronunțînd rezerve pentru timpul cît va putea rămîne ca oaspete — dar primi să-l întovărășească chiar în acea seară pe dl George în vila de pe țărmul mării. Învoiala o dădu cînd trenul poposi, cu o blîndă oboseală de fierării, în gara necunoscută. Hamali se năpustiră în coridor. Domnul George îi luă brațul, traversă bine dispus peronul, găsi ușor o mașină. Era noapte de-a binelea, și bulevardul către chei aproape pustiu. Trecătorii purtau pardesie. Cesare se înfioră ușor la primul vînt. Mașina coti dîmbul și porni șuierînd către cartierul vilelor.

Marea se rezema supusă de țărmuri reci.

V.

ZIUA ÎNTÎI

Odaia în care Cesare petrecu acea noapte contribuia la tezaurul său de surprize, proteică recoltă a cîtorva ceasuri. Odaia era sobru și original mobilată, singurele cadre fiind trei xilogravuri. Amîndouă ferestrele se deschideau atingînd parchetul, în veranda din fața mării. De cum aprinsese becul electric Cesare simți că încăperea îi era cunoscută. Aceasta îl făcu să zîmbească fricos. Nu îi era străin sentimentul bolnăvicios al recunoașterilor iluzorii, cînd creierul epuizat și sufletul pustiit se odihnesc alungînd timpul, producînd prodigioasa și terifianta părere că scenele și locurile care se desfășoară acum au mai fost cîndva aievea cunoscute. Se temea de nervii săi, și teama lui, verificată prin atîtea crize — nu mai era trecătoare. Dar Cesare își porunci să nu se gîndească la nimic, ci să se culce. Refuză stăruitor invitația gazdei la un restaurant vecin. Primi numai ceaiul parfumat și cutia cu biscuiți englezețti — din care ciugulea distrat, în timp ce se dezbrăca.

Era obosit, dar n-ar fi voit să doarmă. Totuși se dezbrăcă pripit, sfîrși ceaiul în pat, deschise ferestrele și fumă, cu speranța că fumul înghițit în piept îl va ameți.

Somnul îi fu sfîrtecat de vise scurte, din care se deștepta pentru cîteva clipe, nedumerit. Întîlni pe Haruni și pe tînărul bîlbîit, discuția matematică se dovedi joc de cărți, apoi auzi detunături. Dar află îndată că se înșelase; detunăturile erau numai ciocănituri în ușa camerei lui Haruni; cineva voia să intre. Haruni se ridică de la masă, apucă pachetul cu cărți-de-joc — care se

dovedi a fi numai un bandaj farmaceutic — și deschise ușa. Dr. Weinrich apăru cu o înfricoșătoare expresie de spaimă, și se repezi către Cesare numindu-l „soră“ și vorbind neînțeles. Toți erau tulburați. Haruni întrebă de domnișoara Melania, Cesare protestă înroșindu-se. Urmară scene tulburi, cum se întîmplă îndeobște în vise. Cineva îi vesti că detunăturile fuseseră aievea, căci Manuel se sinucisese. Haruni începu să rîdă, se scuză că are o întîlnire urgentă, arătă ceasul — și părăsi încăperea recunoscînd că „Manuel a pierdut partida...“

Visele se rupeau și se legau. Dar dimineața le risipi izbînditoare. Deșteptîndu-se, neașteptat de bine dispus, își explică amuzat senzația bolnăvicioasă de cu noapte: camera avea o oarecare asemănare cu cea din Rue Nicelle, dar numai o superficială asemănare. Era mai mult o impresie.

Începu să se îmbrace. Descoperi plăceri neîncercate în potrivirea cravatelor, deși se inciudă întrucîtva de sărăcia garderobei. Alese culori tinerești, își examină atent fața în oglindă și aprinse o țigare fericit că arăta încă tînăr, deși cu cearcănul lecturilor întunecîndu-i ochii și cu tîmple cărunte. Gazda ciocăni discret la ușă.

— Așadar nu s-au împușcat? rîse Cesare urîndu-i bună dimineața.

— Cine? întrebă.

— Oh! un Manuel din vis... Închipuiește-ți ce roman polițist am visat astă-noapte...

Îi povesti visul. Amîndoi rîseră bine dispuși și se apropiară de fereastră, ca să recunoască marea. Cesare încercă să exprime o gamă nuanțată de impresii, traforaj dificil pentru fraza lui liniară și vocabularul său tehnic. Se surprinse repetînd cuvintele — spunea „real“, „oedipian“, „indescifrabil“ mai la fiecare propoziție — și aceasta îl irită. Întorcîndu-se către gazdă, improviză o analiză a documentului uman, voind să-și convingă tovarășul că exprimarea corectă a primelor recunoașteri, a primelor impresii și, mai ales, a oricărei experiențe cu conținut revelatoriu — e excepțional de rară.

— Vino la ceai, îl întrerupse amabil d-nul George. Dacă vrei să te ascult, vorbește-mi despre Sapho, căci marea așa cum e, valuri și plajă, o cunosc din copilărie...

Cesare se resemnă fericit. Simțise rezistența limbajului în orice comunicare străină cadrelor lui lexice, și se bucură de sinceritatea d-lui George.

— Sînt într-un anumit sens un băltăreț, continuă acesta conducîndu-și oaspetele într-o minunată sufragerie. Aceasta înseamnă că intimitatea mea cu marea s-a durat printr-o ascensiune firească, de la apă dulce la apă amară. Iar ascensiunile firești, cred că ai observat, sînt circumliniare, adică nu sînt ascensiuni de loc. De aceea, întotdeauna m-am surprins întrebîndu-mă de ce nu sînt rațe pe valuri.

Apreciezi fundalul meu palustru, nu?... A propos, dacă preferi ouăle cu totul și cu totul moi, vei avea o deziluzie. Bucătarul meu a revenit la post numai acum un ceas, și a preparat totul după ritualul știut, pentru mine și pentru M-me George...

Cesare mulțumi oarecum emfatic, pretextînd că n-a gustat niciodată ouă pregătite mai gustos, și alte vorbiri prietenești. Ceaiul se sfîrși antrenant, amîndoi bărbații vorbind mult și sincer, cu acea frivolitate decentă a dimineților. Apoi, oferind lui Cesare cutia cu țigări turcești, gazda alese o havană, o mirosi zîmbind și îi reteză capătul cu dinții, trădînd în toate aceste mărunțișuri o voluptate încercată și inepuizabilă. Ieșiră pe verandă cu un teanc de ziare și provizie de țigări.

— Nu, nu, așează-te pe chaise longue. Eu nu pot fi fericit decît pe bancă. Nevastă-mea se amuză chiar să mă numească licean sau conductor... E un obicei stupid, dar pentru că doamna nu e aici...

Aspiră o prodigioasă cantitate de fum parfumat și gros, pe care îl liberă cu întîrziere și regrete, pufăind.

— E curios... Iată o influență efectivă și vizibilă a literaturii. Vrei să-ți spun cum am ajuns un maniac al țigărilor de foi? Citind romanul lui Thomas Mann, „Zauberberg“, mediocru în pretențioasa mea părere, dar cuprinzînd cea mai bună pagină asupra țigărilor „Maria Mancini“, lirică și contagioasă... Înainte, nu puteam suferi țigările de foi. Am început cartea în tren, între Innsbruck și Zürich. După un ceas, aș fi plătit zece franci pentru o „Maria Mancini“. După două ceasuri simțeam că ajung nevropat. Din fericire, un vecin nou venit fuma

ţigări de foi, nu „Maria Mancini“, dar oricît... A fost nostim cum m-am prezentat şi i-am cerut una. Iar de la Zürich începe cariera mea de fumător...

Nevastă-mea, care e o matematiciană supărătoare, a socotit că am fumat o avere, ceva mai mult decît vila aceasta... Dar, cred că ţi-am spus, eu nu apreciez matematica...

Convorbirea se dură din spicuiri autobiografice şi umorul gazdei, şi din evadările periodice ale lui Cesare într-o realitate al cărei limbaj îl căuta. Marea stăruia, magică, la cîteva zeci de metri de drumul vilelor. Cesare o privea cu o surpriză care nu trăda nici curiozitate, nici hipnoză, — ci oarecum mirat de vastitatea acestui element lichid pe care îl slăviseră toţi, chiar grecii.

Ce nemărginit potir e sufletul, filosofă Cesare, şi cîte braţe şi ventuze stau încolăcite, flămînde, în acest receptacul uman — şi cît de promt ţişnesc şi flutură, se prind de orice pereţi, se echilibrează în orice poziţie oricît de răsturnată ar fi, şi întotdeauna caută voia bună, împăcarea cu sine şi cu ceilalţi. Cît de comod şi familiar se simte pe această verandă. Cît de trainică se dovedeşte lumea, obiectele acelea din afară, pe care nu le numeşte „natură“ de teama că le va însufleţi animist; şi cît de inconstant e raportul omului cu obiectele, cîte divagaţii penibile, cîtă pierdere de vreme şi risipire de nervi numai pentru că viziunea se întunecă, lumina se stinge, se aprinde la răstimpuri cu chemări de far şi apoi iar se stinge, poate pentru totdeauna.

— Iată ceva care trebuie să te intereseze îi întinse gazda un ziar local. Publică lucruri interesante despre D-ta... M-aş mira să le ştii, adăugă el amuzat, zvîrlind mucul havanei peste balustrada verandei.

Cesare citi o coloană şi jumătate cu oarecare interes, dar iritat de tonul misterios al articolului şi, mai puţin, de inexactităţile lui. Era mai degrabă o parodie a ultimelor evenimente, un interviu cu d-ra Marta, cu primarul şi cu Julius. Ajungînd la această parte a lecturii, inima lui Cesare fu cuprinsă de panică. Oare i-a destăinuit portarul nebunia? Citi rîndurile trudindu-se în zadar să-şi calmeze respiraţia. Îşi lăsă capul pe rezemătoa-

rea fotoliului. Oh! Julius, Julius!, instinctul și discreția lui... Bătrînul nu spusese nimic, tăcuse, păstrase mulțumirile, ascunsese surpriza. Cesare începu să laude, elegiac, discreția, sentimentul uman al demnității. Dl George îl asculta viu interesat, antrenat.

— Destăinuirea o înțeleg între doi și numai între ei, urmă Cesare. E un moment irațional, pe care creierul îl acceptă datorită circumstanțelor și apoi îl trece, cu șapte lacăte, sufletului.

— Așadar, crezi în suflet, și d-ta?

— Nu, nu, probabil că nu, nu m-am gîndit niciodată. Dar e numai o licență verbală... Ce voiam să spun? Că orice divulgare a tainelor ascultate e o crimă, e păcătoasă. Lipsește esențialul: momentul. În absența acestui moment, panic sau liric, nici chiar ei doi nu și-ar fi destăinuit nimic. E penibil să te dezgolești. Dealtfel, am auzit că chiar în dragoste, cei doi nu-și dezgolesc trupurile decît noaptea.

— Hm! nu întotdeauna, observă domnul George gînditor.

— În sfîrșit, aceasta n-are nici o importanță... Repet, strigarea la drumul mare a unei taine, a unei posedări sau a unei înfrîngeri, e acțiune de nevropat sau de parvenit. Confesiunea în sine e o mare slăbiciune, o insuficiență morală și nervoasă, dar e provocată de condiții asupra cărora noi nu putem activa. Dar *publicarea*, publicarea e înfiorătoare... Nu știu cum să spun: boala aceasta idioată de a spune tot, de a scrie tot, făcute sau nefăcute... Și toate pentru ce? Pentru o superstiție: glorie literară; pentru o povară: banii — pentru ce altceva?

— Hm! bine spus, observă iarăși domnul George tot mai gînditor.

Cesare împături ziarul și îl înapoie cu mulțumiri. La rîndul său domnul George îi mulțumi cînd îi trecu chibriturile. Amîndoi se lăsară în voia gîndurilor, privind marea. A trecut așa vreun sfert de ceas, voluptos pentru Cesare, vag pentru domnul George.

*

* *

— Şi nu vrei să reciţi nimic din Sapho? apăru vioaie întrebarea gazdei. Nu ştiu o boabă greceşte, dar safismul mă încîntă; e suav şi pur, oarecum asexuat, sau în orice caz hermafrodit, şi bănuiesc că nici în cele mai definitive spasmuri, corpurile nu-şi pierd echilibrul acela sinuos, aerian, adolescent.

— Ai spus „sofism?"

— Nu, cum se poate? „Safism".

— Ah! ...

Tăcu încurcat, parcă şi-ar fi chinuit memoria.

— Ce crezi? întrebă plin de curiozităţi domnul George.

— Drept să-ţi spun, nu-mi reamintesc precis înţelesul cuvîntului. E de la „Sapho", nu?

— Tocmai. E, cum să spun?, dragostea, nu, mai degrabă erotica între... Ce Dumnezeu! N-ai auzit niciodată de safism?

— Probabil că am auzit, dar n-am gîndit niciodată asupra lui.

— Dar nu e nimic de gîndit, omule!, protestă rîzînd, vădit amuzat, dl George. E... între femei... cum să spun?

— Oh! platonismul, ştiu!, se însenină Cesare.

— Nici un platonism, domnule!, protestă iarăşi dl George, de data aceasta puţin iritat de ignoranţa tovarăşului şi dezamăgit că erudiţia lui elenă nu va putea adăuga piese noi muzeului său de curiozităţi şi anecdote erotice.

— Dacă nu e platonism... Drept să-ţi spun, eu am lucrat mai mult în lexicologie şi papirologie, ştii, şi mi-am limitat de timpuriu subiectul... Am lucrat cu deosebire în retranscrierea palimpsestelor, ştii, cîtva timp în hagiografia alexandrină, apoi în urmă asupra lui Johannis Scholasticul...

— E de necrezut! Dar nu e nevoie să fii elenizant ca să cunoşti înţelesul cuvîntului safism, chiar dacă nu-l practici, *chiar dacă nu-l practici*, repetă accentuînd dl. George.

— Ce să practic?

— Tocmai, *aceasta* e imposibil...

— Ah!..., se miră, lămurit numai pe jumătate, Cesare.

— E perversitate, e tot ce vrei, dar e sublim, artisticește vorbind, se înțelege. Numai închipuiește-ți ghirlanda, albă sau arămie, dar cînd e brună, mă înțelegi? brună și adolescentă. Ce crezi?

— Frumos, încuviință Cesare, iarăși nedumerit.

O sfială inocentă îl vestea că „ghirlandele" nu trebuiesc înțelese în sens literal, dar era jenat să întrebe. Paradox unic, puritatea și inocența lui Cesare în orice se lega de anatomia, fiziologia sau poetica sexuală — se drapase într-o sobră demnitate, fără nimic ascetic, fără nimic turmentat, ci demnă și distantă ca orice atitudine care poartă înapoia-i o desăvîrșită indiferență față de subiect. Știa asupra sexului atît cît era necesar higienei și zoologiei. Restul nu-l interesase, cum nu-l interesau o sumă de alte lucruri după care se prăpădesc contemporanii. Nu era un frigid, nici un pervers, nici un vicios — ci un bărbat care trecuse izbînditor crizele pubertății, pentru că știuse să evite ispitele și să-și aleagă lecturile. Era un bărbat pur, și epitetul acesta trebuie păstrat integral — împotriva oricărei insinuări medicale sau gazetărești.

Poate nu era întîia oară cînd asista la o discuție sexuală, dar desigur că niciodată nu se aflase *singur*, și în fața unei enigme. El care își alegea meditațiile cu scrupulozitate firește că îndepărtase acele enigme, care nu-l interesau, care „nu îi erau date". De aceea convorbirea cu care îl asedia gazda prezenta dificultăți și atenta, într-un anumit sens, la sobrietatea masculinității sale. Domnul George înțelegea aceasta, și tocmai pentru aceasta stăruia, neîndurat.

— Mă rog, înțelegi cum devine? . . .

— Ghicesc, se umili Cesare. Așadar o prietenie exagerată, romantică . . . Nu-mi place romantismul . . . E epidemic, iar eu . . .

— Nu, nu, revino la subiect. Spuneai că e frumos; de ce? Lumea clamează că e pervers. Să ne înțelegem . . . Dar mai întîi, spune-mi cum vezi safismul? . . .

— Eu . . . Probabil că nici d-ta n-ai văzut. Asta a fost pe cînd trăia Sapho. . .

— Extraordinar! Atunci n-ai priceput nimic. Safismul, cum să spun?, știi, în pensioane. . .

— Ce în pensioane?

— Poate te prefaci ca să mă necăjeşti. Dar, iartă-mă, nu mă înţelege rău; sînt un curios îmbătrînit, sînt penibil de curios, mai ales cu străinii. Deși d-ta nu mai ești un străin, în sfîrșit, te-am cunoscut abia ieri. Nu mă sfiesc să te întreb... dar, rogu-te, încetează de a te preface...

— Cred că am spus tot ce știu...

— Dar nu știi nimic, te asigur că *nu ştii* nimic, repetă dl. George.

— Atunci probabil că nu mă interesează, încheie filosoficește Cesare.

— Dar cum omule? e una din chestiile cele mai arzătoare. N-ai auzit de procesul căpitanului de anul trecut? Trăim într-o epocă tulbure, teoretiză dl. George. Chiar în interesul castităţii e obligatoriu studiul perversiunilor.

— N-am gîndit niciodată asupra acestor chestiuni, mi-e teamă că nu voi putea spune nimic.

— Dar nu trebuie să gîndești, repet, acestea nu sînt *probleme,* sînt lucruri care se *știu,* așa, pe nevrute, și constituie bagajul indispensabil oricărui om cult, care trăiește și judecă în civilizația secolului.

Cesare se opri oarecum încurcat; gazda pomenise de „om cult", și poate îl viza. De fapt, noţiunea aceasta era foarte vagă în conștiința lui, mai ales acum. Nu știa ce poate să însemne cultura dacă materialul de perversiuni psihologice și sexuale îi era indispensabil. Încercă iarăși să schimbe convorbirea, dar dl George era prea ațîțat și insistent.

— Nu numai atît, reluă el. Cum poţi aprecia poezia safică dacă nu știi motivele care au provocat-o? E absurd...

— În general nu apreciez poezia, se apără domol Cesare. Iar dacă Sapho n-ar fi scris în grecește, probabil că nu i-aș fi reținut nici numele. Oh! dacă n-ar fi fost o femeie poet, ci un anticar, un glossolog, în sfîrșit, un nume...

— Ai citit vreodată poemele ei?

— Poate, în Universitate. Desigur că am auzit de ea, să nu crezi că... Dar pe poeţi îi citesc mai cu seamă pentru lexic. Sînt foarte utili, și ajută enorm la asimi-

larea spiritului limbii; de altfel poezia, gramatical privită, e un tezaur... Acum, însă, nu mai mă interesează nici din punct de vedere gramatical. Sînt un apostat, știi...

— Dar aici nu e vorba de gramatică, ci de viață, de dragoste, de sex, de *tot*...

— Desigur, desigur, aprobă comod Cesare. Sînt și eu în dubiu asupra vieții mele anterioare. M-am schimbat mult. S-au întîmplat atîtea cu mine... Cînd am părăsit sanatoriul, eram intoxicat fiziologicește și sufletește. Aș fi sărit de pe glob în cosmos, cam așa ceva, războinic, dionisiac, un soi de frenezie mediteraniană, cuceritoare, greu să spun, pentru că m-am schimbat de atunci. Nenorocirea e că mă schimb din oră în oră; nici eu nu știu cum se face asta. Ceva s-a întîmplat cu mine, desigur că ceva s-a întîmplat. Nu-mi găsesc locul, nu prea știu ce vreau, și nici mulțumit nu sînt. Oh! desigur că m-am schimbat...

— Așadar *incipit vita nova*... Dar dacă te schimbi, trebuie să asimilezi cunoștințele indispensabile timpului. Și mă tem că multe îți lipsesc, dacă ignori lucruri la mintea omului cum e safismul...

Dl. George explică ce e safismul, răspicat, superior, cu oarecare pedanterie ca să-și poată restrînge anecdotele — dar explică tot, cu termeni medicali și cu figuri de stil, nepăsător de stinghereala-panică a lui Cesare, amuzat de îmbujorarea acestui bărbat încăruntit înainte de vreme. Pronunța cuvintele tehnice cu o emfază de medic tînăr și verifica crunt dacă Cesare le înțelege. Domnul George era cuprins de o poftă zdravănă de porcării științifice, de genitologie în limbaj sterilizat — și mai ales de imboldul de a tăvăli alături de el pe castul oaspete, de-a risipi orice taină, de a fărîmița orice urmă de bun simț; sentiment vulgar și bine cunoscut al înfrățirii prin pornografie, cînd unul poate spune „tu“ celuilalt pentru că i-a povestit o scenă de bordel sau i-a destăinuit peripețiile celei dintîi experiențe erotice.

— Dacă aceasta înseamnă safismul, izbucni Cesare cu o neobișnuită și sinceră violență cînd gazda își aprinse o nouă havană, dacă aceasta e tot, apoi sînt mulțumit că l-am ignorat. Nu mă interesează. Chiar dacă m-am schimbat complet, chiar dacă sînt convins că existența

mea de arhivar a fost, într-un anumit sens, falsă și insuficientă, tot nu pot accepta necesitatea acestor porcării și a patogenei interesări în psihologie pe care d-ta o crezi indispensabilă omului modern... E drept, nu mă voi întoarce niciodată într-o bibliotecă. Am pornit în lume; poate am să ajung departe sau poate mă voi stabili undeva, așteptînd. Aceasta nu interesează... Dar în lume sînt atîtea altele de cucerit, de cunoscut, de savurat. De ce numaidecît femeile și bolile femeiești? Dacă am părăsit biblioteca, oare nu rămîne nimic în lume de întrebat și de văzut în afară de sex? Cînd doream cu adevărat evadarea, presimțeam lucruri mari, dar nu-mi amintesc să mă fi gîndit la femei. Vedeam globul traversat, mări și țări, oameni de tot felul purtînd cu ei tezaure, tezaure veritabile... Prevedeam atîtea porți, atîtea lacăte, atîtea ziduri, atîtea drumuri, continua înflăcărat și retoric Cesare. Cînd spun „lume“, nu înțeleg numaidecît orașul cu reclame electrice, baruri și bordeluri. Văd ghicitori sau epică, da *epică*, și într-un anumit sens am plecat ca un cavaler; sufletul mi-era pe atunci plin de evul mediu...

Domnul George ajunse iar gînditor. Fuma cu o satisfacție absentă, preocupat pare-se de implicațiile tainice, nebănuite, ale confesiunii lui Cesare. Acesta continuă să se explice, să se examineze, antrenat de acel sentiment rar al prizei asupra sufletului. S-ar fi spus că își intuiește lucid întreaga țesătură lăuntrică și instinctele care o torc, și se grăbea să o exprime, să o oglindească, să o fixeze, atît timp cît revelația durează...

Se apropia nămiaza, iar cei doi prieteni întrerupeau lung convorbirile, domnul George frunzărind neîncetat aceleași ziare, celălalt odihnindu-și privirile pe zări. În sine, se întreba dacă tot ce spusese erau *încă* valabile pentru proteicu-i suflet — și se minună cum de se schimbase atît de radical și organic, încît să-și poată contempla cu atîta claritate vechea-i făptură.

La unsprezece jumătate, bucătarul — travestit în fecior — îi pofti la prînz. Domnul George proiectase cîteva vizite în oraș — nu de afaceri, se înțelege — și poruncise masa mai devreme. Feciorul servi corect și se retrase după ce adusese cafelele pe verandă. Domnul George

arăta neliniștit și fără poftă de vorbă. A patra havană fu aprinsă cu un ritual sumar. Dimpotrivă, Cesare se simțea extrem de bine dispus, înviorat, deși cu o dulce toropeală în mădulare. Îndată ce cafelele fură sorbite și d-nul George consultă ceasul, cei doi se despărțiră; Cesare ca să se coboare pe plajă, celălalt ca să se pregătească pentru vizite.

*
* *

Nu s-au întîlnit decît la ora ceaiului.

Cesare coborîse fără pălărie spre plajă. Lume era puțină; cîteva familii, cu copii mulți, goi și gălăgioși. Mamele citeau romane sub umbrele albe și roșii. Domnii jucau șah pe nisip, prăjindu-se. Numai cîțiva pasionați înotau departe, acolo unde apele se înălbăstresc.

Impresia fu cu desăvîrșire mediocră. Cumpără un jurnal ca să-și apere capul de un soare necunoscut în orașul bibliotecii. Căută un loc unde să se poată odihni și privi în voie marea, unde ar fi putut dormi, deasemenea, dacă ar fi dorit. Și află un adăpost agreabil, cu nisipul bătătorit ca o pernă. Se trînti fără gînduri. Desfăcu jurnalul ca un coif și îl îngropă pe jumătate în nisip, ca să nu fie nevoit să-l țină cu mîinile. Briza era ușoară, caldă. Își scoase haina și se întrebă dacă ar fi îngăduit să-și scoată și pantofii. De ce nu? Domnii aceia sînt aproape goi. Cesare răsuflă mulțumit, așeză haina alături de pantofi și, cu satisfacție, începu să privească marea. Ape verzi și albe,, fără prea multă spumă, apă fără margini. probabil curată și sărată. Nu simțea în fața mării nici nostalgia plecărilor, nici povara nimicniciei. O examina pe jumătate moțăind, propunîndu-și să găsească un subiect de gîndit, iar dacă nu va reuși, să se culce. Își și făcuse planul unui somn de amiazi, păstrînd banii în buzunarul de sus și așezînd astfel haina încît dacă cineva ar fi voit s-o fure l-ar fi deșteptat. După cîteva minute, adormi după cum își propusese, într-o poziție strategică.

Cînd se deșteptă, privi îndată soarele; poate era trei după amiază. Transpirase abundent; haina îi era mototolită, iar el indispus, cu oasele incomodate. Întinse bra-

țele căscînd și privindu-și în același timp picioarele, oarecum scheletice și roșii. Tocmai în această atitudine îl surprinseră două domnișoare în costume de plajă, purtînd pălării albe și săculețe cu cărți, termos și sandvișuri. Cesare văzu toate acestea dintr-o privire înspăimîntată și înțelese cu o crudă precizie poziția penibilă în care se afla.

— Oh!, se minună supărată una din domnișoare vorbind franțuzește, ce neșansă! Tocmai locul nostru...

— Iertați vă rog, se scuză Cesare îmbujorat, cu atît mai mult cu cît d-ra cealaltă îi era o fată cunoscută.

Prima domnișoară nu răspunse nimic și se pregătea să caute un alt loc. Cesare, deasemenea, se pregătea să plece, deși teribil de încurcat, neștiind ce să îmbrace întîi, haina sau ciorapii. Încercă să ascundă pantofii în jurnal și picioarele în nisip. Privirile lui în panică descoperiră pantalonii sumeși și cu dunga răsucită. Se ghicea plin de nisip, cu părul ud și lăieț, probabil cu fulgi sau cine știe ce alte murdării de plajă.

Situația aceasta incomodă fu agreabil înlăturată de către a doua domnișoară, care se apropie fără jenă de Cesare și-și liniști tovarășa, tot în franțuzește.

— Pe domnul îl cunosc din tren. Am venit mai mult sau mai puțin împreună, în vagonul restaurant. Fără prezentări, nu e mai bine așa? Adriana, te poți așeza aici, iar dacă d-l își mută haina... Oh! e perfect, perfect... Nici un deranj...

Cum Dumnezeu se spune „n-ar fi mai bine să mă duc?“ în franțuzește? — se întreba Cesare, care începuse a-și uita anii de la Paris. Dar cele două domnișoare, probabil plictisite de o dimineață solitară, nu-i dădură timp să gîndească, pentru că se așezară comod, își zvîrliră pantofii și încetară să vorbească franțuzește.

— Cît vei rămîne la mare? se interesă domnișoara din tren, refăcîndu-și buclele.

— Nici eu nu știu, încercă să pronunțe corect Cesare... Dar poate vă deranjez, nu?

— Dimpotrivă, dimpotrivă. Începusem a ne plictisi singure, deși Adrianne e o prietenă admirabilă... Nici cunoștințe, nici șanse de dans... Aș înnebuni să stau singură aici, așteptînd sezonul! D-stră dansați?

— Oh nu!, se scuză iarăși Cesare.

— Poate aveți vreun motiv, încercă să anime conversația d-ra care răspundea la numele de Maura.

— Se face cald, observă gînditor cealaltă.

— Oricum, aici e vînt de mare, contribui și Cesare.

Apoi, tăcerea. Iarăși interveni Maura.

— Dacă îmi dați voie, am să vă întreb ceva. Noi am epuizat subiectul azi dimineață, în acest loc. De altfel, subiectul circulă, e o nebunie; e ancheta din „Le Journal", foarte originală. Dacă ați rămîne singur un an, cu totul și cu totul singur, care ar fi cele cinci cărți pe care le-ați alege drept tovărășie?, întrebarea sună cam așa ceva.

— Cinci cărți?

— Numai. Aici e tot farmecul; numai cinci cărți, pentru un an, și acesta poate fi ultimul an, un *anno domini* să-i zicem...

— Ah!..., se minună Cesare.

— Eu am ales Biblia, Hafiz, Heptameronul, „Zadig" și „Faust". Duduia, oh! închipuiește-ți, a ales numai Shakespeare, și încă nu dintre cele mai bune.

— Shakespeare e sublim, e neîntrecut. Nu credeți?

— Îl cunosc puțin, aproape l-am uitat acum, răspunse potolit Cesare.

— E posibil? Ce-ați citit de Shakespeare?

— Hamlet, cred, și comedia aceea din Veneția, cu zgîrcitul...

— Vai!...

— Oh! termină, Adrianne, cu exclamațiile! Domnul poate nu e anglofil ca tine. Dar ce credeți despre Biblie?... Eu am ales-o pentru că găsești acolo totul, iar dacă se întîmplă să ai o criză religioasă în solitudine, te liniștește... Nu zic bine?

Cesare era vădit încurcat, dar cu incapacitatea lui stridentă de a minți sau a masca lucrurile, nu putea spune decît adevărul.

— Drept să vă spun, în Biblie sînt incompetent, n-am citit decît o evanghelie, în colegiu... Nu mă interesează chestiunile religioase decît în explicațiile lor literare, în papirologie și celelalte...

— Dar bine, aceasta e realmente extraordinar, Biblia se citează zilnic; nu trebuie să fii religios ca s-o citești...

— Oh! citate și povești firește că cunosc, să nu credeți... Dar cartea n-am citit-o niciodată; e atît de mare, și nu e scrisă toată în grecește... D-stră ați citit-o?

— Nu, recunosc, că... firește că n-am citit-o toată, părți desigur, se încurcă la rîndul ei duduia din tren Dar dacă aș rămîne singură un an, poate ultimul meu an, ce aș putea citi altceva mai bun?...

— Oh! dacă aș avea de trăit, singur, ultimul an, eu n-aș citi nimic, minți Cesare.

Domnișoarele se întrecură în exclamații și iscodiri. Cesare răspunse corect, păstrînd același ton sincer și deschis, singura-i dificultate fiind urmărirea convorbirii, pentru că tovarășele divagau cu o repeziciune ce-l zăpăcea. Pline de indiscreții, domnișoarele mărturisiră multe tînărului cărunt — dar nu destăinuiră că se apropiaseră și-i căutaseră cunoștința plăcut impresionate de tîmplele lui albe. Era un farmec inocent pe care îl răspîndea Cesare, din toată atitudinea lui stingheră, iute recompusă într-o mască ce trăda atît indiferență cît și curiozitate pentru lucruri care nu se văd, dar care ar fi trebuit să se vadă *ca lucruri*. Cam acestea erau impresiile domnișoarelor. Cea dintîi, firește studentă la Litere, visînd un an la Oxford. Cealaltă, Maura, profesoară tînără în concediu de boală. Ce boală ar fi putut avea? se întrebă Cesare. Nu era prea palidă, arăta arsă de soare, animată de o nervozitate sănătoasă, un exces de tinerețe. Pentru că fetele propuneau plimbări pe plajă în zilele următoare, și poate chiar vizite în oraș — ele nu cunoșteau pe nimeni — Cesare se întreba dacă nu va trebui să-și cumpere haine albe și cămăși noi, poate chiar pantofi de pînză. Se întreba cît ar putea să coste toate acestea, și se înroși gîndind la banii care îi mai rămăseseră.

Dar cu toate situațiile noi care stimulau vasta lui rezervă de timiditate — Cesare se simțea nefiresc de comod cu neașteptatele lui tovarăse. Panica — singurul sentiment care revela lui Cesare sufletul — era acum des repetată, dar nu dura. Se acomoda repede și după un ceas de convorbire cu domnișoarele, simți că se poate rezema cum îi place de parapetul de nisip, și își privea picioarele fără nici o jenă, oarecum degajat și blînd. Se gîndea chiar cît de surprins va fi domnul George cînd va auzi toată po-

vestea. Pentru că, într-adevăr, discuția se antrenase cu o neașteptată patimă — Cesare stăruind în prodigioasa-i sinceritate, iar domnișoarele incapabile să-i aprecieze „paradoxurile". Cu atît mai mult cu cît, imprudent, Cesare își mărturisise meseria, arhivar și elenist.

Mușcînd dintr-un sandvici, Cesare se întreba cum va trebui să se poarte cu noile cunoștințe cînd va pleca, dacă ar fi nimerit să se ridice cu haina și pantofii într-o mînă sau dacă ar fi mai comod să se încalțe cu fetele de față. După ceasul domnișoarei Adrianne știa că se apropie timpul întoarcerii la vilă. Dar, în acele minute interveni un fapt nebănuit. Maura se înălță deodată, indicînd zarea cu o precizie puerilă, agitată și îmbujorată ca la o întîlnire.

— Un vapor! un vapor! . . .

— Unde? se ridică și d-ra Adrianne.

— Uită-te la degetul meu, îl vezi? La stînga e o coloană de fum, apoi ceva alb și argintiu . . .

— Da, da, oh! da! . . ., se bucură d-ra Adrianne. Sînt două? Nu, nu, cel de al doilea e coloana de fum, ca un miraj. Vai, e răpitor!

— D-ta îl vezi? întrebă Maura pe Cesare, pentru întîia oară la singular.

— Încă nu . . . Unde spuneți că e?

Cele două punctară zarea cu degetele, precizară, îl siliră să se ridice, exclamară, se enervară — gălăgioase și tinere. Dar Cesare era neschimbat. A privit cu toată atenția de care era capabil în dezastrul care se vestea, a micșorat ochii, i-a țintit milimetru cu milimetru pe bucata de zare indicată de fete, fără izbîndă. Ca să curme situația și să-și odihnească ochii, se așeză pe nisip, prefăcîndu-se indiferent.

— Nu văd nici un vapor, încheie el.

— Dar e posibil? Acum e clar, definitiv clar. Mai încercați . . .

— Nu, nu e inutil, *nu văd,* răspunse aspru.

— Oh! sînteți miop? se înduioșă domnișoara care admira pe Shakespeare.

— De ce nu purtați ochelari? propuse Maura. V-ar prinde bine, deși v-ar îmbătrîni oarecum . . .

— Sînt puțin cam chior, rosti Cesare cu o furie care îl împiedica să plîngă.

— Oh! un accident?

— Nu, m-am născut așa...

— Exagerați, asta vă vine din lecturi. Și vărul meu, medicinist, a trebuit să poarte ochelari după cel dintîi an de Universitaae, pentru că citea mult noaptea; tu îl știi, Adrianne... E un lucru comun cu intelectualii...

Cesare era tentat să-și apuce pantofii într-o mînă și haina în cealaltă — și să fugă peste delușoarele de nisip. Așadar nu vedea, desigur că începe să nu mai vadă, exact cum sugerase medicul numai cu trei zile în urmă. Cîte a văzut și a cunoscut de atunci... Dar ochii au rămas aceiași, minați, legați ca o punte de alge de lume. I se părea ciudată și inexplicabilă senzația. Totul era ca mai înainte, toate lucrurile se aflau la locul lor, numai anumite obiecte, departe, acolo unde ochii sînt fericiți că pot ajunge — numai acele obiecte *nu se văd.* Alții le văd, domnișoarele le văd, vapoare sau sticle verzui plutind pe ape, — iar el nu. Și cu toate acestea, toate sînt ca mai înainte. Aceasta era senzația care îl înăbușe; că anumite lucruri nu le mai poate vedea, că cineva îl fură fără să știe de unde, fără să știe cum.

Cesare nu vedea nici cețos, nici tulbure, nici lumea nu apărea străvezie, palidă sau pătată. Și această spaimă că sînt lucruri mai departe, pe care nu le va mai vedea, îl răscolise cu vedenii și superstiții. Ca prin minune, toate experiențele acestor două ultime zile căzură, se desprinseră ca pielițe uscate — și nedumeririle zilei dintîi îl cuprinseră. Îi era peste putință să vorbească coerent. Tovarășele îl priveau încurcate și compătimitoare.

Tăcuse numai cîteva minute, dar domnișoarele se simțiră nesfîrșit de incomodate. Atunci Cesare se ridică la întîmplare, se scuză bîlbîit și plecă, accelerînd nemăsurat pașii. Părul părea mai cărunt în soare, fața mai palidă, iar fuga îl gheboșa și îl usca. Cu haina la subsuoară, apucată cum se nimerise, nescuturată de nisip, iar pantofii ținuți de șireturi și ciorapii atîrnînd — traversă plaja spre desfătarea domnilor în pantaloni albi și jena celor două domnișoare. Aproape de bufet se așeză fără să se gîndească la nimic, și-și încălță pantofii, nepăsător la perechile care consumau pe terasă. Păstră jurnalul și se scutură cu el de nisip în timp ce umbla. Cînd văzu vila

d-lui George începu să se calmeze și se miră chiar că se lăsase intimidat de astfel de crize.

— Ceva s-a întîmplat cu mine, socoti el dezolat intrînd în odaie să se spele.

Domnul George îl căută puține minute în urmă. Apăru în pijama, fumînd, bine dispus.

— Cînd te-ai întors? întrebă Cesare.

— N-am ieșit de loc... A fost prea cald, și mă simțeam puțin obosit... Am dormit pînă la patru, apoi am scris scrisori... Unde vrei să iei ceaiul? Pe verandă e cam cald...

Începu apoi să-l descoasă cum și-a petrecut după amiaza. Cesare, reconfortat de liniștea vilei și de duș, povesti impresiile și întîlnirea, evitînd să destăinuiască episodul vaporului. D-nul George se însufleți și înșiră duzini de anecdote, pe care Cesare le ascultă numai în treacăt, gîndurile lui stăruind — deși calme — asupra singurului fapt care îl interesa din toată după amiaza.

— Ai fixat întîlnirea pe mîine?...

Cesare scutură capul, încurcat de întrebare. Tot ce vorbi apoi, fu lipsit de orice însemnătate, monosilabe sau mulțumiri. Din acel ceas fu aproape obosit de o întrebare pe care nu și-o putea formula. Fu atît de obosit încît de abia a putut cina. Domnul George chiar se alarmă, crezu că a răcit la plajă și aduse pe mescioara de noapte chinină, dulceață și termometru. Seara coborî cu luminile orașului răsfrînte în mare. Aceasta fu tot ce putu vedea Cesare, fermecat de deochiala apelor. Cînd fu să se despartă și-și urară somn bun, Cesare întrebă precipitat gazda.

— Un moment te rog... Vezi ceva vapoare, spune-mi vezi? Poate au coloane de fum... Uită-te bine...

— Unde? întrebă uimit domnul George apropiindu-se de fereastră.

— Eu nu văd, știi că nu pot vedea clar... Dar d-ta, te rog, uită-te bine, către dreapta și stînga... Bine de tot...

— Nu, nu, la acest ceas nu vin vapoare. Știi că portul e fără importanță. Cursa a venit la cinci jumătate. Ultima va sosi la miezul nopții... Alte vapoare rar se întîmplă...

Cesare mulţumi liniştit şi ură iarăşi somn bun, deşi nu erau decît nouă ceasuri. D-nul George părăsi camera preocupat, rozîndu-şi unghiile. Ultima sa întrebare fu.

— S-a întîmplat ceva cu d-ta? Spune-mi te rog... Sigur, nimic?

— Nu, nu, ce să se întîmple? se irită Cesare, febril. Se înveli cu pătura mătăsoasă şi se ghemui către perete. Vîntul se înteţea, perdelele tremurau. I se păru că aude ritmuri şi jazz, se încordă să asculte, dar fu înfrînt şi adormi cu uşurinţă de bolnav.

VI.

GLORIA DOMNULUI GEORGE

Dimineața îl deșteptă feciorul, aducîndu-i cafeaua. Cesare se minună cît de întunecată era odaia și fără să-și încalțe pantofii, păși grăbit către fereastră. Privi marea și cerul dintr-o singură ochiadă lacomă. Cerul era apropiat, massă de nouri grei, de zinc. Apele erau tulburi, cu spumă, cu ciudă. Feciorul îl lămuri că noaptea bătuse furtuna.

Domnul George nu se deșteptase încă, și nimeni nu era îngăduit să-l tulbure pînă ce nu sună. De cu seară poruncise, însă, tot ce trebuia făcut pentru musafir.

Era răcoare și camera umezită de boarea marină, iritantă pentru Cesare, pentru că purta mireasma halelor, a peștilor zgîrcioși, a melcilor. Se îmbrăcă în grabă, sorbi cafeaua și ieși pe verandă, fără să desfacă ziarele aduse de fecior odată cu cele două perne pentru chais-longue. Se trînti moțăind. Umezeala și monotonia îl trudeau agreabil, îmbiindu-l cu somn de dimineață. Cesare rezista gîndindu-se la prietenii lăsați în urmă. Ce va fi făcînd Marta și directorul, și medicul cel bun? Îi era dor de Julius și se surprindea gîndind la Manoil. Scrisoarea stranie și referințele mistificate, și mai ales întreg rolul jucat de tînărul demoniac — erau fapte despre care nu știa ce să creadă. Simțea numai o nedeslușită părere de rău, și inima i se înmuie retrăind toate acele crize și mistuitoare contraziceri prin care trecuse fără voie. Cesare înțelegea iarăși — de astădată calm, contemplativ — că schimbarea lui era definitivă, că echilibrul îl pierduse pentru totdeauna. Și simțea că e incapabil să-și aleagă un scop, că

e prea grăbit ca să scurteze drumul, atît de grăbit și fugărit din urmă încît nu putea face nimic altceva decît să-și încrucișeze brațele și să aștepte. Cum ar putea trăi cineva *un an?* Orice viață e țesută din ticuri, superstiții, pierdere de vreme, riscuri gratuite, nepăsare în risipă — și toate acestea erau acum, pentru el, zădărnicii. El trebuia să aleagă și să oprească numai indispensabilul, să trăiască maximul, să savureze esențele. Dar unde să le găsească, acum? Ar fi voit să plece, dar se răzgîndea întrebîndu-se: unde? de ce? Ar fi fost poate mai bine să se odihnească neștiut de nimeni, sau să-și sfîrșească ochii citind.

Nu se gîndea de loc la stufoasele implicații ale prieteniei cu Haruni. Pentru creierul lui, zdruncinat de vedenii, dar nu mai puțin înfometat de realități, de pămîntul vîrtos și de văzduhul rece — acele confuze teorii eroice, acel diletantism ocult, cu toată ghirlanda de aforisme asupra fatalității și libertății, erau simple distracții vicioase, care îl enervau și îl umileau. Cesare, victimă a unor întîmplări ciudate, nu credea în ciudățenia lor. Pentru el incendiul nu avea dedesubturi; era o taină, o revelație, o palmă personală — așadar un fapt. Pentru ceilalți putea fi orice. Pentru el era *faptul*. Ceilalți îl examinau și filosofau, dar el îndura durerile și toată zbaterea lui era efortul de a se tămădui. Simțea cu o penibilă precizie că teoretica e gratuită și falsă. Cine i-ar putea lămuri, prin vorbe și idei, întîmplarea care se petrecuse lîngă el, stranie și vie?

Cesare era un privilegiat; era cel care suferea. E drept, o suferință neabătătoare, lentă și minimalizată prin disoluția propriei sale conștiințe, — iar nu suferința eroică, mută, tragică, arhitectonică, pe care i-o atribuia imaginația celorlalți. Iată, Cesare va trăi numai un an, gîndise într-un timp d-ra Marta. Va umbla din cetate în cetate, va putea critica înțelepciunea catedrelor, va irosi bestialul optimism al tineretului, va injecta sensul tragic al existenței în oameni, îi va învăța o cale nouă, acrisită, eroică — va fi un mag, un Zarathustra, pentru că lumina e de acum pentru el o hrană, iar nu vid ca la ceilalți, iar apropierea morții îi dăruiește prețuirea adevăratei vieți. Ca un mîntuitor. Cesare se jertfea pe sine. În agonie. va arăta. Orbirea lui va pecetlui adevărul revelat, pentru că nu mai

era un adevăr de gînduri, ci unul de carne și de sînge — cum spunea un autor favorit al d-rei Marta.

Alții, printre care se numără și dl. George în acele ceasuri ale confesiunilor din tren, îl socoteau pe Cesare prețios pentru că verifica sau infirma o teorie. Întîmplarea lui spărgea coaja anecdoticului și se silueta abstractă, grea de sensuri, cu valență universal valabilă. Omul e prețios și interesant prin ideea pe care o poate promova, gîndise dl. George. Oamenii de toate zilele verifică același și același vechi truism, că pîinea și somnul sînt indispensabile, iar dragostea inevitabilă. Cîțiva, numai, pot justifica adevăruri mai înalte, iar aceștia trebuiesc păstrați de societate în celule de sticlă, observați și măsurați. A fi sau a nu fi liber, iată o problemă capitală, care se cuvine dezlegată cu material de prima mînă. Viața lui Cesare era o fișă vie peste care nici un cercetător nu putea trece. De aceea toți trebuiau să colaboreze la crearea unui mediu favorabil dezvoltării acestui „subiect". Domnul George era sensibil la indispoziția lui Cesare — cînd acesta înțelegea că e o piesă de studiu — dar cunoștea răsplata. Oamenii îl vor răsplăti cu glorie. Oare nu se petrece același lucru cu eroii, cu geniile, cu exemplarele excepționale ale speței, mistuite ca să realizeze o depășire? Nu e destul faima, uriașă manifestare colectivă, ecou de simpatii telurice, ca să mîngîie izolarea și arsurile oamenilor mari? Și Cesare putea fi un astfel de exemplar, prin cruzimea menirii lui; dar trebuia mai întîi să-și treacă probele, să sufere tragic cu dinții încleștați, să-și poarte craniul cu tîmplele cărunte în văzul tuturor, să umble împovărat de revelație pînă în ziua cînd lumina se va stinge pentru totdeauna, și va bîjbîi orb, istovit, dar capabil în sfîrșit *să spună* ce e dincolo. Cînd renunțarea la zori și la amurg va fi pecetluită, cînd oamenii se vor putea convinge, pipăind, că ochii lui s-au stins, că bucuriile lui s-au smuls, că e unul singur, izolat, purificat — atunci Cesare se va putea odihni, iar numele lui va fi rostit respectuos, și mitul lui va trăi aievea. Cînd toți ceilalți vor fi țărînă, Cesare va trăi — dacă va ști să îndure, dacă semenii vor ști să-l privească. Domnul George credea în glorie.

Cesare, însă, era departe de a-şi intui locul lui în mintea contemporanilor. Faptul că se vorbea despre el îl enerva şi îl umilea, căci oamenii nu vorbeau despre *Contra Procli* — care la urma urmelor putea fi subiect de vorbă — ci de întîmplarea lui personală, de umilinţele lui, de nenorocul lui. Un lucru refuza net, organic, aproape înspăimîntat, să creadă: că nenorocul lui ar putea fi condiţionat de aiurările matematicianului, că înapoia faptului — liber şi spontan — s-ar putea distinge, cuibărită, măsluiala lui Haruni şi a lui Manuel. Desigur că aceste coincidenţe surprinzătoare pot pasiona pe cei care fac din viaţa lui o carte, aşa cum Cesare înţelesese că vor să facă. Dar pentru el această carte era mincinoasă şi inutilă.

Cesare avea, poate, însuşirea de a nu fi conştient de suferinţele lui, cum crezuse dl. George. Dar poate adevărul era mai simplu; poate el se dezinteresa de consecinţe tocmai pentru că se grăbea prea mult să le preîntîmpina. Era atît de atent la cazul lui încît pretexta cel mai neînsemnat motiv ca să-l uite. De aceea îşi trăia ceasurile la întîmplare, mai mult sau mai puţin cumsecade, reîntorcîndu-se în sine numai cînd o nouă revelaţie îi amintea finalul.

Fu întunecat toată dimineaţa, iar de la amiază începu ploaia. Pe mare se încinse hula, apele începură a vui. În verandă ploua îndesat şi Cesare a privit un timp clăbucii. Apoi nu mai avu nici o distracţie în afară de tovărăşia d-lui George. Acesta fusese indispus; dormise peste măsură, deşi deşteptat odată în zori şi a doua oară la timpul ceaiului. Apăru mohorît la dejun, vorbiră puţin, fără nici un interes. Ziua se sfîrşi cu greu, fiecare moţăind în odaia lui. Cînd se întîlneau, un privitor nevăzut ar fi crezut că acei prieteni se suspectează, întru-atît era de supravegheată convorbirea. De fapt, Cesare începuse a se socoti inoportun în casa directorului. Dacă ar fi fost la un hotel, la o vilă închiriată, ar fi fost mai liber. Era stînjenit chiar de privirile feciorului. Se jena să fumeze. La ceai înghiţi numai doi biscuiţi, în silă. Dl. George probabil că înţelese aceasta pentru că îl mustră şi încercă să anime iarăşi tovărăşia în această zi de toropeală şi ploaie. Dar nu izbuti. O răceală nefirească se strecură între cei doi. Cesare se închisese în cameră pînă la cină. Aprinse becul

de timpuriu. Se plimbă, privi tablourile cu atenție, examină patul, aranjă lucrurile din geamantan, făcu socoteli inutile — și iarăși începu să se plimbe prin odaie. Ploua, storurile dinspre verandă erau trase. Se plictisea de moarte. Se dezbrăcă de două ori și se trînti pe pat, fără să izbutească a gîndi ceva ca lumea. Își aminti o serie de lucruri inutile, le clasă, exclamă — dar nu fu mulțumit, ci sări din pat mirîndu-se: „ce dracu' am?!"

Cina fu o descătușare. Se spălă cu îngrijire și apăru la masă cu fața unui liberat. Și ceea ce e curios, dl. George arăta el însuși reconfortat, odihnit, sănătos. Dar convorbirea nu atinse sinceritatea și comunicativitatea dimineții dintîi.

În timpul cinei dl. George expuse din nou nesiguranța în care se afla Cesare și propuse o soluție; fie că se informează prin d-ra Marta de Julius, fie că cere de la Direcția Arhivelor banii pe șase luni înainte, motivînd un concediu de boală. Cesare acceptă propunerea. Într-adevăr, nu se simțea de loc bine cu bani puțini. De altfel, ar fi vrut să schimbe localitatea, să plece într-un loc mai retras. Domnul George protestă, lăudînd plaja, temperatura și solitudinea de aici; îi oferi din nou bani, împrumut. Cesare tresări, de astă dată alarmat, și refuză cu zîmbete. Domnul George fu într-adevăr stînjenit. După ofertă, comunicativitatea iarăși tînji. Feciorul se miră aducînd cafelele și văzîndu-i atît de tăcuți, de îngreunați. S-ar fi spus că iar se suspectează. Însăși Cesare observă aceasta, și cea din urmă rămășiță de facilitate, de încredere, înghețǎ. Domnul George se întreba dacă oaspetele nu cumva *bănuiește*. Acei bani oferiți prietenește și respinși de două ori cu înfiorări aproape carnale — începeau să-l tulbure. Nici el nu știa de ce i-a oferit. Poate ca să se libereze de o stare sufletească nedeslușită, de o ghicire nefirească și mincinoasă care îl chinuia.

După cină, Cesare ieși pe verandă. Ploaia încetase, dar cerul era tot atît de înnorat și marea se auzea mîniată. Umezeala îl sufocă. Pentru întîia oară în memoria conștiinței sale simți că tînjește cerul înstelat, stelele, acele chemări moarte și inocente. Domnul George se retrase îndată în camera lui. Tovărășia ajunsese torturantă pentru amîndoi.

Din nou singur în odaie, Cesare se simți deșert și inutil. Ar fi vrut să citească dar, curios, nu găsi nimic în odaie în afară de ziare, care îi erau nesuferite, astfel că fu nevoit să se dezbrace. Stinse lampa obosit, dezgustat, enervat.

Iși propuse să scrie a doua zi Directorului Arhivelor pentru leafă — și să plece îndată ce va primi banii. Pînă atunci ar putea sta la hotel. În casa d-lui George era peste putință să mai rămînă. Simți că e povară pe capul gazdei. Bănuiala aceasta îl intimida și îl umilea. Dar nu el era vinovatul. Știa că refuzase invitația. În general, refuzase violent tovărășia acestui bărbat de la început, după cea dintîi privire în compartiment.

Adormi cu greu numai după ce reexamină cu grijă întîlnirea cu cele două domnișoare și simți iarăși, alterată desigur, emoția vaporului absent pe pupilă. Se minună, aproape cu părere de rău, cît de încet trece timpul.

Domnul George era tot atît de încurcat. După ce ascultase povestirea lui Cesare cu plaja și cele două domnișoare, o trudă neînțeleasă îi seca bucuriile ceasului. Mustrări — a căror cauză Cesare nu o putea ghici — îl enervau și îl copleșeau. Așadar, tot ce făptuise el în acea după amiază fusese rău, fusese atentat împotriva prieteniei și omeniei, iar el se purtase tîlhărește și vulgar...

*
* *

Înainte ca feciorul să-l cheme pentru ceai, Cesare părăsi odaia și se îndreptă către camera domnului George. Umbletul îi era nervos dar fără teamă. Părea mai mult pasul unui om grăbit și nerăbdător.

— Pot să intru? întrebă el ciocănind atent.

— Dumneata? Desigur, desigur... Dar ce s-a întîmplat? se miră d-l George, ridicîndu-se din pat și oferindu-i un scaun.

— Hm! ceva ciudat, ai să rîzi..., începu Cesare. Cum să mă explic? Să nu crezi că... Am făcut aceasta ca să-ți dau o probă de prietenia mea, să-ți dovedesc că încrederea pe care mi-ai arătat-o...

— Dar în sfîrșit, nu înțeleg nimic; de ce nu te așezi ca lumea pe scaun?

— Nu, nu! mă aflu bine așa cum stau, mulțumi Cesare păstînd aceeași stranie poziție pe speteaza scaunului.

— Ai visat iarăși ceva interesant cu Haruni?...

— Aș! rîse Cesare, visez rar și nu cred niciodată în vise. Faptul e că am venit să-ți cer împrumut cinci mii...

Se opri zîmbind, dar degetele îi tremurară pe spetează. Apucă un ziar și se jucă cu el ca să-și astîmpere nerăbdarea. Domnul George primise cererea cu o schimbare la față. S-ar fi spus că bucuria îi era prea mare ca să o poată crede. Nădăjduise de mult că Cesare va accepta ajutorul lui, oferit cu atîta sinceritate și dezinteresare. Răceala cu care îl refuzase cu o seară în urmă îl chinuise. Se temea că musafirul îl bănuise, și orice bănuială — ca și pe Cesare — îl paraliza; de aceea, apariția atît de nevăzută și de deschisă a celuilalt, îl învioră. Iar cînd a aflat motivul acestei vizite, îi venea să sară din pat și să-l îmbrățișeze. I se părea că Cesare îl iartă, că poate l-a iertat.

Răspunsul lui fu o bîlbîială de fericire și entuziasm.

— Desigur, desigur... De cînd te-am sfătuit să-ți dau ceva bani... E imprudent fără, iar dacă ai făcut odată imprudența de a-ți dărui economiile unui ușier... În sfîrșit, sînt fericit, sînt incapabil să-ți spun cît mă simt de fericit... Nu te gîndi, nu e nici un deranj... Am bani la mine și la banca de aici cont deschis... De ce nu vrei zece, douăzeci de mii?

Cesare mulțumi stînjenit.

— Nu, nu, mi-e prea mult chiar cinci mii... Cred că nu voi avea nevoie de ei decît pentru o săptămînă, pînă ce vin banii de la Arhive. M-am gîndit că trebuie să-mi refac garderoba, iar dacă plec...

— Perfect, perfect, cum crezi, și dl. George își încălță pantofii de pîslă și se apropie de birou.

Cesare se intimidă puțin. Pentru întîia oară vedea pe gazdă în pijama. Și pentru întîia oară îl vedea deschizînd sertare și numărînd bancnote. Dar hotărîrea pe care o luase, brusc, în zori — că trebuie să se împrumute, ca să pună capăt răcelii ce stăruia între ei și pentru care se învinovățise — hotărîrea izbîndea. Ca să dovedească celuilalt că nu privește, deschise ziarul. Dar dl. George se

întoarse înspăimîntat la foşnetul foilor şi, fără motiv, le smulse. Cesare îl privi uluit. Domnul George se fîstîcise complet.

— Nimic, nimic, zîmbi el penibil. Nu e bine să citeşti toate prostiile. Ştii că urăsc ziaristica, de cînd ţi-am ascultat confesiunea. Dacă vrei să răsfoieşti ceva, ia *The Tempest* ilustrată de Dulac. E favoritul neveste-mi... Nu te superi, nu?...

Apoi, cu ziarul strîns în pumn, se repezi la biblioteca turnantă, apucă volumul lui Dulac şi-l oferi lui Cesare încremenit. Îl bătu prieteneşte pe umăr. Cesare crezu că vede o spaimă palpitînd pe faţa gazdei. Toate acestea i-ar fi dat de gîndit dacă n-ar fi fost el însuşi într-o excepţională tensiune. Astfel că scena, cu toată ciudăţenia ei, fu trecută de ambii bărbaţi în cîteva minute — dl. George întorcîndu-se la birou pentru bani (ziarul îl încuie în sertar), Cesare începînd a răsfoi cartea, al cărei autor îl amintea întîlnirea lui de la plajă şi îl făcea să zîmbească. Se întrebă, chiar, ce vor fi făcînd tinerele, şi gîndi că o a doua întîlnire n-ar fi neplăcută, deşi i-ar fi fost greu, acum, să ştie în ce fel şi cu ce motive îşi va scuza plecarea zăpăcită.

Domnulu George reveni cu un teanc de bancnote. Cesare le luă fără să le numere, deşi bănui că erau mai mult decît cinci mii.

— Să-ţi dau o chitanţă? şopti el, penibil.

— Oh! nu, te rog, nu mă jigni, te rog, te rog...

— Iartă-mă, e în obiceiul meu să mă port necivilizat, rîse Cesare. Dar cred că mi-ai dat mai mult decît am cerut.

— Să încheiem discuţia aceasta neprietenească, îl bătu iarăşi dl. George pe umăr. Zece mii nu e mult...

Cesare se tulbură şi aşeză pachetul pe mescioara de lîngă pat.

— Am cerut numai cinci mii, pronunţă el corect.

— Eşti de o încăpăţînare, rîse dl. George palid ca ceara şi tremurînd.

Dar nu avu ce face, şi luă cinci mii înapoi. Cesare găsi încă puteri să umble calm, să aşeze bancnotele în buzunarul hainei şi să apuce volumul lui Dulac. Simţea

că discuția trebuie încheiată urgent și franc, altminteri ghici că va înapoia și restul de bani.

— Iau cartea cu mine; e minunată.

— Oh! da, Dulac e divin. Vrei să-ți mai dau ceva?

— Nu, e destul pentru astăzi... Vii la ceai acum, sau îl iei singur?

— Cu d-ta, desigur că cu d-ta, se bucură dl. George. Numai cinci minute dacă vei fi atît de drăguț să mă aștepți...

— Bun, eu ies pe verandă. E o dimineață superbă. Apoi cobor imediat în oraș, pentru cumpărături...

— Excelent, excelent!, făcu celălalt frecîndu-și mîinile.

Cesare părăsi dormitorul istovit, cu neînțeleasă agitație.

*

* *

El cobora fericit spre port. Spaimele, îndoielile, premonițiile bolnăvicioase s-au risipit în albastru; s-ar fi spus că vede pentru întîia oară marea, cerul care îl înviora. Se simțea iarăși celulă solidară cu viața orașului de golf; simțea în ritmul său ecoul semenilor, glas reconfortant izgonind singurătatea. Solfegia. Nenorocul lui, dezastrul prin care străbătuse, cel pe care îl aștepta — pieriseră. Nici el nu știa de ce, și nu se întreba. Își regăsise o liniște vie, pasionată; își amintea atîtea zile fericite uitate.

Cobora singur cu adresele date de gazdă. Fusese fericit că dl. George nu insistă să-l întovărășească la cumpărături, deși îl vestise rîzînd (rîsul acesta) că va fi înșelat peste tot. Amîndoi au rîs, apoi s-au despărțit.

Toate magazinele îl ispiteau, dar el căuta pe cel notat de dl. George în carnet. Intră. Prea de dimineață; magazinul era pustiu. Vînzătoarele îl impresurară dezghețate. Începu să aleagă cravate, să încerce mănuși albe și pălării de plajă.

Dintr-un rest de pudoare masculină nu izbutea să tocmească prețul costumului de baie. Pachetul ajunsese voluminos. Îl mînuia o fetișcană blondă, care privea pe mușteriu cu ochi minunați și fricoși. Cesare se pregătea

să plătească un cont scump. Dăduse adresa unde să fie trimis pachetul, şi vînzătoarele exclamară în cor, surprinse.

— Oh! sînteţi cu domnul George! . . .

În acea clipă Cesare auzi glasuri şi întoarse capul.

— Dumneata aici? Mauro, ce coincidenţă! exclamă domnişoara de la plajă, cu ochi nemăsuraţi şi uimiţi.

— Bună dimineaţa domnule . . . Cesare! rîse cealaltă. Sau, cum să-ţi spunem? Să-ţi mai spunem „domnule" cînd te cheamă Cesare?

— Oh! da, ştim tot acum! reluă cealaltă. Închipuiţi-vă, chiar acum am citit despre dumneavoastră. Şi v-am recunoscut după fotografie. Citisem şi mai înainte; toată lumea ştie. Dar fotografiile erau atît de imperfecte, de unsuroase. Cea de astăzi, însă, e excelentă. Într-o „Flacăra" sînteţi cu primarul, iar în „Opinia" un profil splendid, şi cu un admirabil articol semnat de director, alături de interviu . . .

— Da, da, atîtea lucruri noi am aflat din interviu! E ceva tragic, e admirabil . . . Şi nouă care nu ne-ai spus nimic . . . Păstrezi incognito, precum văd . . .

Cesare simţi magazinul descleindu-se din forme şi vedenii aiurite, bete, îl împresurau, îl muşcau. Gol.

Fetele si vînzătoarele erau agitate; desfăceau ziarele, comparau fotografiile, exclamau.

Cesare se rezemă de tejghea, istovit.

— Dar nu înţeleg nimic, repeta.

— Nu te mai preface! protestă mustrător şi intim Maura. Nu eşti d-ta Cesare?

— Nu-l cunosc! se răzvrăti celalt.

— Uf! Uf! . . . ai pierdut pariul şi te încăpăţînezi să păstrezi incognitul . . . Te ştie toată lumea. Interviul e clar şi distinct. Domnul George a precizat că te afli aici. Toată lumea te aşteaptă pe plajă, toată lumea te va recunoaşte . . . Haide, doar sîntem între prieteni . . .

Vînzătoarele se aprinseră entuziaste, chemau pe patron, îl încercuiau. Dar cele două domnişoare îl înconjurară, geloase.

— De ce-ai fugit alaltăieri?, îl mustra Maura.

Cesare privea năuc stolul de necunoscute. Era tentat să spună atît de multe şi atît de iute, încît nu se hotărî

să înceapă. Își aminti termenul: abulie, desigur că aceasta e abulie. Puterile, frăgezimea, încrederea îl părăsiră laș, ostil. Desigur că am să înnebunesc, gîndea el. Dar cuiul de spaimă era acel interviu cu dl. George, cu gazda; prietenul căruia i se destăinuise. Apucă în neştire ziarul. Pe întîia pagină, cu litere groase... Nu putu citi. Literele se dicotomizau împletindu-se cu numele directorului și cu fotografia lui. Nud, era nud. Gol era înlăuntru, deșert. Nimic de ce să se rezeme. Dacă ar fi putut gîndi și hotărî... Febra îi umezea ochii, îi convulsiona cu migăleală de seismograf mîinile palide, cu degete lungi, osoase.

Grupul îl privea de asemenea înciudat, pentru că Cesare nu vorbise nimic, nici nu protesta, nici nu se scuza. Rămăsese acolo, rezemat de tejghea, unde îl demascaseră domnișoarele de la plajă.

— Vii la balul de astă seară? se interesă Maura.

Domnișoarele îl conduseră spre ușă, urmate de grupul amuțit al vînzătoarelor, cu patronul fîstîcit de tăcerea eroului.

— Doriți ceva modele noi? zîmbi patronul.

— Oh! așadar ai tîrguit, așadar vii la bal, se bucură Maura.

Cesare vorbi în sfîrșit, mai mult șuierînd vorba lui străină, care îl stăpînea numai în ceasurile grele, cînd era năpustit de împrejurări și chinuit de oameni. Vorbi puțin, brutal. Încheie pentru sine:

— Așadar dl. George a făcut aceasta, el a făcut-o...

Își pipăi cutremurat buzunarul hainei. Bancnotele erau acolo, înghemuite, minus suma cu care plătise contul. Se scutură. Opri pe patron.

— Hei, domnule! nu mai trimiți pachetul. N-am nevoie de nimic. Plec azi...

— Cum se poate? Dar, cum se poate?

— Nu-mi trebuie banii, nu cer nimic înapoi. Dar nu trimiți nimic, m-ai înțeles? Să nu prind pe cineva acasă...

Vorbea și privea atît de sălbatic încît fetele și patronul amuțiră. Domnișoarele îndurau a doua oară nedumerirea și jena din ziua întîlnirii. Cesare opri ziarul și ieși singur pe ușă, fără să spună rămas bun. Chemă cel din-

tîi taxi. Izbutise admirabil să se stăpînească față de domnișoare.

— Hei, tinere, șopti el la urechea șoferului uimit de familiaritate. Mă-nțelegi? La d-l. George, știi d-ta... Cel cu interviul la gazetă, știi d-ta!... Ăla cu fotografiile...

Prin vitrină se puteau vedea capetele vînzătoarelor înmărmurite, iar cele două domnișoare de la plajă rămăseseră în prag, stinghere și îmbujorate. Un pachet voluminos aștepta pe tejghea, alături de patron.

* * *

Ajuns la vilă se trezi cu un spasm, plăti, nu așteptă restul, și se năpusti, sărind scările, către camera d-lui George. Gazda se întorcea tocmai de la baie și se afla încă într-o pijama subțire. Cînd Cesare deschise ușa furtunos dl. George își încheie pudic cîțiva nasturi și se retrase palid către fereastră.

— Scuză-mă, începu precipitat Cesare. Cinci mii, nu? Poftim două mii trei sute... Restul îl voi da mîine. Din nenorocire cumpărasem o sumă de lucruri inutile, cînd am aflat... Poftim banii, numără te rog...

— Ce s-a întîmplat? pentru Dumnezeu, ce înseamnă asta?!

— Interviul, cu fotografie, cu Haruni, cu indicații de localitate, cu safism, cu tot ce am vorbit în tren, la masă, aici, tot, tot...

— Dar..., începu directorul palid, stană.

— Cînd l-ai scris, pentru Dumnezeu?! răcni stins Cesare, răgușit și asudat. De ce l-ai scris domnule, de ce l-ai scris frate?!, se crucea el, cu pumnul tremurînd pe speteaza scaunului.

— Te rog un moment... Nu știam că...

— Cînd veți ști domnilor?!, cînd veți înțelege domnilor?!, exclamă teatral Cesare cu o crispată sinceritate.

— Nu te agita, te rog... Așează-te, să-ți explic... A fost numai...

— De *ce-ai spus* domnule, de ce-ai spus? Toți mă văd acum, toți mă știu acum, toți mă arată cu degetul. Sînt gol, sînt despuiat, nu-ți pot spune cît de despuiat mă

simt... Mi-e ruşine, mi-e ruşine, frate!..., începu a se tîngui Cesare, năruindu-se.

Domnul George privea scena fără nici o putere, complet stăpînit de durerea celuilalt, incapabil să mîngîie, incapabil să se explice. Bucuria tainei cunoscute, nebunia senzaţionalului îl stăpînise în acea după-amiază, cînd Cesare se coborîse pe plajă. Atunci a scris „Lumina ce se stinge..." A scris tot, inspirat şi grăbit, un manuscris prodigios, o podoabă a portretisticii, o analiză care a zdruncinat calmul secretarului de redacţie şi a entuziasmat Capitala în dimineaţa publicării. Domnul George făcuse din Cesare un erou shakespearean. Aşteptînd întunericul, personajul d-lui George era incapabil să guste şi să savureze lumina. Era incapabil să trăiască, pentru că aştepta moartea. Era un Lazăr înviat, spunea dl. George care-l citise pe Andreew. Era un înfrigurat din cele dintîi veacuri creştine trăind în teama profetică a judecăţii, scria dl. George care cunoştea istoria bisericii. Şi cîte trăsături de tragedie în arhivarul simţindu-se instrumentul lui Haruni... Şi cîtă neputinţă de a se răzvrăti împotriva menirii, şi cîtă neatenţia la viaţă, şi dezorientare în tot ce se lega de viitor, şi cît de adorabilă ignoranţa acestui elenist stimat de Academii, care nu o citise pe Sapho şi nu ştia ce e safismul...

Domnul George scrisese tot, scrisese superb, flagelat de voluptatea destăinuirii, de teama că Cesare s-ar putea întoarce şi l-ar putea surprinde. Scrisese cu o indiscreţie păgînă, povestind jena lui cînd ascultase anecdotele pornografice, povestind scena neverosimilă din tren — scrisese tot, dezgolind, arătînd urîciuni şi taine, neascunzînd nimic, nemascînd nimic. Cesare crescuse nefiresc, proiectat luminat; fals, pentru că era prea sincer; personaj, fiind prea liniar. Publicul fusese fermecat de figura aceasta de veac grec, în luptă cu întunericul dar ignorînd lupta cît şi întunericul, conştient numai de soarta lui, tînguindu-şi numai durerea lui. Cesare avea de acum un stăpîn, un alt Cesare — mai puternic, mai nefiresc, mai frumos — şi actele va să fie de acum dictate de acel nevăzut personaj. Altminteri, lumea va crede că se minte şi încearcă să mintă.

Dar, în timp ce mustra cu durere pe dl. George, Cesare era încă neștiutor de toată gravitatea actului. El își mustra prietenul pentru inumana destăinuire, pentru păgîna sfîșiere a farmecului. Taina dintre ei, ruptă și arătată cu degetul, sîngera ca o rană nefirească de sfînt.

— Să-ți explic..., gînguri dl. George. Nu credeam că te va mîhni atît. Nu mi-ai spus nimic. Iar alaltăieri, cînd te-ai întors de la plajă, arătai atît de bine dispus. Am crezut că... te-am întrebat mereu dacă te simți bine, dacă s-a întîmplat ceva cu d-ta. Nu mi-ai spus nimic... Eram prea mîndru de articol... Ispita a fost prea puternică. Nu știu de ce am scris... Trebuia *să spun,* în public, tuturor necunoscuților și tuturor bestiilor, așa cum știam că nu-ți va place, cum nu-mi plăcea nici mie, dar... a fost mai tare. N-am putut rezista. Dacă m-ai fi ajutat, dacă mi-ai fi spus că suferi, că te dor ochii, dacă ai fi deșteptat omul din mine... Singur, am fost înfrînt. Cineva din mine m-a înfrînt, cineva din mine... Cesare ghicea că se apropie slăbiciunea cedărilor, a sentimentalelor explicații.

— Dar de ce ai scris, de ce ai publicat tot, acum, îndată după destăinuire, îndată după prietenie?... Cui să mă încred de acum? Am să înnebunesc, azi, mîine. Mă veți înnebuni, cei ce vreți să mă faceți să cred că sînteți prietenii mei! Ce se numește prietenie la voi?...

— Te rog, lasă-mă să vorbesc și eu...

— Și după ce vei vorbi, și vei lămuri, și te vei scuza? La ce bun toate acestea, acum? Unde să mă duc acum?... De ce scrieți frate tot?... se tînguia secătuit Cesare, cu două lacrimi înghețate la colțul pleoapelor.

Domnul George voi să înceapă, dar fraza îi amuți. Cesare îl privea nedumerit. Scena se desfășura tot mai nefirească și mai fantomatică Cesare se așezase pe scaunul unde, cu cîteva ceasuri mai înainte, încercase să citească ziarul pe care dl. George i-l smulsese atît de inexplicabil. Creierul lui Cesare nu surprinse asociația, și bănuiala nu crescu mai mult. Chiar memoria îi amorțea stinsă, ruptă de viața precedentă, izolată și limitată numai la marele păcat al d-lui George.

Dar atunci interveni încă un fapt, care îi clătinară mai adînc. Cesare, trezindu-se din amețeala care îl nă-

ruise pe scaun, duse mîna la ochi și începu să tremure Fie din pricina lacrimilor, fie din pricina comoției, i se păru că vede mai slab. Gîndul îl paraliză, înspăimîntîndu-l — ca tot ce îi amintea în carne sfîrșitul vestit de medic. Deschise ochii, încolăci odaia cu privirile în panică, se repezi către feraestră și arătă tovarășului marea.

— Spune-mi... vezi ceva vapoare, cu fum, vapoare cu o coloană de fum înapoia-le? Spune!...

— E absurd... Ce vrei să spui? Cursa vine la amiază.

— Sigur, sigur!... Dar e ceață pe mare?, spune, vezi ceață, un soi de negură fluidă, albicioasă, strălucitoare către dreapta și stînga, dar posomorîtă spre centru?... Te rog...

— Nu, azi nu e ceață...

— Nu, va să zică *nu?!*, întrerupse, ca mușcat, Cesare. Așa am văzut și eu, cînd am venit...

— Ce s-a întîmplat?, se temu să ghicească celalt.

— Nu văd..., am început să nu mai văd..., pronunță aiurit Cesare.

Lumina îl bătea din plin, fîșie grea, de aur. Lumină vie și caldă năvălea dinspre mare spre vilă, revărsîndu-se vietate pe ferestre. Ochii lui Cesare se opriseră supți de izvorul necurat, opriți imaterial pe zarea care se transfigurase urîcios, întunecîndu-se și poleindu-se fără noimă.

Apoi se întoarse către dl. George, mut. Gîndurile d-lui George: haide, haide, la picioarele nenorocitului, o îmbrățișare; amîndoi iertîndu-ne; poate mîine nu va mai putea vedea. Salvarea. Medicul va veni. Soneria: ssrr!... E nerăbdător, aproape nervos auzind soneria. Medicul nu așteaptă niciodată, nu sună. El trebuie să afle ușa deschisă. Am să-l aștept eu, la poartă, eu, eu. Am să-l zăresc coborînd din mașină: poftiți d-le medic... prietenul meu... cel mai bun prieten al meu... Dar ce să-i spun frate? Mă vede? *Mai* vede încă?... În proces, procurorul: Domnule, acuzăm... Soția: George! Cum să-i spun, mii de mii de draci"...

Îi atinse bratul, neascultător la șuvoiul de țiuitori care-i răvășeau creierul.

— Bine, dar cum se poate? Azi dimineață... Poate e numai o criză pasageră, ceva praf care te face să lăcrămezi. Să chem doctorul.

Cesare tăcea. Privea biroul, în treacăt, dar ochii își impuneau atenție. Cărțile păreau că se topesc într-un solid neregulat, cu fațete colorate, margine îmbinîndu-se în altă margine, arătînd un tot monstruos în locul părților. Dimensiunile se scofîlceau, se scuturau teșite într-un singur plan, tescuind adîncimea spațiului. Cesare retrăi într-o singură clipă halucinația optică a planului cu două dimensiuni, care îl chinuise în sanatoriu. Dar senzația era acum diferită, atenuată. Vedea obiectele, simțea adîncimile spațiului dintre el și ele, numai că adîncul își pierdea acum prospețimea, se ofilea, se întuneca. Obiectele căpătau margini incerte, adeseori duble și crestate cu lumină, alteori șterse, invalide, ca și cum s-ar fi topit în spațiul ce le învelea. Liniile nu se mai dovedeau nete, nu mai trasau viguros contururi, nu-și mai strigau bucuria individualității — ci se dilatau ca o tușă, căpătînd umbre și penumbre străvezii. Reflexele păreau de acum aievea, pentru că arătau, ca și lucrurile, pete de lumină.

Cesare îndura o spaimă lent și sigur crescută sub revelațiile odăii. Se temea să-și creadă ochilor de cum începuse repetițiile cu umbrele obiectelor, strîngînd pleoapele ca să le corecteze imaginea, fixînd cristalinul printr-o crispare dureroasă, potrivind luminițele și privind printre gene pîlpîite ca un ochean. Cu cît strîngea mai crunt pleoapele și împietrea cristalinul, cu atît tușa obiectelor se risipea și spațiul se adîncea, clarificat. Dar încordarea nu putea ține mult. Lacrimi se adunau la colțurile ochilor și o tulbureală pufoasă îl năpădea.

Cînd se apropia de cărți, distingea muchiile și putea citi titlurile — dar de departe ele rămîneau pete colorate fără noimă, maldăr anonim de hîrtie și carton. Ascunsa patimă pentru cărți, pe care întîmplarea cea mare nu o putuse smulge cu totul din inima lui Cesare, îndura umilită, neputincioasă, experiența. O părere de rău nespusă — începînd a înțelege că despărțirea de cărți se apropie, nu despărțire bărbătească, dintr-o singură smucitură, ci una lungă, otrăvitoare, picur după picur, cu regrete și reîntoarceri și cedări.

Își amintea de fapta Directorului ca de un eveniment de mult trecut, asupra căruia putea reflecta și comenta, dar fără prospețimea și durerea cu care îl împovărase

numai o jumătate de ceas mai înainte. Nu i se mai părea crimă destăinuirea, ci un joc inutil, bun sau rău pentru alții, dar fără sens pentru el. Nu-l mai jignea. Tovărășia d-lui George nu i se mai părea odioasă. Dimpotrivă, neașteptata înourare a lumii îl înfricoșase într-atît încît singurătatea i s-ar fi părut osîndă. Spaima se transforma în placidă prosteală, într-o nedumerire care începuse prin furie și bîiguială și sfîrșea într-o rătăcire de minți și silnică nevoie de a fi mîngîiat, sprijinit, ajutat.

Domnul George urmărea covîrșit descompunerea. Încercase de cîteva ori să-i întrerupă monologul dar Cesare nu aflase răspuns nimerit, nu știa cum să se reîntoarcă la viață, și tăcuse. Domnul George a tîlcuit altfel tăcerea aceasta, a tîlcuit-o exagerat, gîndind că Cesare nu-l aude într-atît e de zdrobit de năpasta lui.

Totuși, scena nu se putea prelungi. Domnul George a sunat hotărît, l-a condus, împreună cu feciorul, pe bolnav în camera lui, și a plecat după medic. În tot timpul schimbării Cesare acționase somnambulic, într-o subconștiență confortabilă, mulțumind aiurit gazdei și apoi, în pat, întrebîndu-se ce s-au făcut banii pe care îi avusese în buzunarul hainei. Teama că s-au pierdut în „învălmășeală“ (era incapabil să-și precizeze cînd se petrecuse aceasta) l-a străbătut iarăși, rece și tăioasă. Cîtva timp, gîndurile i s-au amestecat cumplit, pierdu sentimentul prezentului, se crezu la Paris, apoi la sanatoriu, apoi în împrejurări pe care nu le putea situa, nici recunoaște, deși simțea că trecuse prin ele.

Cînd se deșteptă, văzu cu mirare doi străini la căpătîiul patului, iar aproape de fereastră pe dl. George. Îndată ce schimbă poziția brațului, simți că era dezbrăcat, dezgolit aproape cu totul, și o jenă penibilă îi stimulă apatia. Trase cuvertura, cu o aruncătură nervoasă de picior. Aceasta îi învioră pe medicii străini și-i dădu speranțe d-lui George, care se pierduse de-abinelea cînd găsi pe Cesare în semiconștiență și pe fecior zăpăcit, stropindu-l cu apă și dîndu-i să bea rom.

— Ce s-a întîmplat, pentru Dumnezeu?! implora dl. George pe bolnav, apropiindu-se.

— Nu e nimic, vom afla noi și fără Dumnezeu, glumi unul din medici. Cum vă simțiți acum?

— Mulțumesc, bine, răspunse oarecum absent Cesare.

— Să nu vă alarmați asupra atacului. Fără liniște n-am făcut nimic. Evident, totul provine din accelerarea spontană a miopiei, după cum colegul meu oculist a putut constata . . .

Colegul oculist era un tînăr universitar cu prodigioasă carieră, celebru printr-o operație care păruse fatală, si printr-un tratament special al miopiei. Medicul intuise precis situația penibilă în care se afla biblotecarul după avertismentul primit în sanatoriu în chiar ziua dezlegării de întuneric. Domnul George protestase în articol împotriva imprudenței acelui medic și sugerase chiar un proces medical cu comisie extraordinară. Oculistul îl socotea pe acel coleg bătrîn criminal în sensul doctoricesc al cuvîntului. În primul rînd, grăbise ridicarea bandajului, îngăduind șocurile critice să influiențeze fatal nervul optic. Apoi, îi ruinase întreg echilibrul nervos prin acel exces de sinceritate, descoperindu-i o soartă necruțătoare. Oculistul nu credea în prevestirea medicului bătrîn, o găsea în orice caz pripită, arbitrară — și socotea că, științific, orice anticipare e falsă. Ceea ce trebuia să se impună lui Cesare era prelungirea fără termen a șederii în sanatoriu, sub observația unui specialist, pînă ce cazul își va revela dedesubturile și, de la un diagnostic sigur, se va putea trece la tratamentul nimerit. Violenta sinceritate a medicului, gratuita „umanitate“ — cum satiriza tînărul universitar — l-a adus pe Cesare în pragul neurasteniei și aproape de orbire printr-o epuizare rapidă a nervului optic. Cîteva comoții mai mult, și vederea ar putea fi complet distrusă — își încheiase medicul expozeul, în chiar odaia lui Cesare, înainte ca pacientul să se deștepte. Acum era prea tîrziu pentru un tratament lent. Urgent și indispensabil era internarea în sanatoriul apropiat, unde pacientul va fi la adăpost de șocuri nervoase, unde nu-i va fi îngăduit să citească nici un ziar (medicul aflase de la dl. George cauza tulburării), nici să primească prieteni.

— Nu vă supără o examinare sumară a ochilor? întrebă prieteneşte oculistul, scoţînd din trusă un aparat ciudat, ca un soi de receptor telefonic, prevăzut cu o lupă şi o lampă elctrică minusculă.

Începu prin a-i privi atent pleoapele, pe care le întorcea cu dexteritate, şi care se vădeau purpurii, umflate. Apoi îi examină pupila, urmărind jocul luminilor, pe care le improviză cu o oglindă bombată. Prin aparatul ciudat în formă de receptor, putea pătrunde mai adînc în camera obscură a bolnavului, putea surprinde mai de aproape spasmul tulburat al luminii care palpita agitată în acel cuib de catifea şi oglinzi.

— Totul e provizoriu astăzi, totul e provizoriu şi apt de a fi schimbat radical după consult, crezu necesar să informeze pe gazdă. Dar, în orice caz, domnul nu poate fi lăsat în starea în care se află. Mîine va fi internat la sanatoriu.

— Eu? protestă îngheţat Cesare. Iarăşi la sanatoriu? Pesemne că voiţi să mă înnebuniţi...

— Vedeţi? făcu oculistul către dl. George fără să răspundă imediat lui Cesare, vedeţi în ce stare l-au adus avertismentele umane ale d-lui din provincie?...

— Ce avertismente?

Medicul se prefăcu că începe a-l lua în seamă.

— Dacă îmi făgăduiţi că veţi fi liniştit, vă voi spune Dar, în interesul d-voastră, stăpîniţi-vă; sînteţi bărbat şi de bărbăţia d-voastră aţi dat deja probă... Dar aţi avut neşansa să fiţi tratat de un retrograd, de un... În sfîrşit, asta nu interesează. Pentru dumneavoastră, acum un singur lucru e de ajuns să ştiţi: că nu sunteţi în primejdie de a pierde vederea într-un an, după cum v-a speriat medicul d-voastră din provincie...

Cesare: poate că banii nu s-au pierdut în învălmăşeală a fost numai un vis, numai o părere nutrită de spaime. Să mă ridic acum, haide! deodată, să mă ridic! Iată cum zvîrl cuvertura, la capătul patului, pe speteaza scaunului. Şi mă îmbrac. Noroc, George, noroc doctore! Haide! haide! Ori poate... Ori poate... Oare nu mă minte...? Chelie albă, sticloasă. Cum să-i spun? Oamenii aceştia nu au nume. Chelii. Cărţi şi instrumente de argint. Doctore!...

Cesare vorbea însuflețit cu mirările lui.

— Desigur, continuă medicul, desigur că toate profețiile și cronologia onoratului coleg sînt iluzii, mostre de... în orice caz de neștiință. *Nu sînt probe;* pînă acum noi nu știm decît de o reciprocă și interdependentă influență fatal produsă de neîndemînarea acelui domn... Că datorită acestei neîndemînări d-voastră aveți astăzi cinci dioptrii, șase diviziuni, e altă poveste, și vom căuta leac... Dar că veți pierde complet vederea, că această pierdere va veni lent și în decurs de un an, e ceva... oricum, ca să nu spun totul, e copilăresc și e condamnabil...

— Așadar nu voi orbi? pronunță Cesare zăpăcit că nu poate realiza înțelesul deplin al acestor cuvinte.

— Asta în orișice caz, nu!, răspunse ferm medicul.

Nu, nu, și totuși bucuriile unde sînt? unde sînt? De ce-mi pare rău? Să nu-l cred. Nu, nu, n-am să orbesc! Un coșciug; aceasta înseamnă „nu". Iar dacă spun nu, nu, nu, de o mie de ori — mii de coșciuge se îngroapă. Îngropări, ape negre, frunze negre. Oare? Frunze galbene, dar e tot una. N-am să orbesc! Haide, strigă, bucură-te! Iată că mă bucur, cît de mult, cît de mult mă bucur! Să-i mulțumesc? Iar George... Lui ce să-i spun, pentru Dumnezeu! O îmbrățișare. Și după, ce se va întîmpla după? Căci am să mă întorc, desigur, și atunci... Vagoanele, unul după altul, și cîmpia palidă alergînd înapoi, înpoi ... Vagoanele sunt prinse în cîrlige cu mîner greu, de fier. Nu se vor desprinde. Și eu. N-am bilet, d-le, n-am bani. Dar mă *întorc*, domnule, mă întorc! ...

Medicul, silindu-se să întărească bolnavul prin cuvinte stenice, nădăjduitoare, fonisme pline de sevă — fixa în același timp lentile fumurii într-o ramă metalică, și-i prezentă lui Cesare o pereche de ochelari de respingătoare alură.

— Două lucruri sînt urgente și indispensabile, se pregăti medicul de lung discurs; ochelari negri și liniște. E o dublă defensivă; lumina nu va mai putea supăra, și nici evenimentele. Paza de emoții, ca și de forme vii. Un regim filtrat, lăsați totul să se retragă în umbră, să supraviețuiască în cenușă. (Medicul se îmbujoră, antrenat și

inspirat). Uitați totul. Nu priviți nimic. *Tenebris et pulveris*... Mă tem să că prescriu acum lentile dioptrice forte, ajustate cristalinului d-voastră. O ameliorare, totuși, veți observa. V-am dat un minus trei care vă va ajuta.

Medicul vorbi cu o caldă și falsă volubilitate, păstrînd pedant ochelarii cu buricele degetelor. Cesare, văzind sticlele negre și cîrligele de sîrmă, se posomorî. O neîncredere superstițioasă și o jignire nemotivată. Dar nu ochelarii îl stinghereau ci tratamentul pe care îl întrezărise în calda invitație a medicului. Ghicea în acel regim de umbră și abstinențe, sanatoriul care îi descheiase omul din el; coridor de întuneric, îmbibat în tincturi și creolină.

Medicul îi așeză ochelarii ca și cum n-ar fi acordat nici o importanță faptului, ferindu-se să-i jignească sensibilitatea. Eclipsa mohorîse complet odaia: o lumină săracă, lihnită, scursă dintr-un soare răcit și cafeniu îmbătrînea formele și unifica umbrele. O profeție și un ritm, în această lumină descompusă de sticlele fumurii. Nici o violentare din partea obiectelor, nici o surpriză în spațiu. Sufletul putea evada oricînd, fără teamă, fără viol.

Cesare zărea marea prin fereastra deschisă, dar marea părea plouată, ștearsă în estompă, lividă. Era o dungă vînătă, fără prospețimea apelor, fără pieptul valurilor. Cele trei dioptrii pe care le lăudase medicul, nu-i foloseau mare lucru. Stăruia incertitudinea adîncimii spațiului și contururile erau tot atît de elastice. Privind cu coada ochilor, la adăpost de sticle, Cesare descoperea o lumină albă, vie, lichidă. Dar jocul pupilelor îl obosea cumplit. Resemnat, privea prin lentile. Doctorii și dl George erau înaintea lui, — bărbați cu totul și cu totul de ceară.

Medicul începu să-și expună condițiile. Chiar a doua zi Cesare trebuia să părăsească vila d-lui George pentru sanatoriul maritim, admirabil situat la douăzeci de mile nord-vest (Cesare se întrebă unde e nordul în acest oraș). Dacă va fi nevoie, un prieten devotat sau o rudă va fi îngăduit să locuiască în sanatoriu. Dar sub nici un motiv nu-i vor fi îngăduite conversații stridente, lecturi, muzi-

că, plimbări sau ceasuri de meditație. Liniștea trebuie păstrată prin orice mijloace. Ca să trăiască, Cesare va fi nevoit să renunțe la existență, la omenie, la gînd — pentru un timp. O existență larvară nu e mai puțin eroică decît una activă, comentă medicul.

Cesare, care refuzase întotdeauna să se gîndească la viața pe care va trebui s-o îndure după orbire — simpla întrebare înmărmurindu-l și răcindu-i pieptul într-atît încît găsea imediat ceva străin și inutil de gîndit — ghici că noul regim al sanatoriului era mai rău decît chiar anii de întuneric definitiv. Acea înmormîntare de viu, cînd știa că poate trăi, încă; acea renunțare la fragmentul de lumină care îi era încă îngăduit; acel post ascetic în care va trebui să-și strunească sensibilitatea și gîndirea, izolarea pe care o va cultiva, prudența timorată și farmaceutică — toate acestea îl înspăimîntau, nu prin simplul lor fapt, ci prin îndoiala pe care o ridicau în conștiința lui Cesare. Dacă medicul se înșeală, așa cum spune că s-a înșelat celălalt? Dacă aceste luni, acest an va fi *adevărat* — iar după el întunericul? Cine *știe*, dintre ei doi sau dintr-o sută? Pe cine să creadă acum, dacă unul s-a înșelat? Franchețea medicului bătrîn, era plină de certitudini. Aducea o spaimă nouă, a limitei, a sfîrșitului perfect obiectizat și fixat — dar era reconfortantă siguranța, amăreala absolutului; un nou fatalism, pe care Cesare începuse a-l descoperi și prin care, poate, puțina lui viață și-ar fi putut găsi liniște și puteri de îndurare. Dar cele ce reexplicase și prescrisese, autoritar, medicul tînăr făcuseră cu neputință orice cristalizare a acestei consolări filosofice.

Cei doi medici părăsiră camera cu amicale sfaturi și strîngeri de mînă. Bolnavul părea conștient de dificultățile cazului și pregătit să le înfrunte respectînd prescripțiile științei.

Domnul George ținu tovărășie lui Cesare pînă seara, dar convorbirea lor fu săracă, mai mult discuții-elogii asupra noului regim de mîine și asupra speranțelor. Domnul George era mai liber în mișcări și mai deschis în gînd cu Cesare decînd medicul îl retrăsese din sfera privilegiată a eroilor, a celor propuși sau invitați la orbire. Cesare era acum un prieten bolnav și nimic mai mult. Noua

experiență care îl aștepta la sanatoriu nu era supraumană pentru că se va sfîrși prin asigurarea și validarea vederii, iar nu printr-o magnifică orbire. Prezența lui Cesare nu-l mai incomoda și nu-l mai paraliza ca prezența unui zeu în facere. Era numai un om care suferă, pe care l-a ajutat și îl va ajuta.

Domnul George nu se mai căina cu atîta rupere de inimă pentru destăinuirea prin ziar; se întreba numai dacă va mai fi valabilă pentru acest nou Cesare fără final tragic, pregătindu-se pentru o mediocră și iremediabilă vindecare.

VII.

BALUL

La fereastra verandei, cu brațele rezemate de drug, Cesare nu se îndura să se hotărască. Nu știa ce oră ar putea fi, dar bănuia — după răcoarea brizei și liniștea străzilor — că se apropie miezul nopții. Erau puzderie de stele, în cer înalt fără lună; Cesare, zărea numai un luceafăr pîlpîind dilatat și alburiu. Prin ochelarii negri întîlnea mai multe stele, dar priveliștea era înfricoșătoare. Noaptea și cerul erau tot una, ca un vacuum prodigios și ireal, întunericul și sticlele fumurii înghițind limitele, ștergînd zidurile, unificînd spațiul. Apucă atunci ochelarii și-i așeză iar în cutia de aluminiu. Tremura fără să-și înțeleagă frica; pentru că trecuseră de acum multe ceasuri de cînd, în singurătatea camerii, depănase și judecase noile întîmplări. Nu mai avea nimic de ce să se teamă. Stinsese becul și privea pe fereastră marea, în noaptea înaltă. Marea se arăta acum pînză incert unită cu un orizont ghebos.

Fusese lăsat singur, pentru că dl. George îl socotea încă doborît de emoții. Aranjase ca feciorul să doarmă pe canapeaua din antreu, iar el însuși făgăduise să viziteze pe bolnav de două ori în cursul nopții.

Se întreba cum să fugă. Se hotărîse îndată ce dl. George îl vestise că a doua zi, *sigur*, va fi strămutat la sanatoriul de plajă, închisoare de piatră și sîrmă, casă tămăduitoare. Ca să nu atragă bănuiala, acceptase, apoi se prefăcuse somnoros, ca să poată fi lăsat singur. În întuneric, gîndi și se socoti, și iară-și îl străbătu setea schimbării, a faptului, a ruperii, izbucnirea în sălaș străin.

Tresări auzind pași de pîslă în antreu. Probabil că dl. George se deșteptase, după cum îl vestise, și se apropia pentru inspecție. Cesare se trînti în pat și trase pătura cu o reconfortantă și tinerească senzație că se joacă, așa cum se joacă internii în colegiu. Bucuria farsei alunga greața nepăsătoare care i se așezase pe suflet. Cînd ușa se deschise prudent, închise ochii și-și normaliză răsuflarea. Domnul George se apropie de pat, aprinse lampa de pe noptieră și îl privi cu aceeași alarmă care îl agitase ziua întreagă. Bolnavul ținea strîns pătura și, lovit de lumină, întoarse enervat capul. Dl. George îi puse, cercetător, mîna pe frunte. Nu ardea, dar fața era, încă, congestionată. Orbitele se adînciseră mult, cu două tăieturi vinete coborînd spre pomeți. Expresia feței se schimbase curios; omul părea că începe să se amuze de propria-i ruină, căci buzele zîmbeau în vis tolerant și detașat, iar zîmbetul de noapte contrasta stînjenitor cu acea umbră ce aluneca de pe frunte pe deasupra sprîncenelor și întuneca povîrnișuri osoase. Dl. George surprinse aceste prodigii în lumină și întuneric; „Hic sint leones", cită în gînd, privind fruntea palidă și umedă. Cesare se întrebă: „ce are de gînd?" Întrebările își pierduseră rezonanța de nervi obosiți și creier obsedat, erau de acum sprintene și spontane.

Domnul George stinse lampa de pe noptieră și se retrase cu aceeași prudență cu care venise. „Ce idee să te scoli cu noaptea în cap", reflectă Cesare aprinzînd lampa și pregătindu-se de fugă.

Neașteptata infuzie de tinerețe și poftă de risc îl ajută mult în simplificarea evadării. Nu avea nimic de luat. Păstră ochelarii, și-și schimbă numai batista, dintr-un tic igienic, fără să știe că — luînd acea neînsemnată cîrpă — anulează fermecarea desprinderii. Încuie ușa. Privi iarăși cerul — negru-căscat, greu de stele ce nu se văd. Cu ușurință încălecă balustrada și păși încovoiat pe verandă, tiptil-tiptil, ca și cum s-ar fi temut să nu fie văzut din celelalte odăi. Teama îi ascuțea luarea aminte și îi asigura pașii. Coborîrea pe parapetul grădinii fu executată cu nebănuit calm, palmele ajungînd ventuze pe zid, oasele improvizînd echilibruri prodigioase, carnea căpătînd masivitate de mineral sau întinzîndu-se arcuri și

suspendîndu-se în gol în ciuda gravitației. Cesare începuse a crede că acele echilibre, care se fac și se desfac cu o siguranță de instinct, sînt atît de instabile încît o aspirare mai adîncă l-ar fi prăvălit. Dar, ca întotdeauna, reflecțiile și nedumeririle se grămădeau după ce primejdia fusese trecută. Cel din urmă efort îl depuse, elastic și antrenat, pe marginea șoselei.

Îl lovi o aripă de vînt, rece și umedă. Atunci își ridică gulerul hainei, ascunse pumnii în buznare și porni pe șosea, fără țintă, devastat de mincinoasa bucurie a liberării. De-a dreapta, pe dîmb, vila d-lui George stăruia privindu-l, namilă; s-ar fi spus că se însuflețise dintr-un nimic, dintr-o taină.

Erau lumini puține la un garaj, la o mansardă, la un hotel. Șoseaua îl ducea firesc către mare. Cînd nu-l încolăcea vîntul se simțea foarte bine, în răcoarea negustată pînă atunci. La un colț se împiedică de un pietroi alb. Durerea gleznei îl făcu să-și muște buzele și să se blesteme. Ca un convoi, obsesiile luminii îl năpădiră. Se opri din mers, privind în cele patru colțuri. Aproape că se obișnuise cu obscuritatea incurabilă; dar pietroiul alb și lung îi infirmă validitatea adaptării, lumea în care se mișca necorespunzînd întotdeauna cu cea pe care o vedea. Sîngera puțin; osul, însă, păstra durerea cu necaz, așteptînd parcă răzbunare. Cesare ar fi fost ispitit să lovească piatra, s-o biciuiască înjurînd. Altă aripă de vînt îl deșteptă. Potrivi ochelarii cei negri. Vedenia era de astă dată cumplit de cernită, dar mai clară. Porni la drum înfuriat.

Cu greu recunoscu plaja. Valurile se încumetau acum pînă aproape de dîmbul nisipos, netezind grămăjoarele și ștergînd pașii. Prin ochelarii lui Cesare, plaja era acum de gheață neagră, sticloasă la o margine, stinsă și brumată la cealaltă. Se opri, cu brațele încrucișate de frig, și se minună de fotografia ce învia și agoniza sub ochii lui rătăciți. Marile miracole ale sticlelor și ale miopiei erau aceste filme de întuneric, developate capricios, cu săruri de argint, cu gelatină de raze topite; cosmos minuscul și acromatic, în care viața se revela ca prin lamele.

Păși pe nisipul apos strîngîndu-și coatele aproape de piept. Pantofii i se udaseră, răceală lichidă îi înmuia tăl-

pile — dar el pășea fără să se tulbure, minunat și înfrigurat. Valurile, năruindu-se, se prelingeau suluri spumoase, trecînd peste glezne și dezgropînd nisipul în jurul pantofilor. Cesare se simți stropit pînă la genunchi și începu să țină tot mai spre dreapta, spre dîmb. Nisipul uscat și rece se lega acum de picioare ca o povară cleioasă și zgrunțuroasă. Aceasta îi obosi umbletul, îi înfrigura tot mai mult trupul. Se retrase pe dîmb, scoase cu scîrbă pantofii uzi și grei, își înfundă picioarele în nisip și oftă, poate de singurătate, poate de somn. Cum stă culcat pe o coastă, cu umărul reazăm capului, își aminti ziua întîi de plajă și-și aminti că le întîlnise iar pe cele două domnișoare. Nu trecuse, încă, o zi de atunci, dar se simțea cumplit de bătrîn. Timpul, faptă a minții, ului a întotdeauna pe Cesare de cînd începuse a-l descoperi, cu jumătate de inimă, în sanatoriu. Stătea, și nu se îndura să doarmă. Se simțea încă neconfortabil și picioarele îi tremurau nervos în pantalonii uzi. Se simți umilit și bătut de întîmplări. Își ascunse capul în palme. Vîntul de larg îl mătura ca pe orice piatră îngropată în nisip.

În acele minute de reverie și necaz, auzi pentru întîia oară precis și total o muzică pe care i se părea că o aude, ca prin vis, de la coborîrea lui pe plajă. Un soi de vals, sau, în orice caz, o melodie lină și legănătoare, din Sud, din Argentina. La început crezuse că sînt zîzanii de febră — așa cum auzise cu două nopți în urmă — și se temuse. I se părea că oricînd un coșmar simfonic e gata să-l invadeze. Formele și sunetele se emancipaseră de fusul posac ce le toarce după rînduială și le împletește cum se cade; ele năvăleau acum oriunde, din nimic. Îndoiala de ce vede și aude, primul instinct revelat de întuneric.

Dar muzica se distingea acum de-a binelea, venind plină de tobe și jazz. Nu izbuti să-i afle dintr-odată sursa. Numai după ce urcă dîmbul, zări o streașină luminată, s-ar fi spus de la o clădire vastă, dar zidită pe loc jos, oarecum limitată de grădinile și vilele împrejmuitoare. Din cele ce-și amintea de la dl. George, Cesare înțelese că luminile erau ale Cazinoului, iar muzica nu putea fi decît balul pomenit de domnișoare. Se îndreptă spre lumini cu bucuria omului apăsat de singurătate. Ținu o bună

parte din drum cărarea dîmbului, paralelă plajei. Apoi coti la întimplare, după o judecată pripită a ochiului, traversă o stradă pustie și se apropie de sala balului.

Clădirea se deschidea maiestuos și feeric cu două rînduri de terase spre mare; în sala centrală, balul în toi; în celelalte camere Cesare distingea grupuri. Se minuna cum se putuse aduna atîta lume deși sezonul era încă la început, iar plaja — cînd o vizitase în acea amiază — arăta aproape goală. Se apropie, ocolind un maidan, de partea pe care o crezu mai interesantă; de veranda comunicînd direct cu sala de bal și coborînd, pe trei spirale de trepte, în grădină.

Se opri stînjenit descoperind cîțiva bărbați, fețe sărmane, care se apropiaseră poate cu altă curiozitate de bal. Cesare voi să se întoarcă, dar fu sedus de posibilitățile de contemplare a sălilor, pe care le avea acel loc, comod limitat de două cărări venind dinspre maidan și admirabil situat în fața porții, a ușii principale și a verandelor. Perechile și orchestra, și bufetul — toată vălmășeala gălăgioasă și amețitoare îl fermeca, îl păstra aproape de lumină și viață.

Se așeză și el, ca toți ceilalți, pe pămîntul cu iarbă puțină și își încălță complet pantofii, pe care îi purtase pînă atunci cu călcîiele în afară. Operația atrase luarea aminte și simpatia celorlalți privitori, pentru că recunoșteau în omul cu ochelari negri un vagabond nevrednic de lume, ca și ei. Cesare, necăjit pe pielea umedă a pantofilor, sîcîit de ciorapii plini de nisip și glod, nu observă acea schimbare la față a tovarășilor.

Unul din ei, unul cu privire rea și cu mîini trudite, îl sfătui.

— Dacă te rogi de bucătar, poate că te va lăsa să-ți usuci ghetele la bucătărie . . .

— Mulțumesc, făcu Cesare cu cel mai prietenesc glas.

Oamenii îl priviră iar. Cel cu priviri rele începu să-l descoasă, dintr-o dată.

— Ești din partea locului sau ești străin?

— Vin dinspre munte, răspunse.

— În spital ai fost?

— De unde știi? se înspăimîntă Cesare.

— Ești slab ca un ogar, numai piele și os. Cum te-ai apuca de muncă, te înfundă oftica. E mai bine să te întorci la munte. Aici nu e de lucru; loc păcătos; și nici marea nu-ți priește.

— Nu lucrez nimic, îl liniști Cesare privind distrat terasa luminată. Nu prea văd bine...

— D-aia porți sticle negre?

— D-aia.

— Adică prin ele vezi?

— Puțin.

— Mare păcat... Și cum ți-a venit asta, din senin? din născare?

— Din născare. Am umblat la școală cu ei. Acum m-am învățat, parcă nici nu știu că-i am!

— Dar noaptea vezi?

— Văd și noaptea, dar mai puțin...

— Dar luna cum o vezi?

— Lună. Numai că e mai fumurie și mai pitită...

— Nu e verde?

— Nu, ca fumul, dar tot lună e.

— Și tot rotundă?

— Tot rotundă, cînd e lună plină cum se zice...

— Dar fără sticle vezi?...

— Greu.

— Ia scoate-le oleacă... Acum ce vezi? Pe noi ne vezi?

— Vă văd... Și casa o văd, că e luminată. Numai înapoi nu văd, că e beznă...

— Aș! e beznă pentru tine... Eu văd ca ziua...

— Și eu văd, făcu tînărul zgribulit. Văd toate stelele, pînă la una. Și cît e steaua de mică, dacă e senin, tot o văd. Frate-meu nu vede așa ca mine.

Oamenii tăcură, ocupați să privească sala cea mare, unde dansul se începuse. Cesare își ascuțea privirile și, prin boarea nedeslușită, încerca să recunoască perechile. Fără îndoială că l-ar fi amuzat mult să întîlnească de departe pe noile sale tovarășe, de la plajă. Nu ar fi vrut să le vorbească, să le strîngă mîinile — ci numai să le vadă, să-și asigure prezența, să alunge senzația de izolare care îl înghețase. Le căuta împotriva tuturor evi-

dentelor, le căuta deşi i-ar fi fost peste putinţă să le vadă, cu ochii lui tulburi prin sticlele negre.

— Mă!, îi reteză gîndurile acelaş om, ia spune-mi, cîte degete am aici?

Cesare se întoarse şi-şi văzu vecinul întinzînd palma deasupra capului, cu un zîmbet straniu de milă şi batjocură.

— Trei? vorbi la întîmplare, fără să privească.

— Aş! Cinci! Toate cinci...

— L-a înfundat, făcu tînărul zgribulit către un vecin. E orb de-a binelea...

— Păi dacă nu vezi la doi coţi, ce-oi putea vedea acolo?

— Mai nimic, răspunse Cesare calm.

— Păi de ce te uiţi?

Cesare nu răspunse, dar îşi plecă iar capul şi începu să-şi cureţe ciorapii şi marginile pantalonilor.

— Lasă-l, mă, săracul... vorbi un altul. L-a bătut destul Dumnezeu...

Se părea că Cesare îşi sfîrşise curăţatul ciorapilor, pentru că ridică iar privirile şi le îndreptă către sala de dans. Se mişcau umbre în lumina globurilor, se înlănţuiau, se străbăteau perechi perechi — şi muzica nu înceta o clipă. Cesare nu putu vedea pe cele două domnişoare părăsind sala şi traversînd terasa cu mese spre vestiar. Nu le putu descoperi în grupul agitat care-şi îmbrăca pardesiurile şi se strecura, gălăgios, spre curtea cu maşini. Nu le-a văzut nici cînd s-au urcat în maşină. Maşina a părăsit curtea printre cele dintîi, şi claxonul a răsunat ostil şi fără rost în faţa grupului de gură-cască. Domnişoarele rîdeau amuzate şi rîsul lor Cesare l-ar fi putut recunoaşte; dar nu l-a recunoscut. Numai, destul de curios, cînd maşina s-a pierdut după pomii bulevardului — în suflet i s-a pogorît o îndurerată, definitivă pace. I se părea că, neizbutind să-şi recunoască tovarăşele, izolarea lui e zidită pentru totdeauna. Se ridică şi îşi dezmorţi genunchii cu palmele.

— Te duci, mă? îl întrebă omul.

— Mă duc. Mi s-a făcut somn.

— Unde dormi?

— La un domn cu stare.

— E boier?

Cesare clătină capul, potrivindu-și gulerul și înfundîndu-și mîinile în buzunare.

— Și te lasă să umbli noaptea?

— Mă lasă... Adică, el nu știe nimic, că nu dorm cu el...

Cesare se îndreptă spre maidan, dar spre capătul care cobora la mare.

— Mă!, îi strigă omul, acolo e marea, mă!

— Știu, dar îi drumul mai repede.

— Fii cu ochii în patru, mă, că de... cum nu ai vederile limpezi, ferească...

— Aș, apa o văd eu bine, n-ai teamă, mulțumi rîzînd Cesare.

Rîdea pentru întîia oară în acea noapte. Teama omului îi sugeră o legiune de gînduri pe care nu le-ar fi bănuit înainte. Cele două mări se asemănau; amîndouă erau negre și reci. Marea întrevăzută în sanatoriu și cea recunoscută cu puține ceasuri în urmă, erau tot una; ape fără margini, fără rost. Numai că cea din urmă îl cufundă dintr-odată, ca să-l poarte apoi ucis și umflat — în timp ce cea dintîi îl vrăjea lent și sigur, legîndu-i mîinile, împiedicîndu-i genunchii, scurtîndu-i pieptul...

Cesare se apropia acum de problematica sentimentală și terifiantă a sinuciderii. N-ar fi putut spune dacă cruzimea vagabonzilor îl jignise. Ceea ce îi împingea acum gîndurile către hotarele nebunești ale pieirii în ape — era un sentiment de vastă izolare, de sălbatică singurătate. Cum se întîmplă în orice cufundare profundă, el simțea că starea de acum va rămîne pentru totdeauna astfel, că niciodată un fascicul luminos sau simpatic nu va străbate în ghețurile lui, că orice speranță de comunicativitate, de îmbrățișare, e absurdă. Iar sentimentul acesta îl muncea într-atît și își căuta cu atîta hotărîre o albie, încît vorba vecinului de la foc, rostită ca un sfat, fu asimilată dintr-odată și-i trezi conștiința.

Cesare era incapabil să decidă dacă sinuciderea era sau nu o lașitate, o gafă morală sau o impolitețe față de creștinătate — prin simplul fapt că nu se gîndise nici la moarte, la Dumnezeu, la originea vieții și la celelalte puncte cardinale în „filosofie“, cum numise el

orice cugetare gratuită străină meditaţiilor de bun simţ.

Coborînd spre plajă, intoxicat de viziuni, propuneri, contrapropuneri, ipoteze — nu întîlnea printre măştile şi gesturile sub care se manifesta marea ispită, nici o întrebare etică, nici o ezitare, nici o curiozitate legată de bine sau rău. Firesc, sincer, organic — Cesare se întreba şi stăruia asupra confortului sinuciderii într-un anumit sens, asupra eficacităţii sale. O foarte curioasă reminiscenţă se amesteca în aceste gînduri; anume, îndoiala dacă o suprimare de felul celei propuse, e *legală*, adică dacă este conformă cu structura lui, cu orientarea sa legitimă. Şi puternice reacţii îl străbăteau din intime şi obscure zone spirituale, vestindu-l că sinuciderea nu-i aparţine, că nu-l interesează, că această activare îi e indiferentă, neavînd nimic de a face cu rosturile şi necesităţile lui, îndoindu-se dacă i-ar putea satisface încai imensa solitudine care-l mîna acum spre mare. Conflictul nu se dramatiza violent, şi de aceea soluţia nu izbucnea — ci se prelungea, se dicotomiza, se repeta, fără acea senzaţie sfîşietoare de simultaneitate, ci mai-de-grabă ca o succesiune de propuneri vizualizate, contradictorii dar tot atît de interesante, care îl reţineau şi îl captivau pe rînd, fără invidie, fără dueluri. Era o suferinţă manifestată pitoresc, şi Cesare îşi asculta actorii cu o cumplită dezamăgire, începînd a ghici că nu va fi o victorie finală a unui gînd — ci tot el, ca om, ca bărbat, detaşat, indiferent de gînduri şi suflet, va avea să aleagă.

O dungă alburie, netezită de valuri line, se pierdea ca o pîrtie de scoici pînă în negurile unde ochii lui Cesare nu puteau străbate. Plaja îngheţase, resemnată, aşteptînd zorii.

Frigul şi umezeala îi precipitară hotărîrea. Păşi vioi şi traversă plaja. Se descălţă nerăbdător şi se înfrigură cînd atinse pîrtia umedă, pufoasă. Dar curînd valul îi udă penibil marginile pantalonilor, şi senzaţia neplăcută de apă bătută cu nisip, îl indispuse. Se opri, cu valul înfăşurîndu-i fluierele picioarelor, şi-şi sumese pantalonii grei pînă deasupra genunchilor. Făcu aceasta cu multă atenţie şi satisfacţie, ca în împlinirea unei datorii. Pipăi, apoi, cu piciorul drept, nisipul din faţă. Era pe acelaşi plan, şi înainta fără teamă, aproape fără să ob-

serve că apa îl stropește pînă la piept. Se întreba cît de departe trebuie să meargă pentru a găsi o groapă priclnică unei scufundări brusce și eficace. Cînd apa îl cuprinse pînă la brîu, își scoase mîinile din buzunare și le lipi de umeri, încrucişîndu-le. Astfel înaintă încă puțini metri. Apa era de acum mai densă, și echilibrul lui mai puțin statornic. Încerca acea senzație a clătinărilor lente, a unei surpări de temelie care îndeamnă trupul să-și părăsească poziția perpendiculară și să se zvîrle curb înainte, înotînd. Neștiind să înoate, Cesare nu se încumetă să-și riște pieptul încă ferit de apă. Înainta, fără să gîndească nimic. Numai o părere de rău palidă ca o aluzie: „mă duc să mă înec, ... mă voi îneca..." Se mînia că nu găsește, încă, motivul sinuciderii, că făptuiește un fapt ireversibil aflîndu-se încă, în dilemă. Dar era prea tîrziu ca să se mai concentreze. Hotărîrea o luase omul din el, omul care nu se numise niciodată Cesare, care nu citise și nu gîndise.

Dar cînd incertitudinea poziției sale ajunse intolerabilă și grețoasă, în Cesare se produse o schimbare care-i modifică încă o dată itinerariul. I se păru că se trezește, ca dintr-un descîntec, și cel dintîi gînd care i se ivi în lumina înțelegerii fu Manoil.

— Drace, se pomeni el exclamînd un cuvînt pe care nu-l rostise niciodată. Aceasta e prea mult! ...

Asociația dintre numele lui Manoil și starea disperată în care se avîntase era anevoie de explicat pe căi normale, iar lui Cesare îi repugnau misterioasele mistificări, luminile alături de drum; așa că, întorcîndu-se spre plajă, renunță la explicație și se preocupă numai de un confort fizic. Spatele îi era complet înghețat, mîinile roșii de frig, jumătate trup ud și plin de nisip. Niciodată n-ar fi bănuit că o noapte de mai poate fi atît de friguroasă. Dar, ciudat pentru întreaga lui stare și pentru setea lui de odihnă pe loc uscat, în loc să se îndrepte dintr-odată spre plajă, o luă paralel cu malul, alegînd acea fîșie de apă caldă, unde valul e calm și mai jos de genunchi. Umbla cu mîinile frecîndu-și pieptul și umerii, cu oarecare surprindere dar fără o prea violentă satisfacție că se salvase singur de la înec. Toată

scena, în care se antrenase iresponsabil, deși prezenta o seriozitate evidentă, deși avea conștiință deplină de ea nu-l sugruma, totuși, cu mari emoții, cu întrebări obsedante. Renunțase cu o bolnăvicioasă ușurință de a rezolva asociația Manoil-sinucidere. Renunțase, deasemenea, să înțeleagă pînă la capăt nebuneasca lui încercare, venită din senin, nejustificată. Ceasul în care se hotărîse să piară ar fi putut fi tot atît de bine cel de ieri sau de mîine; nu ceasul mare, unic, revelant — ci metrul de timp cenușiu, uscat, presat, numerotat. I se părea că se antrenase într-un rol străin, uitînd că nu și-a jucat, încă, rolul propriu. I se părea că mersul lent spre adîncul apei era o mișcare de pioni, fericită pentru adversar, dar surprinzător de incongruentă cu jocul său, cu interesele sale. Înțelegînd aceasta, se liniști, aducînd pionul înapoi — și schimbînd direcția mișcării. Cesare, nepriceput în psihologie și ignorînd toate capriciile și cadențele unei conștințe dezaxate — privea faptele prin care trecuse așa cum erau: simple abateri nebunești.

Umbla pe dunga de apă puțină să obosească, fără nici un gînd de întoarcere pe plajă. Poate trecuse un ceas de la încercarea ciudată. Cotise mai multe dîmburi mari, și pășea acum în fața unor delușore calcaroase, cu tufe pitice pe creștet, cu stînci albe strivind valurile. Cesare nu vedea decît duna pămîntie de-a dreapta și marea sură de-a stînga. Marea era tot atît de neagră, de rece, și aceasta îl alarmă, începuse a crede că timpul se diluează, că tot ce se întîmplase de la bal încoace s-a precipitat într-un ceas, pentru că nu zărea nici un semn al zorilor. Prin sticlele lui, ceața alburie a marginilor se pierdea în același sur fundal. Iar pentru sufletul lui de orășean, pentru emotivitatea lui de bibliotecar — deșteptarea insensibilă a împrejurimii, strania transfigurare, din întuneric în lumină, rămînea tăcută, mută, surdă, Limitat, dispensat, fără ajutor din afară, fără punte de comunicație cu misterele — Cesare ignora minunile altora și nu și-o înțelegea pe a lui. Trecea alături de zori, disperat de întunecarea sticlelor, de eternitatea nopții.

Atunci fu deșteptat la umanitate de un glas venind de pe plajă.

în cearcănul vînăt-negru ce stăvilea apele, pe o piatră scobită, se afla un bărbat, un noctambul sau poate un pescar nerăbdător de zori. Glasul îl auzea desluşit şi aproape, cu toate că valurile se tulburaseră. Omul îl chema, pe jumătate surprins, pe jumătate mustrător. Cesare, fericit că fermecarea singurătăţii se risipise, scuturat de chemarea de pe mal, schimbă pasul şi apucă de-a dreptul spre colina nisipoasă. Acolo, ireal şi proiectat viu între umbre, îl aştepta omul necunoscut.

— Bună dimineaţa! vorbi omul, de departe.

— Dimineaţă? se miră înveselit Cesare. Unde e, să mă bucur şi eu?

— Încă nu s-a luminat bine, dar e pe aproape, explică omul. Mă mir cu nu vezi zorii...

— Unde sînt?

— Dumnezeu ştie unde ar fi, reflectă celălalt, dar se arată la capătul de la miazăzi, la marginea ţărmului...

— Unde?, întrebă agasat Cesare, neizbutind să decsebească străvezimea dimineţii în pînzele de cenuşă şi negreală pe care le străbătea de ceasuri.

— Dar ce porţi la ochi? Sticle? Poate d-aia nu vezi... Ia scoate-le...

Cesare îşi aminti de ele şi se bucură ca de dezlegarea unei ghicitori sau de amintirea unei glume. Uitase de ochelari îndată ce gîndul sinuciderii îl străbătuse. Îi descoperi cu bucurie, şi îi ridică de pe urechi. Erau stropiţi cu sare, asimetrici, şi arătau vechi, obosiţi.

Fireşte, zorii erau încă sfioşi, şovăitori, incerţi — dar prezenţa lor se lămurea pretutindeni, vestirea luminii se înteţea şi se revela chiar lui Cesare. Lumina se strecura de-a lungul celor două zări, şi dacă Cesare ar fi priceput tainele dimineţilor, ale deşteptărilor şi tăcerii aşteptării — ar fi recunoscut lumina în faţă-i, printre tufele colinei calcaroase, pe stînci, pretutindeni. El, însă, era însetat de lumina fizică, deplină, netăgăduită; era înfometat de obiecte, de certitudini. Poate numai spaima umbrelor, a gropilor, a iluziilor îl îndemnase să-şi aleagă drumul de apă, călcînd într-un mediu dens, care-şi impunea precis şi evident echilibrul.

Greața și amețeala care îl înăbușiseră, deșteptîndu-l, cînd valul îl bătu în coșul pieptului, se atenuară îndată ce pașii descoperiră un teren mai ferm, și picioarele începură să calce o apă mai puțin agitată.

Cu timpul, umbletul la cîțiva metri de plajă i se păruse cel mai nimerit pe o noapte atît de lungă și bîntuită de coșmare. Cu cît trecea noaptea, fără să mijească ziua, nerăbdarea și setea pentru lumină îl îndurerau. Întîmpinarea străinului și limpezirea zării îndată ce smulse ochelarii, îi ușurară dintr-o dată mohorîrea și solitudinea. Cesare uitase, în bucuria regăsirii, că înlăturînd acele sticle întunecate și posace, lumina va topi formele, va îneca marginile într-un fundal de bumbac, iar ochii lui scurtați vor dibui obiectele.

— Vin dinspre port... Caut vreo gară mică, o stație secundară cum se zice... Nu mi-ai putea spune d-ta pe ce drum aș ajunge mai repede? Mi s-a urît să umblu prin apă...

Străinul îl privi puțin mirat.

— Poate ți s-a întîmplat ceva, vreo nenorocire. Arăți mistuit, nu arăți ca toți oamenii, se pripi el cu întrebările.

— Da și nu. Ieri nu. Alaltăieri da. Adică, stai, în ce zi sîntem azi? Dacă e dimineața e miercuri, nu?

— Și dacă e noapte, nu e tot miercuri?!

— Azi noapte nu, azi noapte era marți, dar *azi noapte*, adică noaptea care va veni, e miercuri. Adică, stai; în ce zi a fost balul?

— !...

— N-a fost joi? Desigur!... Luni, marți, miercuri, joi... Cum se încurcă omul... D-ta ce zici?

Străinul îl privea puțin înspăimîntat.

— Și e departe gara? reveni Cesare la seriozitate.

Pe drumul ăsta e departe, dar îți spun eu cum să ajungi... Vezi fumul de la capătul dealului?

— Văd, minți Cesare.

— Ăla e fum de la mașina de apă, că pe la noi se scoate apa cu mașina. Mașina e la marginea satului. Dar

pînă la sat ai să întîlnești o bostănărie. Poți întreba și acolo de drum, că sînt oameni buni peste toată partea locului. Din sat, o iei pe șosea. Să nu mergi ziua în nămiază, că nu e fir de copac pe drum și te lovește soarele în creștet.

— Am înțeles... Dar gara?

— Gara e la trei kilometri de sat.

— Și trenul care duce la port, oprește acolo?

— Unul se oprește, ăla care vine noaptea.

— Perfect!... Mulțumesc d-tale. Drum bun...

— Ia stai!, strigă străinul din urmă, nedumerit de toată întîmplarea. Stai să te odihnești o leacă; ăi pleca în urmă. Arăți obosit și bolnav.

— Bolnav? ai spus bolnav, nu? urlă Cesare cu o mînie care amuți pe străin. Adică sînt nebun, spune, nu așa că arăt nebun, bezmetic? Uită-te la mine, de cîte zile nu m-am bărbierit, și azi noapte n-am dormit, și nu știu de cînd n-am mai mîncat...

Cesare se opri mirat, necăjit că speriase un biet om care nu gîndise de loc că e nebun. Dar îndoiala pe care o ghicea mijind în privirile celuilalt era atît de contagioasă, încît simți el însuși acea îndoială ca o gheară scurmîndu-l. Acea fluidă incertitudine care se leagănă între două perechi de ochi, descoperind goluri, enigme.

— De ce mă privești? de ce mă privești așa? Ce vezi în mine?

— Mă uitam... Arăți... Oi fi ostenit de drum...

Cesare simți deodată oboseală sfîșietoare în mădulare. Trupul îi tremura ca în febră, cu dureri reumatice la glezne, cu frig în piept. O sfîrșeală bruscă îl năpădea din coșul pieptului, secîndu-i răsuflarea. Tentația de a se trînti pe nisip și a dormi îl învăluia ca o strigare sălbatică, aromitoare, dar se temea că, adormind aici pe plajă, va fi suspectat de celalt și poate pescari sau trecători îl vor întîlni și îl vor aduce în vila d-lui George. De aceea, cu o încordare care-i pleznea vinele feței și îi rănea mușchii, se înălță, privi văgăunele șterse de unde se risipea dimineața, și-și așeză ochelarii. Lumina se topi iar în negură, dar partea de nisip calcaros se limpezi în față-i. Cesare porni să ureze drum bun străi-

nului. Acesta îl privea cu frică şi nu se încumeta să-l mai cheme înapoi. Pasul lui Cesare era clătinat și violent, trădînd o vastă slăbiciune biciuită de nebunie, de voință. Trupul înțepenit ostil, în ochii străinului, se moleși după puține minute, dar nu se abătu. Spatele rămase tot ferm, coatele strînse.

Numai capul se pleca agale către umăr, către piept — și genunchii ezitau. Necunoscutul contemplă astfel multă vreme lupta lui Cesare cu febra și somnul. În limpezimea zorilor, departe, el îl văzu cotind spre colina albă. Silueta lui Cesare; un trunchi fără cap, cu coatele strînse, cu genunchii legănați; o haină prea largă pentru pantalonii sumeși și uzi.

I se părea că picioarele se topesc, năluci, ca și cum s-ar coborî în calcar și ar izbucni albe, uscate. Se cruci. Dar apoi își înțelese iluzia. Cesare umbla desculț.

VIII.

INEC

Curînd după plecarea lui Cesare un eveniment surprinzător se petrecu la Cazino. O mașină luxoasă năvăli cu claxon violent în grădină și stopă în fața scării principale. Se coborîră doi bărbați agitați, unul din ei trădînd o reproșabilă neglijență în costum, purtînd un fular de mătase neagră în loc de guler și un pardesiu scurt cu dungi. El se îndreptă direct către sala de dans. Celălalt, îmbrăcat cuviincios și modest, se așeză să-l aștepte rezemîndu-se de portal.

Cum era aproape două ceasuri după miezul nopții, omul își stăpînea anevoie moțăiala. Fusese deșteptat în puterea nopții de stăpîn cu exclamații și insulte. Fusese trimis să aducă mașina unui vecin și porniră la locuința medicului. De acolo, mașina se îndreptase spre bal — fără ca domnul să-l lămurească, și fără ca el să aibă curajul să-l întrebe. Cursele acestea prodigioase în noaptea rece erau neașteptate și neînțelese.

Faptul că acel musafir ciudat și bolnav dispăruse în împrejurări atît de comice nu explica panica stăpînului; cu atît mai de greu de priceput erau cursele la medic și la bal. Feciorul nu înțelegea folosul pe care l-ar avea cercetînd astfel de oameni; mult mai eficace ar fi fost o vizită la poliție. Fugarul ar putea fi prins înainte de zori dacă s-ar fi desfășurat o razie la gară și pe chei. Orașul era prea mic pentru ca un om străin să se poată pierde, neobservat, în cîteva ceasuri.

Domnul George, însă, credea altfel. De cum descoperise fuga — pătrunzînd pe fereastra din mansardă,

căci ușa rămăsese zăvorîtă — se alarmă. Se insultă cu jumătate de glas — în timp ce feciorul se îmbrăca zăpăcit — că nu a luat toate măsurile de precauție cu un bolnav în plină criză, că l-a lăsat să doarmă singur în cea din urmă noapte a libertății sale. Totuși, nu se putea hotărî să anunțe poliția. O jenă nelămurită, poate responsabilitatea pe care și-o însumase în neștire, îl împiedica să comunice oficial neverosimila dispariție. Simțea că trebuie să informeze mai întîi pe medicul cel tînăr.

Într-un ungher al minții se zbătea nădejdea că poate Cesare înnebunise sau fugise într-un acces de somnambulism — și cu întunecarea din urmă, păcatele stîrnite de dl George ar fi pierit. Din dimineața în care Cesare năvălise în odaie dl George se afla într-o combustie perpetuă și aceasta îi revela pretutindeni gustul cenușii, leșietec, uscat, surpător de instincte. Niciodată n-ar fi crezut că un fapt de nimic, cum era publicarea acelui interviu, putea avea asemenea urmări. Domnul George era devastat de mustrări, era îndemnat către ispășire, era atît de străin cu sine însuși, atît de schimbat — încît întreaga sa conduită i se părea alertată și ireverențioasă ca într-un coșmar. Ceva din demonismul blînd care agita destinul lui Cesare se comunicase, în acele puține zile de tovărășie, și antitragicului domn George, în conștiința căruia fatalismul era estetizant și distant, în patimile căruia nu se revelase niciodată păcatul...

Feciorul simțea că frigul și somnul îl vor răzbate dacă nu fumează. Găsi la buzunarul de sus al vestei două țigări răsucite de cu seară. Pipăi haina, după chibrituri. Le uitase acasă, și șoferul mașinii arendașului nu fuma. Zări, însă, la cîțiva pași de poartă, jăraticul la care se încălzeau acei puțini gură-casă printre care se amestecase Cesare cu un ceas mai înainte. Coborî dezghețat treptele și se apropie.

În timpul acesta, dl George cutreiera sălile căutînd pe medic. Era prea tîrziu ca să poată fi luat în seamă, deși intrase cu pardesiu, fular și pantofi cafenii în sala de dans. Descoperi pe medic tocmai cînd acesta se pregătea să plece. Domnul George îl apucă de braț și-l scoase din grup cu o inexplicabilă impolitețe.

— Știi, a plecat Cesare! A fugit, pe fereastră... Închipuiește-ți, ca un somnambul...

— Ce l-a apucat se miră medicul, scandalizîndu-se brusc.

— Nu știu. Cînd l-am văzut, pe la unsprezece, dormea. Acum un ceas am încercat să-l văd iarăși, dar ușa era zăvorîtă... Am intrat prin balcon și am găsit camera goală...

— Cum se poate? întrerupse iritat medicul. Ce, e nebun? Nu-și dă seama de gravitatea cazului? Ce înseamnă escapadele astea?

— Dar a fugit, nu înțelegi? A coborît pe burlan, probabil, și a sărit zidul grădinii... Dumnezeu știe unde o fi acum... Ce să fac?

— Telefonează la secție, urgent. Vom vedea apoi ce e de făcut.

— Dar eu? se tînguia dl. George.

Apoi, dezmeticindu-se.

— Nu, aceasta e inutil, *acum*. Trebuie să-l găsim *noi*, și d-ta trebuie să mă ajuți...

Medicul se convinse de urgența cazului și întovărăși pe dl. George. Se hotărîră să inspecteze străzile din cartierul vilelor spre diguri și spre gară, anunțînd în același timp, direct, pe polițaiul portului.

Coborînd scările, dl. George observă absența feciorului și aceasta îl înfurie brusc, o furie care îl înădușea și-l împiedică să judece. Îl chemă de două ori, răcnind. Șoferul claxonă. Dl. George se impacientă. Medicul dîrdîia timid de frig, mirîndu-se că e abia două ceasuri din noapte și totuși somnul îl ispitește.

Feciorul alergă dinspre foc cu trei bărbați, cu cei trei care vorbiseră lui Cesare și-i comentaseră aparențele.

— Unde-mi umbli măgarule? îl întîmpină dl George din cupeul mașinii.

—A fost aici! domnul Cesare a fost aici, acum o jumătate de ceas! Să vă spună oamenii și arătă pe cei trei, agitați.

— Noi l-am văzut, un domn cu ochelari negri, credeam că e muncitor, că părea sărman...

— Cînd? Cînd l-ați văzut? se precipită dl. George coborînd din mașină.

— Să tot fie un ceas, poate mai puțin, răspunse bărbatul întunecat.

—O jumătate de ceas, poate mai puțin, preciză feciorul cu importanță.

— Nu te amesteca!, îl corectă dl George.

— Știți bine că era el? se interesă medicul.

— Dumnealui a fost, nici o îndoială, vorbi iarăși omul a cărui față păruse rea lui Cesare. Venise să se încălzească la foc. Spunea că nu vede bine; nu vedea nici pînă aici. Spunea că vede luna, dar Dumnezeu știe... A plecat cum a venit. Spunea că se duce acasă, la boier, dar a pornit spre mare, doar l-am văzut și i-am spus-o...

— Cum la mare? Ce l-a apucat? se nedumeri iarăși, scandalizîndu-se, medicul.

Dar dl. George tăcuse deodată, năruit. Asociații fricoase, altele temerare și injurioase, tăiau cercul de lumină în care dl. George respiră certitudinea, sentimentul prezentului, global, imediat, netăgăduit. Teamă, teamă, nebunia escapadei. Fugă pe bulevardul pustiu. Îl bate vîntul. Dezgust. Safism, ignoranță, întuneric. Nu are pe nimeni. Nu cunoaște pe nimeni, toate sînt fără rost, fără miez, fără înțeles. Toate sînt inutile. Nu a trăit niciodată. Lumina a văzut-o prea tîrziu, după ce a știut că o va pierde. Laude: ce inutil retorizez... (dl. George zîmbi amuzat). Astfel am trăit întotdeauna: dintr-o eluzivă contemplație, exprimată perimat, fără categorice; un caiet liniat, pagini ce așteaptă caligrafie. Asta a fost tot. Iar Cesare a trecut înainte. Unul, doi, unul doi. Plaja o vedea; marea-cea-de-taină. Atît. Cine a spus „atît", într-o carte (în tramvai?)... *Quand même*, Cesare a văzut marea; apa se simte, rece, umedă — ce Dumnezeu? Unul, doi, unu...

— Ce e de făcut? întrebă medicul, mai puțin scandalizat.

— Trimite un om la comisariat, urgent! se răsti dl. George ca deșteptat din somn.

— E mai bine să-l căutăm noi, acum, hotărî pașnic cel care vorbise întîi cu feciorul și povestise scena.

— Dar nu avem felinare, nu sînt bărci, nu sînt oameni, exclamă medicul. Cum să-l găsim, presupunînd că s-a înecat? Unde s-a înecat?

Domnul George știa; un trup înalt, cu spate zgribulit; merge, merge; valul amețește la început ca un leagăn. Prostii. Înecuri. Înecul. Pierre Loti. S. O. S. Și mai înainte: bălțile sug apă din fluviu. Cît timp ca să treacă fluviul! Înot, plută, corp viu ca o bășică purtat. Apa îl împinge de jos în sus cu o greutate egală a volumului dislocuit. Așa, sau poate ilustrația liniată din cartea de fizică? Gimnaziu; vacanțe; luntrea pe apa caldă a canalului; drum, sau tub din baltă? Iacob, stupid: „să bem, să bem, căci vinul e dulce!" Iacob sta la cîrmă, inutil și toiănit. Leneș. Băieții strigau: „fum". Băieții: Ioan, Bill, Greierele-borțos, Dum-Dum. Luntrea patina, se scurgea cu apele. Volumul apei dislocuite; nu. Greutatea apei; a volumului apei dislocuite. Bîldîbăc, bîldîbăc; dislocuită. Stă în aer? Nu, se răstoarnă peste om, îl apasă, îl îndeasă. Iacob, stupid (stupidul Iacob) Wallenstein. *Ich bin der Generale Wallenstein!* Hohoho! De ce rîzi mă? Wallenstein... După nuferi; barca se învîrtește în loc, spre păpuriș. Calul dracului, bîzz, bîzz. Se topeau apele; argint viu, fierbinte; țipenie. Somn, nămiază. „Luntrea pe valuri lunecă ușor". Taci mă!

— Un om la comisariat! Care se duce? vorbi dl. George.

— Dar ce s-a întîmplat? întrebară domni și doamne din mașinile vecine.

— Mă duc eu domnule! se hotărî tînărul zgribulit

— Unde frate? se auzi glasul doamnei cu șal frez.

— Ia mașina, iute!

Vagabondul ezită. Mutre. Humor. Să-l înhațe de guler și să-l scuture: „îți arde de glumă, sărăcie?!" Poate e nespălat; păduchi, puncte. Toate plutesc. Toate pot pluti, cu greutatea apei dislocuite; a volumului de apă — sau invers.

— Pas alergător, băiete! îl îmbrînci dl. George în mașină. Să aducă felinare. Nu, stai; să trimită șalupa portului, cea cu reflector, m-ai înțeles? Spune că s-a înecat...

— Era argat?

—Boule, era Cesare! Ține minte: Cesare de la Biblioteca Ducele Emanuele. Adică, stai; spune numai Cesare, că ai să te încurci. Știe dumnealui; cel de care vorbesc ziarele, că va orbi.

— Știu eu.

— Urgent, cu reflector.

— Unde frate? se auzi iarăși glasul doamnei.

— S-a înecat! șopti o domnișoară.

Claxonul învie ostil cînd mașina coti rondul de flori. Același claxon; bulevarde, globuri incendiate, cinematograf. Cine dracu m-a pus? Nebun, un nebun, unul, doi. Cu greutatea invers proporțională. Legea gravității, a avortului, a protecției minorelor. Crxxctz!... Șoferul-e nebun. Dar mașina nu e a mea. Ce-mi pasă?

— Cine frate? se enerva doamna cu șal frez.

— Cesare, Madam, îl cunoașteți? ați auzit de el? Cel care va orbi...

— Într-un an, desigur. Dar ce s-a întîmplat, pentru Dumnezeu!...

— În sfîrșit, nimeni nu știe... Probabil că a încercat să se sinucidă, explică politicos dar absent dl. George.

— A dispărut azi noapte, pe fereastră, se lăsă întrebat grav medicul cel tînăr. Automatism, desigur, poate ambulatorin. Poate chiar un acces de somnambulism...

— Vai! se emoționă doamna.

— *Maman*, e tîrziu, să mergem...

Mai mulți domni ascultaseră explicațiile scurte, iar vestea se comunică spontan în saloane. Cei care rămăseseră încă pentru dans se precipitară spre verandă. Dl George ajunsese luceafărul privirilor. Mulți îl recunoscură, îl asediară. Mașinile se îmbulzeau. Dl. George, cu medicul, cu feciorul și o gloată de curioși, porniră către maidan. Cîțiva șoferi îi întovărășeau cu lămpi electrice. Medicul, cu capul păzit de plușul pălăriei, cu mîinile în buzunarele pardesiului, explica sumar și în limbaj popular interelațiile dintre nervi și ochi. Dl. George, posomorît.

...Atunci era nămiază în toi. Barca: felie deșartă cu miros rînced de miel, de paie putrede, de sac ud în care s-au învîrtit pești și gîndaci... Bucătărie. Patul slujnicii. Cîndva a pășit bîjbîind, noaptea, temerar (numărase

palpitînd: unul doi; trei... trebuie! unul, doi...), bolnav de friguri.

Revelațiile erecțiunii, nutrite cu sînge roșu, sărat, zvîrlit cu pompa, sînge presat de spaimă, supt din toate ungherele și fiert în coapse. Palid. Ușa. A prins-o deodată cu brațele, coate reci peste sîni umezi. Trupul mirosea, cald și ucigaș. „Ce faci conașule?“ Mîna deodată, acolo. Opriri. „Mă omoară boierul!“ Tîmpito! Îi plăcuseră sînii. I-a văzut odată, albi și fermi, sex. Visase: îi va dezgoli, îi va prinde în palme, îi va suge. Acum, nu. Îndată jos. Pulpele, foarfec. Trecerea dintîi. Țipătul lor, fecior și fecioară. După; mirosul ca o pătură pe piept, pe podul palmelor; rînced (păduchi?), a untură și a păr. Să se spele; spele, stele, thele, telethe, thé, the. Huo! Pute. Dacă spune, o omor!...

Același miros rînced în barcă. Trunchiuri albe, rumene, adolescente. Văpaie din cer, pe piepturi goale, înădușite, vii.

Aceasta a fost începutul: toți sufereau de căldură și de mirosul greu, sleit. Agonizau. Nimeni nu putea dormi. Wallenstein!! Propunerea, distracția. Acolo, spre par, toți deodată. Parul se zărea în mijlocul bălții, braț uscat înălțîndu-se din ape stătute. Înot cu rîs, toți deodată. Termosul cu spriț înghețat, premiu. Tăiau apa caldă cu brațele, pernă în formă sub pîntec, sub piept, rostogolită cu zvîcniturile umărului.

Înotul de la barcă spre par se marcase dîră vie în amintirea d-lui George. Și cum înainta posac spre plajă — convoi de amatori fără Salvare — dîra se adîncea, se desfășura în lumină, chemîndu-l și aducîndu-i sufletul în viața moartă de mult, în zilele rătăcirilor pe baltă.

Domnii care se antrenaseră cu entuziasm și devotament pentru nefericitul Cesare, pripeau pașii, febril și emfatic, spre mare. Parcurseră drumul în cîteva minute. Coborîră alergînd pe plajă. Se adunau grupuri de doi-trei, se împrăștiau, căutau în toate părțile, fără sens, privind marea și nisipurile cu aceeași scrutare inocentă. Medicul se impacientă cumplit văzînd anarhia salvatorilor. Ridică brațele.

— Vă rog, domnilor! Puțină ordine și metodă... D-stră domnule, domnul de la stînga, vă rog... Domnul se în-

toarse oarecum amuzat ca să asculte sugestiile medicului.

— Vă rog! continuă acesta. Pînă ce vine șalupa cu felinarele electrice trebuie să cercetăm metodic numai plaja...

Dl. George îl asculta supus. Îi mulțumi în gînd că și-a luat rolul de căpitan al cetei pestrițe. El era de acum gîtuit de vedenia întîmplărilor din adolescență. Posesiunile în odaia slujnicei, pe pat murdar, în după amiezile cînd toți dormeau la umbră — se învălmășeau cu acea lungă escapadă de-a lungul fluviului, pe canal, în pustia bălții celei manghiftuită de pește și stuf. Cuvinte și gesturi și amăreli de atunci se iveau în prag cu o promptă continuitate și prodigioasă frăgezime. Dintr-un nimic, dl. George se desprinse de prezent și călcă acum pe tărîm uitat.

— Nu umblați în toate părțile, vocifera medicul cu aceleași brațe ridicate. D-stră cercetați malul, pînă ce veți descoperi urmele, se adresă celor trei vagabonzi care se întovărășiseră cu șoferii ce purtau felinare.

— Dar cum sînt urmele d-lui? se miră unul.

— Căutați urme proaspete. Atenție!...

...Dîra prin apa bălții se putea prelungi sau scurta după voie. Instinctele d-lui George o foloseau drept supapă a amintirilor. Îi plăcea să retrăiască acea cursă — înălțări și rostogoliri monotone, cu efort minime — și să întîrzie asupra momentului suprem. Domnul George contempla acel moment cu o intensitate și simpatie care îl covîrșeau; scena nu se mai desfășura undeva înapoia pleoapelor; nu o mai vedea și nici nu o trăia. S-ar fi spus că o toropeală supraomenească îl fixa în mijlocul curgerii amintirilor, schimbînd timpul în amețeală, tăindu-i orice comunicație cu trecutul și împrejurările, strîngîndu-l ca un clește cu acele imagini: parul din baltă, apa caldă, înotul săltat în ambiția premiului. Vacuitatea universală accentua mai violent realitatea înfiptă în spațiul bălții.

Nu mai exista nimic altceva. Voința d-lui George se irosise în transa care îl năpădea. Orcine i-ar fi putut porunci, orice. Erau lucruri pe care nu le mai înțelegea. Fuga lui Cesare nu mai avea sens. Medicul nu mai era

medic, ci acel institutor din orașul de pe malul fluviului. Cesare nu fugise. El venise de bunăvoie spre mare, spre largul ispititor, moarte. Venea să se înece. Lliberat de cleștele contemplației, un moment din aventura nautică a adolescenței — baltă, baltă — gîndirea d-lui George se repezea precis și direct la fapte. Nu-l mai atrăgeau ipotezele și nici frică de realități nu simțea. Cesare murise, înecat. Desigur. O moarte în apă, în noapte. Ar fi gîndit: o moarte ca a lui, dacă întîmplarea cea mare nu s-ar fi petrecut la amiază în baltă. Subterane asociații îl conduceau: moartea lui Cesare, moartea pe care o știu, prin care am trecut... Și totuși sînt viu, acum, sînt viu de douăzeci și șapte de ani, am înviat de atunci. Paradoxul, absurditatea, amețeau pe dl. George. Ridică și scutură capul. Grupurile se agitau. Domnul cu zîmbet amuzat (trecuseră numai cîteva minute de la episodul cu medicul vociferînd) își comunică descoperirea.

— Cesare s-a înecat!

Domnul venea către grup cu perechea de pantofi uzi, lăsați de Cesare pe mal. Felinarele se îndreptară curioase către acei pantofi deformați și grei de nisip. Luminile roșietice și fasciculele lămpilor electrice se jucau sperioase, surescitate, schițînd cercuri și prelungind fantome. Umbrele alergau spre apă. O tăcere scurtă și deplină, privind urmele piciorului gol. Pași hotărîți. Unul doi.

Pantofii vorbeau d-lui George. Năpasta. Întîi pe cel stîng, stînd într-un picior, cocostîrc cu lentile negre, între mare și mare. Apoi pe cel drept, stînd pe piciorul gol, stîngul, talpă albă înfiptă pumn în piftia de cenușă. S-a aplecat ca să-și păstreze echilibrul, puțin ghebos. Apoi a intrat, baie fără spaimă, faptă fără întrebări. La început, volumul de apă dislocuit — apoi moartea.

O răceală bolnavă îngheță în vine. Domnul George știe. S-a desprins de pe par și a cotit drumul apei, spre păpuriș, ca să ajungă barca din coastă. Ceilalți înotau voinic, pe drum drept, sub soare. Barca împietrise pe oglindă. Wallenstein înălțat cu un humor simbolic pe banca de la cîrmă și proiectînd termosul cu spriț. În jurul lui, aureolă meridiană. Cald și miresme putrede, păpuriș bîntuit de libelule. Simți iarăși, acum, golul cu

greutatea de stană, munte-fără-ființă, la inimă, între coaste, înlăuntru. Stop. Să respire; înecăciune. Să înghită aerul din gură; apă buznă pe nări; urechile se astupă troznind. Gura clăbuc. Întinde mîinile; cărbuni și plumb, cad late. Picioarele se destind, cîrcei metalici. Glumă? Ochii văd; păpurișul de-a dreapta, barca în apropiere, cu statuia lui Wallenstein. Rîde. Păleală rece, căci trupul se cufundă, perpendicular, înfipt în apă ca un par, trunchi ud și cap uscat, totul și toate sub soare. Acum, acum. Dacă mă mișc, inima se sparge, arcuri de pipotă vînătă, vietate roșie printre mațe și grăsimi. Acum, acum. Dacă nu mă mișc, stîrv greu. Apa se însuflețește, se înrăiește, îl ține și îl trage. La început, baltă caldă și prefăcută. Mincinoasă. Acum, babă cu arțag. Așteaptă băiețel, așteaptă bunătatea mea. O dislocuiește, încet, încet. Să strige. A strigat — apă plesnindu-l în ochi. Sunetele nu le-a auzit. Balta îl ia, cu inima prinsă în chingi. Inima. Dacă se mișcă, se sparge. Știe. A încercat și cuțitul s-a învîrtit înlăuntru. Aceasta a fost: inima. Poate cîrcel, poate slăbiciune. A deschis ochii în apă; vedea ca la bazin, cînd înota sub apă ca să prindă mijlocul Aurorei. Porcării. Nimeni nu știe. Ar vrea să spună acum. Ridică mîna în sus și gîndul strigă: „am sărutat sînii Aurorei sub apă!" Aude un răcnet.

— George Washington! Jorj!

De frică zîmbește. Pe el, pe el îl cheamă. Îl cheamă Iacob, statuia, arc cu sprit, aureolă.

O poveste lungă și adevărată vede și aude. Dar o uită act cu act, precum se desfășoară. Știe din cărți: omul cînd deschide poarta morții, în acele clipe, își amintește viața. Așadar moare. Un înecat. Moare din inimă. Moare fără să spună că a sărutat sînii Aurorei, sora lui Iacob. Ei îl vor crede înecat.

Și nu îi e scîrbă de apă; frică, dar calm.

— George Washington!...

După aceasta nimic...

— Ce-ai domnule? se sperie medicul.

Dl. George privea zîmbitor marea. Întindere curată și mironosiță, cu ritm potolit, odihnindu-se pentru dimineață.

— Ce ai domnule?

— Așadar...

— E pierdut, e pierdut!...

— Șalupa, vine!...

Dl. George fu bolovan în panica salvatorilor. Oameni trecură prin apă, urmînd dîra pașilor lui Cesare. Șalupa își oprise motorul și sfîrîia spume. Reflectorul — ochi alb, mort — se aprinse îndreptat spre plajă. Oamenii se feriră, orbiți. Ceata se agita, felinarele șoferilor părînd acum opaițe. Medicul era incapabil să păstreze disciplina. Reflectorul se mișcă agale, indiscret și stăruitor luminînd, tăind canale verzi, aurii, în pînzele întunecate.

— Acolo, acolo...

— Spre dreapta, puțin spre dreapta...

— Dar de ce, frate?

— Era un geniu...

Domnișoara, agățată de brațul domnului voinic, suspină. Doamnele se cutremurară.

—Știa că are să orbească...

— Mare păcat...

— Ce curaj! exclamă admirativ doamna cu șal frez, care urmase convoiul și-și scîlciase pantofii de bal pe nisipul răscolit.

— *Maman*, mi-e frică!

Medicul era surprins de emoția pe care o citea pe fața pămîntie a d-lui George. Prieteni; au fost prieteni buni. Dl. George făgăduise să-l trimiată la sanatoriu. Iar celălalt... Ce a fost? Probabil somnambulism. Doamnele acestea inculte care apreciază curajul unui nevropat... Încercă să-l consoleze pe director, personaj binefăcător și sentimental, nevrednic să protejeze un nerecunoscător. Dl George arăta cu adevărat năruit, cu un gol imens în ochii fără priviri. Medicul citea orice, scrutînd numai fața pacientului. El știa.

— De ce te consumi inutil? A fost un atac neașteptat, isteric, ambulatoriu, în orice caz un atac maladiv. D-ta nu ai nimic de imputat. Conștiința d-tale...

Dl George zîmbi obligat și strînse mîna medicului. Făcu toate acestea fără să gîndească. Convoi de anticipații. Ziarele vor scrie iar. Ziarul lui va publica aceeași fotografie. Secretarul de redacție va cere telegrafic un articol nou. Biografii. Discuții. Manoil în fața Justiției.

Coincidenţe. Dl. Felix, spălîndu-şi mîinile: „un amic de al meu îl cunoaşte“. Arendaşul: „care, domnule?!“ Domnişoarele de la plajă. Tragedie: a fost la bal, a fost la întîlnire, şi-a ţinut cuvîntul şi a murit. Shakespeare. Plîngeţi copii ai patriei. Corpul va fi găsit la far. A murit pentru... Pentru ce a murit? Cine l-a omorît? Eu sau el? Să recunosc, să ţip acum: eu l-am ucis, aşa să ştiţi! De ce nu ţip? Taina, taina...

— Să aşteptăm zorii sau să-l căutăm înainte?

Reflectorul se stinse. Noaptea se coborî iarăşi, mai puţin dură, mai curată. Stele. De-a dreapta şi de-a stînga, tăcere, viaţă. Oamenii dorm. Ce bine eram singur, fără el... Cine m-a pus, domnule? Dar întrebarea nu-şi mai avea puterea dinainte. Dl. George nu se mai simţea revoltat de inepţiile ultimelor zile, de plictiselile şi crimele în care se antrenase stupid. Se simţea liberat — dar legat de altceva, mai mare, mai aspru, poruncitor, necunoscut. Simţea că se pierde, că va cădea pe nisip dacă nu se sprijină de medic. Acesta îl privi tot atît de surprins. Domnul George plecă grumazul. Uitase de el însuşi. Uitase că nu avea pălărie. Dar încerca să şi-o scoată. Palma pipăi stînjenită creştetul şi se opri, suspendată. Domnul George simţise în preajmă sufletul mortului Cesare, şi rosti.

— Dumnezeu... să mă ierte!...

CUPRINS:

Redactori de carte: Dinu T. Constantinescu, Ina Bardan
Tehnoredactor: Marin Bocăneală
Corectura: Magdalena Voiculescu

Bun de tipar: 26 august 1991

Tiparul executat sub comanda 251,
la Imprimeria „ARDEALUL", Cluj,
B-dul 22 Decembrie nr. 146, Municipiul Cluj-Napoca, România

Considerat de Constantin Noica drept primul roman de aventuri spirituale din literatura noastră, Lumina ce se stinge... opune unei acțiuni cu implicații judiciare, trăirile interioare ale eroului — împinse pînă la limita dintre real și absurd, dintre iubirea pură și magia sexului.

Dramei existențialiste, Cesare — eroul principal, amenințat cu orbirea — încearcă să-i facă față prin studiu și meditație împotriva tuturor slăbiciunilor, a tentațiilor, a căderilor.

Operă practic inedită, neputînd fi reeditată în ultimii zeci de ani, acest roman prezintă un larg interes datorită acțiunii captivante și surprinzătoare-i sale modernități.

ISBN 973-9008-06-0

Lei 67,—